

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет Менеджменту та підприємництва

Кафедра менеджменту та управління економічними : процесами

Чучка І.М.

Гевці І.І.

Рубіш М.А.

«ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО»

Опорний конспект лекцій

Зміст

Тема № 1 ПРИКОРДОННЕ ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СИСТЕМІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ	6
Тема № 2. ФОРМИ ПРИКОРДОННИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ. СТАНОВЛЕННЯ ТА ЕТАПИ РОЗВИТКУ.....	31
Тема 3. СУЧАСНІ, ПОГЛИБЛЕНІ У СФЕРУ ВИРОБНИЦТВА, ФОРМИ ПРИКОРДОННИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ.....	54
Тема 4 ЄВРОРЕГІОНИ - ВИЩА ОРГАНІЗАЦІЙНА ФОРМА ПРИКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА. СПЕЦІАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗОНИ НА ПРИКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	67
Тема 5. ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРИКОРДОННИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ. МЕТОДИ РОЗРАХУНКУ	87
Тема 6. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ТА МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	119
Тема 7. ПРИКОРДОННА ІНФРАСТРУКТУРА. МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ.....	156
Тести	156
Список використаної літератури	165

ВСТУП

Розвиток економіки України на сучасному етапі супроводжується дедалі більшим залученням нашої країни до існуючої системи світогосподарських зв'язків. Зовнішньоекономічна діяльність стає усе більш помітною складовою частиною господарської діяльності українських господарюючих суб'єктів, адміністративних територій, регіонів. Зростає зацікавленість в економічному, виробничому та науково-технічному співробітництві з партнерами зарубіжних країн, розташованих на прикордонних територіях.

Зовнішньоекономічні зв'язки багато в чому є сферою діяльності, що вимагає спеціальних знань в галузі міжнародної комерції і права. Прикордонні економічні зв'язки є своєрідною, специфічною сферою зовнішньоекономічної діяльності держави. Уся специфічність цього явища полягає в його регіональності, прив'язаності до конкретного простору уздовж державного кордону.

Прикордонне економічне співробітництво стає важливим фактором соціально-економічного розвитку сусідніх районів суміжних держав, оскільки створює додаткові умови і можливості ефективного використання регіональних виробничих ресурсів і на їхній основі розширює матеріальну базу росту добробуту місцевого населення. До того ж прикордонне економічне співробітництво є одною із «малих», локальних форм налагодження економічної інтеграції.

Найбільш повне використання переваг географічного прикордонного розташування адміністративних територій і господарюючих суб'єктів, широкий вихід підприємницьких

структур на зовнішні ринки може бути ефективним у тому випадку, якщо спеціалісти, фахівці у галузі зовнішньоекономічної діяльності володіють теорією і практикою здійснення зовнішньоекономічних операцій.

Виходячи з цього, а також враховуючи, що в Україні із 24 областей 18, як і Автономна Республіка Крим, є прикордонними.

Метою навчального посібника є систематизація та узагальнення умов, принципів, процесів та набутого досвіду здійснення прикордонних економічних зв'язків. У посібнику подаються визначення суті прикордонного співробітництва, становлення та етапи розвитку форм та видів зовнішньоекономічної діяльності на прикордонних територіях. Розкриваються та аналізуються особливості, переваги, механізм реалізації окремих форм прикордонних економічних зв'язків.

Особлива увага у посібнику приділяється питанням оцінки ефективності форм економічного співробітництва, методам розрахунку конкретних форм, видів і напрямків ділових економічних зв'язків. Адже володіння інформацією, абсолютними величинами економічного ефекту, ефективності тих чи інших форм, операцій виробничої взаємодії дозволяє управлінським структурам, причетним до цієї сфери діяльності, приймати обґрунтовані рішення, визначатись у пріоритетах і перспективах їхнього розвитку та сприяти цим процесам.

Практика і досвід розвитку прикордонних економічних зв'язків, їхній аналіз засвідчує, що в основі формування, диверсифікації форм співробітництва, їхнього ефективного функціонування лежить

наявність нормативно-правового підґрунтя. Тому аналізу цього питання в посібнику приділено відповідну увагу.

При написанні навчального посібника використано публікації дослідників цієї проблематики, опубліковані у наукових збірниках Ужгородського національного університету, Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України, Інституту регіональних досліджень НАН України, матеріали наукових конференцій, проведених з цих питань в Україні.

Тема № 1 ПРИКОРДОННЕ ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СИСТЕМІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Питання лекції

- 1.1. Україна у світогосподарських зв'язках. Участь прикордонних територій у зовнішньоекономічній діяльності
- 1.2. Прикордонні території України, прикордонні регіони близького і далекого зарубіжжя
- 1.3. Суть, значення і особливості прикордонного співробітництва
- 1.4. Вигоди та переваги прикордонних регіонів у здійсненні зовнішньоекономічних зв'язків

1.1. Україна у світогосподарських зв'язках. Участь прикордонних територій у зовнішньоекономічній діяльності

Включення у світовий економічний простір та міжнародну економічну систему будь-якої країни, в тому числі України, визначають показниками відкритості її економіки.

Формування відкритої економіки України визначається стратегічними напрямками її інтернаціоналізації, яка повинна відбуватися за такими напрямками:

- системна інтеграція у світове господарство із забезпеченням

реальної міжнародної конкурентоспроможності;

- ефективна міжнародна спеціалізація, скоординована з внутрішньою структурною модернізацією та орієнтована на доступні прогресуючі сегменти світового ринку;

- міжнародна диверсифікація, спрямована на ліквідацію монопольної залежності від окремих зарубіжних ринків;

- становлення власних транснаціональних економічних структур з глобальним менеджментом;

- інтеграційна макровзаємодія із СНД, Європейським Союзом, центрально- і східноєвропейськими угрупованнями країн;

- забезпечення належного рівня економічної безпеки з дійовими механізмами захисту від несприятливих змін міжнародної кон'юнктури та фінансових криз.

Включення України в систему світогосподарських зв'язків вимагає серйозної адаптації її структури, всього господарського механізму до надзвичайно серйозних вимог, котрі диктує світове господарство та його економічні інститути.

Програма «Україна - 2010» визначає стратегічний прогноз входження України в систему міжнародного поділу праці:

- на першому етапі входження у систему міжнародного поділу праці відбувається нарощення експорту та одночасне скорочення промислового імпорту;

- на другому етапі - істотне збільшення експортної частки машинобудівної та високотехнологічної продукції;

- третій етап відзначатиметься інтенсивним розвитком усіх галузей економіки, що стане головним фактором розвитку експорту.

Україна почала використовувати нові форми включення у світовий економічний простір. Це такі форми як:

- вільні або спеціальні економічні зони;
- єврорегіони;
- морські економічні райони міжнародного співробітництва;
- спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку;
- міжнародні транспортні коридори.

Тепер майже у всіх прикордонних регіонах України діють ті чи інші організаційні форми включення у світовий економічний простір. Крім того, Україна бере участь у роботі таких міждержавних об'єднань, як Співдружність незалежних держав - СНД; Чорноморське економічне співробітництво - ЧЕС; а також ГУАМ (Грузія - Україна - Азербайджан - Молдова).

Успішна реалізація усіх цих інтеграційних процесів має такі позитивні наслідки для економіки України:

- залучення іноземних інвестицій для прискореного соціально-економічного розвитку окремих регіонів;
- залучення передових технологій, «ноу-хау»;
- створення нових робочих місць;
- розвиток взаємовигідного товарообміну;
- створення наукових впроваджувальних центрів;
- вдосконалення системи підготовки кадрів;
- взаємний обмін фахівцями з різних галузей знань;
- вирішення екологічних проблем.

У 1987 році у місті Хака (Іспанія) був проведений університетський

симпозіум під егідою Ради Європи з питань прикордонного співробітництва. У документах симпозіуму було наголошено на тому, що прикордонне співробітництво може бути успішним, зокрема, у таких сферах:

- налагодження планування прикордонного розвитку та підготовка відповідних програм;

- контроль у сфері охорони навколишнього середовища, збереження флори та фауни, завдяки використанню системи інформації, взаємних консультацій, наукових досліджень, створенню узгодженої системи контролю за регіонами, що потребують охорони;

- організація взаємодопомоги та безпосереднього інформаційного обміну у випадках пожежі, повені та забруднення;

- зняття напруженості у випадках надзвичайних ситуацій;

- культурні обміни, зокрема у театральному мистецтві, музиці, художніх виставках, шкільних обмінах, а також розвиток телекомунікацій для досягнення культурних та науково-технічних результатів;

- співробітництво між університетами та дослідницькими установами і організаціями;

- інтенсифікація взаємних контактів за допомогою прикордонних товариських зустрічей, радіо та телебачення, а також газет;

- покращення умов для прикордонного співробітництва;

- однакові можливості для участі в адміністративних та правових заходах з питань ефективного розвитку прикордонного співробітництва;

- налагодження відповідних прикордонних відносин та

розвиток існуючих відносин, зокрема у гірських регіонах.

1.2. Прикордонні території України, прикордонні регіони близького і далекого зарубіжжя

Регіональна структура України, її особливість зумовлена як зовнішніми, так і внутрішніми факторами. Значна частина території України в її сучасних кордонах тривалий час знаходилася у складі різних держав - Речі Посполитої, Російської, Австро-Угорської імперій.

Їхні особливі прикмети - природні, етнічні, демографічні та інші - проявляються до цього часу і не лише на території України, але і за її межами. Цим і пояснюється територіальна спільність двох боків кордону. Все це, а також сучасні економічні зв'язки дають підставу вважати прикордонні райони правомочними об'єктами комплексного планування. Прикордонні райони за сучасних умов набувають значення «перших рубежів», які сприймають як позитивні, так і негативні наслідки інтеграційних процесів.

До передумов використання території України, що сприяють її соціально-економічному зростанню, належать:

- вигідне геополітичне розташування в центрі Європи;
- сприятливі природнокліматичні умови, значний природно-ресурсний, інтелектуальний, науково-технічний потенціал;
- щільна мережа населених пунктів;
- унікальний історико-культурний та рекреаційний потенціал світового значення;
- наявність територій з високим потенціалом соціально-

економічного розвитку.

До цього часу відносини по лінії «центр - регіон» належним чином не унормовані, до того ж вони як слід не осмислені. Регіони розглядаються здебільшого лише як економічні та адміністративно-територіальні одиниці, а завдання регіонального управління зводиться, як правило, до перерозподілу компетенції місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування.

Децентралізація державного управління - веління часу, і регіональна політика має чітко визначити її межі й механізми. Її мета має полягати у гармонізації інтересів центру і регіонів і забезпеченні останнім умов для самореалізації. При цьому кожен регіон повинен мати свою концепцію і програму розвитку.

Прикордонне співробітництво - це специфічна сфера зовнішньоекономічної діяльності на регіональному рівні. Воно визначається наявністю кордонів і необхідністю їхнього облаштування, спільним вирішенням екологічних проблем, широким спілкуванням населення сусідніх держав, значним навантаженням на технічну та комунікаційну інфраструктуру. Прикордонне співробітництво спрямоване на подолання негативних наслідків існування кордонів, що виникли на прикордонних територіях внаслідок їхнього розташування на окраїнах (периферії) держав.

Які ж територіальні межі прикордонності, з точки зору «глибини» території, яка залучається до прикордонного співробітництва? Як зазначає один із ранніх дослідників цієї проблематики в колишньому СРСР доктор економічних наук

П.М. Алампієв, у принципі прикордонна смуга має глибину від 50 до 100 км. Однак, як засвідчує практика, для різних місцевостей і різних форм співробітництва вона може коливатися в досить широких межах.

В колишньому СРСР, в т.ч. в Україні, прикордонною смугою, зоною прикордонного співробітництва визначено адміністративні області, з боку суміжних країн на західних кордонах держави визначили відповідно свої прикордонні території, виходячи із свого територіально-адміністративного устрою. Зокрема, у Польщі - воєводства, Чехословаччині - краї, Угорщині - області, Румунії - повіти. Однак у тих випадках, де адміністративно-територіальні одиниці менш потужні (наприклад, воєводства в Польщі), до прикордонної смуги, території можуть входити два «нашарування» таких одиниць.

З часу набуття Україною незалежності прикордонними регіонами, територіями залишились області. Глибина прикордонності при здійсненні прикордонного співробітництва є територіальна глибина від кордону відповідної адміністративно-територіальної одиниці - області.

З часу розпаду СРСР, утворенням на її теренах незалежних держав прикордонність територій України істотно збільшилася за рахунок створення нових держав - країн СНД. Таким чином, на сьогодні прикордонними в Україні є 18 областей із 24 і Автономна Республіка Крим. Зокрема:

1. На заході України прикордонність з країнами далекого зарубіжжя:

-з Польщею (воєводства):

- 1.Волинська область;
- 2.Львівська область;
- 3.Закарпатська область;

-зі Словаччиною (краї): Закарпатська область;

-з Угорщиною (області): Закарпатська область;

-з Румунією (повіти):

- 1.Закарпатська область;
- 2.Івано-Франківська область;
- 3.Чернівецька область;
- 4.Одеська область.

II. На сході України прикордонність з країнами ближнього зарубіжжя:

-з Республікою Білорусь (області):

- 1.Волинська область;
- 2.Рівненська область;
- 3.Житомирська область;
- 4.Київська область;
- 5.Чернігівська область;

-з Російською Федерацією (області):

- 1.Донецька область;
- 2.Луганська область;
- 3.Харківська область;
- 4.Сумська область;
- 5.Чернігівська область;
- 6.Автономна Республіка Крим;

- з Республікою Молдова (повіти):

Вінницька область;

Одеська область;

Чернівецька область.

Існує специфічне «прикордонно-приморське» співробітництво, яке виникає тоді, коли сусідні держави не мають між собою сухопутного кордону, а розділені морем. І цей морський простір не виключає можливість тісного співробітництва прилеглих до нього районів країн. До таких регіонів України можна віднести Одеську, Миколаївську, Херсонську, Запорізьку, Донецьку області, Автономну Республіку Крим, які через Чорне і Азовське море співробітничать з Болгарією, Румунією, Молдовою, Росією, Грузією.

У практиці західноєвропейських тлумачень регіонального співробітництва виділяють терміни «транскордонний регіон», «прикордонні зони». В законодавчих актах ЄС дано визначення прикордонної зони, як зони з радіусом 15 км з митним постом в центрі для обслуговування зовнішньоторговельних операцій. Розміри прикордонної зони в країнах ЄС неоднакові. Для таких зон в повоєнний час були встановлені розміри до 59 км. У 1972 р. розміри зони визначалися розмірами не більше 15 км, які були замінені пізніше на 20 км. У Франції, наприклад, поняття прикордонної зони пов'язані з розмірами не більше 20 км. Транскордонний регіон може бути визначений з просторової точки зору, яка визначає три основних підходи: зональний, полюсний, адміністративний. З огляду на такий підхід в Україні прикордонними регіонами визначені адміністративні одиниці, тобто області і Автономна Республіка Крим.

1.3. Суть, значення і особливості прикордонного співробітництва

У науковій літературі серед дослідників прикордонного співробітництва тривалий час не було єдиного визначення цієї специфічної форми зовнішньоекономічної діяльності. Не було його визначення і у нормативно-правових законодавчих документах на теренах колишнього СРСР.

Тут наклали свій відбиток у часовому вимірі ряд обставин:

-на початку налагоджування прикордонних зв'язків після Другої світової війни характеризувалось тогочасним становищем - формуванням демократичного, соціалістичного устрою в країнах Центрально-Східної та Південної Європи; відновленням зруйнованих війною національних економік і взаємодопомогою сусідніх держав і їхніх прикордонних територій у налагодженні виробництв на базі місцевих природних ресурсів, формуванням колективного сільськогосподарського виробництва, вирішенням питань трудовозайнятості, інше. Отже, в цей час мова про визначення суті прикордонного співробітництва не йшла, оскільки якоїсь стабільності, довготривалості у формах і напрямках прикордонних зв'язків не було;

-формування соціалістичної системи, утворення Ради Економічної Взаємодопомоги (РЕВ, 1949 р.), країн соціалістичної співдружності. Посилюється взаємодія між країнами соціалістичного табору, відбуваються процеси економічної інтеграції, що безперечно позначилися на розвитку прикордонного співробітництва. Однак роль

прикордонним регіонам у цих процесах відводиться незначна, основною формою прикордонного економічного співробітництва стає обмін досвідом у різних сферах діяльності. За цих умов давати будь-яке визначення суті прикордонного співробітництва не було потреби;

- прийняття «Комплексної програми подальшого поглиблення і удосконалення співробітництва і розвитку соціалістичної економічної інтеграції країн-членів РЕВ» вимагає від країн співдружності посилення взаємодії, особливо у науково-технічній, науково-виробничій сфері, вжиття в цій сфері спеціальних практичних заходів, особливо країнами, що мають між собою спільні кордони. Безперечно, за цієї ситуації активізується прикордонне співробітництво. Йому відводиться певна роль у процесах розвитку соціалістичної економічної інтеграції.

У 70-х роках ХХ сторіччя проводяться відповідні наукові дослідження питань прикордонного співробітництва. Питання включається в наукові плани відповідних науково-дослідних інститутів. Відбуваються наукові конференції, даються відповідні оцінки дослідженням, узагальненням цієї проблематики, розробляться і вносяться відповідні рекомендації з цього питання для науки, практики.

Створюються відповідні наукові структури інститутів у прикордонних регіонах, областях. Так, у Закарпатській області в м.Ужгороді створено відділ Інституту соціально-економічних проблем зарубіжних країн Академії наук України (нині Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України), який виконує теми з дослідження прикордонного співробітництва.

Ознаки прикордонного співробітництва:

-сусідство областей, що співробітничать;

-вони одна для одної зарубіжні;

-вони розвивають господарське і всяке інше спілкування прямо, обминаючи складний ланцюжок звичного спілкування через центральні організації, котрі відають зовнішньоекономічними зв'язками.

Характеристика прикордонного співробітництва. Це самостійна економічна проблема співдружності суміжних держав, тісно пов'язана з розвитком інтеграційних процесів. Вона виступає як одна із «малих», локальних форм інтеграції, в змозі дати істотний економічний, соціальний і політичний ефект, яким не можна зневажати у процесі міжнародних економічних зв'язків.

У прикордонному співробітництві відбувається ніби подолання державного кордону як рубежу, що розділяє два національні господарства. В той же час воно продовжує існувати в цій якості, постійно пристосовуватися до загальних міжнародних відносин в різний час і на різних кордонах.

Задачі прикордонного співробітництва. У різні періоди розвитку економіки держав, зокрема України, ці задачі були неоднаковими. За часів соціалістичного будівництва в складі СРСР в числі основних були:

1)підвищення ефективності господарської діяльності в прикордонних регіонах, завдяки розвитку зв'язків із сусідніми районами інших країн;

2)покращення задоволення потреб населення прикордонних районів цими ж шляхами.

На різних ділянках кордону реалізація задач проявлялася по-різному. Окремі складові задач мають різну ступінь актуальності і

значимості, різні можливості для їхньої реалізації. Багато тут залежить від ініціативи, діловитості і гнучкості діяльності місцевих органів влади, громадських організацій.

Прикордонне співробітництво має найбільші можливості свого розвитку у тому разі, коли на кордоні стикаються райони з високорозвиненою господарською діяльністю, з більшою диференціацією виробництва і розвинутою виробничою інфраструктурою. У випадку малої засвоєності суміжних районів і слаборозвинутих комунікацій прикордонне співробітництво зазвичай є менш інтенсивним, його спрямування обмежується незначним числом форм.

На одному із ранніх міжнародних, регіональних науково-виробничих семінарів, який відбувся в м.Ужгороді у 1980 році - «Розвиток прикордонних економічних зв'язків країн-членів РЕВ», матеріали якого вийшли окремим виданням, науковцями було виголошено ряд визначень прикордонного співробітництва. Зокрема, доктор економічних наук Н.В. Алісов та кандидат економічних наук Л.Б.Вардомський у статті «Актуальные вопросы приграничного экономического сотрудничества стран-членов СЭВ» дають наступне визначення: «Під прикордонним співробітництвом, котре в тій чи іншій мірі здійснюється з моменту становлення соціалістичної співдружності, зазвичай розуміється взаємодія сусідніх районів двох країн в господарській, культурній, соціальній та інших сферах, але що знаходяться в компетенції місцевих органів влади».

Прикордонне співробітництво є ефективним засобом

раціоналізації активації господарської діяльності на прикордонних територіях. З одного боку це істотний резерв поглиблення інтеграційних процесів на міжнародному рівні, з іншого - сприяє інтенсифікації економічних відносин, в тому числі на регіональному рівні.

З точки зору світового господарства прикордонне економічне співробітництво - це конкретний економічний прояв міжнародних виробничих відносин, які мають чітко виражений аспект, територіальний, а не галузевий підхід.

За своєю сутністю прикордонне економічне співробітництво є специфічним системним утворенням - сукупність слабо пов'язаних між собою функціонуючих відносно самостійних форм, котрі ґрунтуються на локальному підході. Уся специфічність цього явища полягає у його регіональності, прив'язаності до конкретного господарського простору - територій уздовж державного кордону.

Прикордонне співробітництво є складовою частиною нової концепції європейського співробітництва, яке сприяє консолідації демократії та безпеки на континенті. Мова йде про важливу роль прикордонного співробітництва у вирішенні питань подолання недовіри та створення атмосфери взаєморозуміння та взаємодопомоги вздовж географічних чи ідеологічних кордонів. Прикордонне співробітництво стало складовою частиною політичної концепції європейського співробітництва на основі положень Європейської Конвенції з питань прикордонного співробітництва, яка була прийнята Радою Європи в Мадриді

1980 року.

Сьогодні прикордонне співробітництво розглядається як суттєва частина стабільності та безпеки у рамках розвитку загальноєвропейського співробітництва. Рада Європи завжди вважала, що прикордонне співробітництво, включаючи існування прикордонних установ, організацій, асоціацій, є складовою частиною європейського співробітництва та інтеграції. Кордони повинні зближувати європейців.

На різних кордонах, в залежності від багатьох внутрішніх і зовнішніх факторів, використовується різноманітність форм і видів економічного співробітництва, що вимагають відповідного механізму й інструментів їхньої реалізації. В цьому зв'язку один із фахівців даної проблематики, доктор економічних наук В.С. Будкін зазначає, що прикордонне співробітництво за своєю природою являє собою таку економічну категорію, як конгломерат, тобто сукупність відносно незалежних і слабо взаємодіючих форм економічного співробітництва (наприклад, прикордонна торгівля, обмін досвідом бригад механізаторів, створення спільних підприємств в прикордонних регіонах).

Найбільш узагальнюючим визначенням прикордонного співробітництва останнього часу можна вважати наведене у статті доктора економічних наук, професора В.Є. Новицького «Потенціал прикордонного співробітництва України» за 2007 рік. Зокрема: «Прикордонне співробітництво можна визначити як комплекс форм та інструментів взаємодії між партнерами, які здійснюють кооперацію в сферах промисловості, сільського господарства,

транспорту та комунікацій, рекреації та охорони навколишнього середовища, ведуть торгівлю, виступають інвесторами та реципієнтами капіталів, а також реалізують інші форми взаємовигідного соціально-економічного партнерства на географічно близьких територіях».

Прикордонне співробітництво є специфічною формою реалізації міжнародного поділу праці в масштабах регіонів двох або більшої кількості країн. З метою стимулювання взаємодії на прикордонних територіях створюється інфраструктура виробництва, відбувається спільне використання ресурсної бази, проводиться робота з розвитку мережі рекреації та реалізації прикордонних об'єктів.

Прикордонне співробітництво доповнює та динамізує основні форми співробітництва між країнами з акцентом на максимально широкому залученні його місцевих потенціалів.

А в цілому головною метою прикордонної співпраці повинно бути підняття конкурентоспроможності прикордонних регіонів. Окрім цього, вона повинна спричинитися до поглиблення економічної та соціальної інтеграції, зокрема на теренах, де існують великі економічні диспропорції будь-якої із сторін.

У 1989 році Комітет Міністрів Ради Європи прийняв політичну декларацію з питань прикордонного співробітництва у Європі. У даному документі була висловлена глибока подяка усім прикордонним інститутам, організаціям та асоціаціям за їхні зусилля у розв'язанні проблем спільних інтересів, а також було наголошено на необхідності сприяння зростанню відносин з

прикордонними регіонами Центральної та Східної Європи і у майбутньому. Комітет Міністрів висловив своє задоволення досягнутим процесом у прикордонних регіонах з питань створення атмосфери добросусідських відносин, розуміння необхідності солідарності для вирішення проблем, які є спільними для країн даного регіону. Було визнано той факт, що прикордонні регіони зближують жителів Європи і створюють можливості для консенсусу між представниками різних політичних партій та органів влади, які активно співпрацюють із своїми сусідами у дусі співробітництва, дружби, відкритості та солідарності.

Завдяки прикордонному співробітництву створюються умови для гармонійного розвитку регіонів у відповідності до чинних законодавств кожної з країн.

З середини 90-их років ХХ ст. в науковій літературі, дослідженнях регіонального прикордонного співробітництва широко використовується поняття «транскордонне співробітництво». Нерідко ці поняття - «прикордонне співробітництво» і «транскордонне співробітництво», хоча вони тісно пов'язані, ототожнюються, підміняють одне одним, що не завжди є виправданим, аргументованим.

В Європейській Рамковій Конвенції з питань транскордонного співробітництва (так звана Мадридська Конвенція 1980 року) це поняття сформульовано наступним чином: «Транскордонне співробітництво означає дії, які мають на меті поглиблення та зміцнення сусідських відносин між органами місцевого самоврядування і місцевої державної адміністрації двох або

більше держав та укладення Договору або Угоди, необхідних для цієї мети». Транскордонне співробітництво здійснюється між органами самоврядування і місцевою державною адміністрацією в рамках їхніх повноважень у відповідності з національними законодавствами.

З початку нового тисячоліття в науковій літературі України широко висвітлюється питання транскордонного співробітництва. Цій проблемі присвячені кандидатські і докторські дисертації. Наводяться різні визначення даному терміну. Наприклад, науковець Інституту світової економіки і міжнародних відносин Я. Ошуркевич зазначає: «Під транскордонним співробітництвом розуміють специфічну сферу зовнішньоекономічної, політичної, екологічної, культурно-освітньої та інших видів діяльності, що здійснюються на регіональному рівні сусідніх держав і відрізняються рядом особливостей, таких як наявність кордону і необхідність його облаштування, значно вище навантаження на інфраструктуру, особливо транспортну, спільне використання природних ресурсів, більш широке взаємне спілкування населення сусідніх держав, потреба у спільному вирішенні проблем екологічної безпеки, ліквідації надзвичайних ситуацій і катастроф.

В підсумку різних тлумачень транскордонного співробітництва дається визначення цього поняття у Законі України «Про транскордонне співробітництво» (2004 рік): «Транскордонне співробітництво - спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних,

екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством».

Співставляючи визначення «транскордонне співробітництво» і «прикордонне співробітництво», можна судити про те, що ці визначення в більшості схожі за своєю сутністю, проте є ряд відмінностей, які не дозволяють просте ототожнення цих питань, особливо коли йдеться про конкретні форми економічної взаємодії суб'єктів господарювання прикордонних територій. Не враховувати існування прикордонного співробітництва і підміна цього поняття транскордонним співробітництвом, на наш погляд, буде не зовсім доречним. Принижуючи прикордонні економічні зв'язки у виробничій сфері, посилаючись тільки на спільні дії в окремих напрямках діяльності між територіальними громадами і місцевими органами влади, буде повною втратою у використанні багатьох вигод прикордонного географічного розташування та переваг суб'єктів виробничої, комерційної та іншої ділової активності прикордонних територій з сусідніми зарубіжними партнерами.

У державницьких структурах, органах виконавчої влади є розуміння того, що прикордонне співробітництво не одне і те ж, що транскордонне співробітництво. Наприклад, видається Указ Президента «Про підготовку та проведення міжнародної науково-практичної конференції «Прикордонне співробітництво у контексті нового етапу розвитку відносин між Україною та Європейським

Союзом». У Міждержавній комісії «Ющенко - Путін» з'явилася нова структура, що відповідатиме за прикордонні зв'язки.

1.4. Вигоди та переваги прикордонних регіонів у здійсненні зовнішньоекономічних зв'язків

Аналізуючи розвиток прикордонного економічного співробітництва між суміжними районами України і сусідніми зарубіжними державами, йдеться не про замкнутість господарських зв'язків сусідніх територій і формування певного замкнутого міжнародного територіально-господарського формування. Мова йде про використання вигод сусідства, суміжності державних територій в умовах розвитку економічних інтеграційних процесів, приведення міжнародних господарських функцій прикордонних районів у відповідність з їхнім господарським потенціалом, ресурсами та економіко-географічним положенням.

Вигоди, які мають держави, їхні регіони від свого прикордонного розташування у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності на регіональному рівні, є наступними:

1) нарощуються, розширюються, зміцнюються і оновлюються на основі науково-технічного прогресу виробничі потужності, формується експортний потенціал на сучасній матеріально-технічній основі. Вирішуються соціальні питання трудовозайнятості, підвищення кваліфікації кадрів, в т.ч. у сфері зовнішньоекономічної діяльності;

2) активізується ініціатива місцевих органів державного управління, самоврядування, трудових колективів, підприємницьких структур по обидва боки кордону, яка

спрямовується на:

- раціональне використання місцевих природних, матеріальних ресурсів для виробництва готової продукції, організацію переробних виробництв з випуску товарів для внутрішнього споживання і на експорт;

- поліпшення задоволення потреб населення регіону за рахунок налагодження прикордонних товарообмінних операцій без затрат на ці потреби валютних коштів;

- організацію обміну набутим кращим досвідом між партнерами в рамках прикордонного співробітництва в різних сферах, виробничої і невиробничої діяльності; сприяння партнерам у вивченні, запозиченні і впровадженні кращого зарубіжного досвіду; особливо в питаннях механізації, автоматизації виробництва, розширенні асортименту високоякісної продукції;

3) завдяки однаковим природи кліматичним умовам на сусідніх прикордонних територіях, а також здебільшого схожими структурами сільськогосподарського виробництва і переробних галузей промисловості виявляє високу ефективність налагодження прямих виробничих зв'язків між спорідненими виробництвами, сприяє установленню довготривалого кооперування у виробничій діяльності на основі подетальної та повузлової спеціалізації. Більш повно використовуються не завжди завантажені потужності окремих виробництв для переробки давальницької сировини партнерів сусідньої країни та виконання різних замовлень виробничого характеру та інше;

4) вдається значно спростити і раціоналізувати механізм та

прискорювати процедури певної частини зовнішньоекономічних зв'язків, істотно підвищити оперативність у вирішенні ділової взаємодії;

5) прикордонне співробітництво є важливим фактором соціально-економічного розвитку регіону держави, виступає як одна із «малих», локальних форм інтеграції, тісно пов'язаної з розвитком міжнародної інтеграції.

Прикордонне співробітництво приносить найбільшу вигоду у тих випадках, коли на кордоні стикуються райони з високорозвинутою господарською діяльністю, з більшою диференціацією виробництва і розвинутою інфраструктурою. У випадку малої засвоєності суміжних районів і обмеженості розвитку комунікацій прикордонне співробітництво, зазвичай, менш інтенсивне і спрямування його обмежується незначним числом форм.

Господарюючі суб'єкти прикордонних регіонів у виробничо-економічній діяльності мають ряд переваг перед аналогічними суб'єктами господарювання, розташованими у неприкордонних регіонах (областях) України. Зокрема:

1. В організаційному плані:

- полегшена можливість пошуку зарубіжного партнера в прикордонному регіоні і налагодження із ним ділового співробітництва. Саме тому, що тут існують давні прикордонні дружні відносини

між населенням, громадськими організаціями, що дозволяє мати вичерпну інформацію про стан ведення господарства, соціально-

економічний розвиток на суміжних прикордонних територіях;

- можливість використання додаткових, специфічних для даних регіонів форм і видів зовнішньоекономічних зв'язків. Зокрема таких, як прикордонна торгівля (товарообмін), прикордонна інфраструктура, спільне використання окремих природних і рекреаційних ресурсів;

- краща можливість оперативного вирішення питань з виконання укладених угод, домовленостей, внесення до них відповідних змін, налагодження та забезпечення контролю за їхнім дотриманням і виконанням спільних зовнішньоекономічних дій, заходів;

2. В економічному плані:

- територіальна близькість, сусідство партнерів ділового співробітництва забезпечує їм економію на транспортних затратах. Мінімізуються транспортні затрати у загальній складовій витрат на виробництво і доставку продукції до споживача, до ринків збуту.

Ці витрати скорочуються завдяки:

- скороченню відстаней перевезень готової продукції, комплектуючих деталей, вузлів по виробничому кооперуванню, сировини і матеріалів, енергоресурсів;
- використанню найбільш ефективного виду транспорту і транспортування;
- уникненню перевантажень вантажів з доставкою зі складу постачальника до складу споживача чи робочого місця споживача, уникнувши при цьому втрат якості і кількості вантажу;

- забезпечення виконання вчасно, якісно і в повному обсязі договірних зобов'язань і своєчасне внесення змін до укладених угод у зв'язку з непередбачуваними обставинами забезпечує партнерам уникнення штрафних санкцій та ділові партнерські стосунки;

3.В правовому плані:

-на загальнодержавному рівні приймаються додаткові законодавчі акти, нормативно-правові документи, які регулюють саме зовнішньоекономічну діяльність на регіональному рівні, зокрема прикордонних регіонів;

-на регіональному рівні прикордонні адміністративні органи, органи місцевого самоврядування укладають угоди з відповідними органами суміжних прикордонних регіонів з питань, що мають взаємний інтерес в рамках діючих в кожній з цих сусідніх країн національних законодавств;

-прикордонні регіони суміжних держав створюють міжнародні асоціації у вигляді єврорегіонів, що надає їм учасникам можливість вирішувати певні питання, що стосуються двостороннього чи багатостороннього співробітництва.

Питання що виносяться на практичне заняття

1. Які стратегічні напрями інтернаціоналізації економіки України?
2. Форми включення у світовий економічний простір, які використовує Україна.
3. Які позитивні наслідки для економіки України має

- реалізація інтеграційних процесів?
4. Якими передумовами володіє Україна для ефективного використання своєї території, регіонів, що сприятимуть соціально-економічному зростанню?
 5. Мета залучення прикордонних територій до зовнішньоекономічної діяльності.
 6. В чому суть, специфіка і особливість прикордонного співробітництва?
 7. Яка територіальна глибина прикордонності в Україні і в суміжних країнах?
 8. Які прикордонні регіони країн ближнього і далекого зарубіжжя?
 9. Ознаки та характеристика прикордонного співробітництва.
 10. Задачі прикордонного співробітництва.
 11. Які вигоди мають держава, прикордонні регіони від здійснення зовнішньоекономічних зв'язків на регіональному рівні?
 12. Які переваги мають суб'єкти прикордонного співробітництва в організаційному, економічному та правовому плані?

Тема № 2. **ФОРМИ ПРИКОРДОННИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ. СТАНОВЛЕННЯ ТА ЕТАПИ РОЗВИТКУ**

Питання лекції

- 2.1. Становлення форм і видів прикордонних економічних зв'язків.
- 2.2. Етапи розвитку прикордонного співробітництва
- 2.3. Ранні, первинні форми прикордонного співробітництва, їхні особливості:
 - а) обмін передовим виробничим досвідом із зарубіжними партнерами;
 - б) прикордонна торгівля, товарообмінні операції

2,1. Становлення форм прикордонних економічних зв'язків

На становлення, розвиток та диверсифікацію форм прикордонних економічних зв'язків, зокрема в Україні, впливають як зовнішні, так і внутрішні чинники.

До зовнішніх чинників можна віднести:

- стратегію зовнішньоекономічної політики держави і входження у світогосподарські зв'язки;
- міждержавні відносини з країнами-сусідами, з якими Україна має спільні кордони;
- економіко-географічне положення держави на субконтиненті;

- рівень науково-технічного потенціалу України, наявність природних і трудових ресурсів, розвиненість виробничої, прикордонної інфраструктури.

До внутрішніх відносять такі чинники:

- політика держави щодо регіонального розвитку, участі регіонів у зовнішньоекономічній діяльності. Рівень нормативно-правового забезпечення прикордонних економічних зв'язків;

- рівень залучення і використання наявних природних ресурсів, кадрового потенціалу, виробничих потужностей до зовнішньоекономічної діяльності;

- однакові природи кліматичні умови на прикордонних територіях, що створюють сприятливі умови для взаємодії, спільної підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки, переробних галузях;

- територіальна близькість партнерів, що дає істотний економічний ефект за рахунок налагодження тісної довготривалої виробничої кооперації, мінімізації транспортних витрат;

наращення експортного потенціалу, формування структурної політики розвитку економіки регіону з урахуванням відповідної ситуації у прикордонних регіонах суміжних держав та специфіки ринків збуту продукції;

- формування виробничої інфраструктури, зокрема транспортної, з урахуванням її подвійного характеру (обслуговує загальнодержавні зовнішньоекономічні потреби і місцевого, регіонального значення).

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності країн світу, регіонів відповідно впливає і на розвиток прикордонного співробітництва.

Відбувається диверсифікація форм і видів співробітництва, поглиблення й інтенсифікація окремих форм, напрямків, зв'язків, удосконалюються інструменти їхньої реалізації.

До розвитку прикордонного співробітництва можна підходити з двох позицій:

-глобальний напрямок співробітництва, в результаті якого здійснюються крупномасштабні міжнародні економічні зв'язки в умовах міжнародної інтеграції;

- локальний напрямок, який представляє собою розвиток економічних зв'язків безпосередньо в умовах суміжних районів з використанням наявних тут продуктивних сил.

З урахуванням згаданих підходів у прикордонному співробітництві виділяють два види.

Перший вид - участь прикордонних районів у загальнодержавному співробітництві, котре управляється централізовано, вони вирішують задачі держави в цілому. До цього виду співробітництва відносять, наприклад, виконання транзитних зовнішньоторговельних функцій (магістральні, міжнародного значення, газо- і нафто-трубопроводи, високовольтні лінії електропередач), крупні виробничі об'єкти спільного використання суміжними країнами, розташованих у прикордонних областях по обидва боки кордону, і т. ін. Усі ці загальнодержавні господарські функції відіграють важливу роль в економічному і соціальному житті прикордонних районів. Цей вид ще називають прикордонне співробітництво у широкому смислі.

Другий вид - прикордонне співробітництво у власному, вузькому мислі слова. Воно охоплює прикордонні економічні зв'язки місцевого

значення, спрямовані на вирішення економічних і соціальних питань розвитку самих прикордонних районів.

Буде правильним, якщо розглядати обидва види прикордонного співробітництва в єдності, хоча вони розрізняються за своїми функціями і управлінням, завжди тісно пов'язані між собою. Вони вирішують свої задачі на базі ресурсів одних і тих же районів і неодмінно й неминуче впливають один на одного як явища, що відбуваються на одній господарській території. А тому обидва види прикордонного співробітництва не можна розглядати у відриві один від одного.

В обох видах прикордонного співробітництва необхідна участь як центральних, так і місцевих органів влади. їхня роль різна в різних видах співробітництва.

Форми прикордонного економічного співробітництва. Упродовж тривалого періоду здійснення прикордонних економічних зв'язків набуто багатогранних форм зв'язків. Зі зміною впливу різноманітних чинників, як внутрішніх, так і зовнішніх, форми взаємодії із закордоном на регіональному, прикордонному рівні істотно змінювалися. Одні із них набували стабільності, поглиблювалися, інтенсифікувалися, деякі втрачали свою актуальність.

З часу переходу економіки країн колишньої соціалістичної системи на ринкові засади відбулися зміни у використанні традиційних форм прикордонного співробітництва, з'явилися нові, особливо у виробничо-господарських відносинах та комерційній діяльності.

Взагалі, склалися такі форми виробничого прикордонного співробітництва:

-виробниче кооперування між промисловими підприємствами, що знаходяться по обидва боки кордону;

-використання не повністю завантажених виробничих потужностей для переробки давальницької сировини сусідньої країни;

-використання робочої сили, що проживає на другому боці кордону;

-ремонтні роботи та інші послуги виробничого характеру;

-обмін кращим виробничим досвідом;

-збут частини продукції підприємств через кордон;

-спільне використання місцевих природних ресурсів, джерел електроенергії, водопостачання, транспортних засобів, надання допомоги у різних сферах виробничої діяльності - промисловості, сільському господарстві, будівництві;

-прямі виробничі зв'язки;

-спільна підприємницька діяльність. Створення спільних підприємств;

-спеціальні економічні зони на прикордонних територіях;

-єврорегіони.

В літературі з цієї проблеми існує виділення форм прикордонного економічного співробітництва за галузевим принципом:

-співробітництво:

- в промисловому виробництві;
- в сільському господарстві;
- в будівництві;

- у виробничій інфраструктурі;
- обмін передовим виробничим досвідом;
- використання робочої сили;
- прикордонний товарообмін;
- співробітництво в охороні навколишнього середовища та в галузі рекреації.

Слід зазначити, що співвідношення окремих форм і напрямків в загальному комплексі прикордонного співробітництва, їхня інтенсивність і роль для соціально-економічного розвитку прикордонних районів на різних кордонах не однакові. Це обумовлено загальним рівнем розвитку конкретних країн, характером участі у зовнішньоекономічних зв'язках й інтеграційних процесах зокрема, специфікою управління суспільним і економічним розвитком країни і передусім розподілом компетенції між центральними органами управління і місцевими владами.

Наприклад, є відмінності у використанні форм співробітництва і глибини взаємодії на прикордонних територіях, що межують з країнами ближнього зарубіжжя, країнами, що утворилися внаслідок розпаду СРСР (України з Білорусією, Молдовою, Росією і країнами далекого зарубіжжя, країнами-членами Європейського Союзу - з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією).

Тривалий час в загальному комплексі прикордонного співробітництва переважали невиробничі форми і напрямки. Це обумовлено об'єктивними причинами розвитку прикордонного співробітництва в умовах адміністративно-централізованої планової системи господарювання в колишній соціалістичній

системі, монополією держави на зовнішньоекономічну діяльність. Отже, в просторовому часі розвитку прикордонного співробітництва його форми поділяють на 2 групи:

1. Первинні ранні форми. До них відносять:

- обмін передовим виробничим досвідом;
- прикордонний товарообмін (торгівля);
- взаємодопомогу у різних напрямках, що надається партнерами один одному на безоплатній основі.

2. Сучасні форми. Поглиблені, із сфери виробничої і комерційної діяльності. Сюди можна віднести:

- прямі виробничі зв'язки;
- виробниче кооперування;
- спільна підприємницька діяльність, створення спільних підприємств на прикордонних територіях;
- створення спеціальних економічних зон та територій пріоритетного розвитку;
- створення єврорегіонів за участю прикордонних територіально-адміністративних одиниць.

В основі поділу форм прикордонного співробітництва лежать економічно-правові принципи. Перша група форм могла здійснюватись між суміжними прикордонними територіями, партнерами на безвалютній основі, не вимагаючи спеціального правового механізму регулювання; ці форми не суперечили жорсткій монополії держави на зовнішньоекономічну діяльність.

Друга група форм прикордонного співробітництва, їхнє становлення і розвиток вимагали відповідного правового

забезпечення і їхнє формування відбувалося в залежності від прийняття країнами певних законодавчих актів, міждержавних та регіональних угод.

2.2. Етапи розвитку прикордонного співробітництва

У дослідженнях і публікаціях з цієї проблеми окремі автори по-різному виділяють етапи розвитку прикордонного співробітництва. Так, І.М. Чучка у своєму дисертаційному дослідженні «Приграничное сотрудничество в системе интеграционных отношений СССР с европейскими странами-членами СЭВ», аналізуючи розвиток прикордонного співробітництва, вказує на два етапи - доінтеграційний і післяінтеграційний. Доінтеграційний етап бере свій початок з початку 50-их років минулого сторіччя і продовжується до кінця 60-их років. Другий етап - інтеграційний - бере свій початок з 1971 року, коли була прийнята комплексна програма дальшого розвитку соціалістичної економічної інтеграції. Цей етап продовжувався до кінця 80-их років.

С.В. Сембер і К.А. Сочка у статті «Транскордонне співробітництво в умовах розширення Європейського Союзу на Схід» у післявоєнній транскордонній співпраці виділяють три періоди:

- перший - це роки функціонування комуністичного режиму (1945-1990 рр.);
- другий - це роки становлення незалежної України, роки

побудови демократичного соціально-орієнтованого, правового суспільства з економікою ринкового типу, роки становлення і розвитку Європейського Союзу і наближення його простору до кордонів України (1990-2004 рр.);

- третій - це розвиток транскордонного співробітництва після розширення ЄС (з 2004 р. і по сьогодні).

Однак у нашому випадку, з огляду на розвиток саме прикордонного економічного співробітництва, в цьому процесі можна виділити наступні етапи і відповідні їм форми:

-перший етап - бере свій початок з часу становлення прикордонного співробітництва, тобто з початку 50-их, після Другої світової війни років, і до кінця 80-их років, до розпаду соціалістичної системи і припинення функціонування РЕВ. На цьому етапі, з міркувань аналізу становлення форм зв'язків, доцільним буде виділити два підетапи. Перший - з початку формування прикордонного співробітництва - початку 50-их років минулого сторіччя і До другої половини 80-их років. На цьому підетапі сформувалися прості, первинні форми зв'язків, такі як обмін передовим зарубіжним Досвідом, переважно в невиробничій сфері, прикордонна торгівля, товарообмінні операції товарами невиробничого призначення, розгортається прикордонна виробнича інфраструктура, особливо транспортна. Також взаємодопомога у різних сферах діяльності.

Характерною особливістю згаданих форм прикордонного співробітництва на першому підетапі є те, що вони, як уже зазначалось, могли здійснюватися на безвалютній основі, не вимагали

особливої правової бази і механізму своєї реалізації, не входили в суперечність з існуючою політикою держави - монополією держави на зовнішньоекономічну діяльність.

Другий підетап на першому етапі пов'язаний із 1986 роком, коли в серпні місяці на рівні центральних органів управління колишнього СРСР було прийнято пакет законодавчих актів з питань удосконалення управління зовнішньоекономічною діяльністю. Саме на цьому підетапі, який тривав аж до розпаду СРСР і створення на його теренах нових незалежних держав, в тому числі України (1991 р.), відбулися докорінні зміни у становленні нових підходів до зовнішньоекономічної діяльності взагалі і до прикордонного економічного співробітництва зокрема.

Характерною, відмінною рисою цього другого підетапу у порівнянні з першим є те, що тут створюються умови для здійснення нових форм прикордонних економічних зв'язків, котрі охоплюють взаємодію суб'єктів господарювання у виробничій і науково-виробничій сфері. Це такі як прямі виробничі господарські зв'язки, спільна підприємницька діяльність, створення і функціонування спільних підприємств.

Головним в цей час було те, що в умовах монополії держави на зовнішньоекономічну діяльність, планової системи господарювання створюються сприятливі умови для розвитку кооперації і спеціалізації вітчизняних промислових підприємств із партнерами суміжних країн. Вітчизняні об'єднання і підприємства отримали широкі права в розвитку прямих зв'язків з підприємствами і організаціями інших країн-членів РЕВ. Зокрема, вони можуть самі

обирати для себе партнерів, визначати конкретні напрямки співробітництва, підписувати господарські договори і контракти на поставку продукції і надання послуг, зв'язаних з кооперацією, погодженням цін і т.ін.

З метою заохочення підприємств, котрі розвивають прямі зв'язки, їм залишається валютна виручка з кооперованих поставок. Для поставки в рамках прямих зв'язків передбачено спрощений митний режим, за яким дозвіл на експорт і імпорт видаються автоматично на базі укладених договорів про прямі зв'язки. Значно спрощений порядок відряджень спеціалістів підприємств-учасників співробітництва.

Важливою формою співробітництва братніх країн було створення спільних підприємств на базі спільної власності їхніх учасників. Розвиток отримало створення міжнародних об'єднань і організацій на принципах збереження національної власності.

Стали перспективними й інші форми ділового співробітництва. Однією з таких форм став прямий обмін товарами народного споживання між підприємствами і організаціями внутрішньої торгівлі, включаючи і прикордонний обмін. Такий обмін може сприяти розширенню асортименту споживчих товарів на прилавках магазинів, які пропонуються населенню.

Другий етап розвитку форм прикордонного співробітництва пов'язаний зі становленням незалежної держави України та інших країн-членів СНД, тобто з 1991 року, і триває до цього часу. Характерна особливість даного етапу прикордонного співробітництва полягає в тому, що ці процеси відбуваються в умовах нової зовнішньоекономічної політики, відходу від жорстких умов

монополії держави на зовнішньоекономічну діяльність, в умовах розвитку ринкової економіки в державі, сусідства з країнами переважно євроінтеграційної орієнтації.

До нових форм цього періоду можна віднести створення і Функціонування єврорегіонів (Україна бере участь у діяльності шести єврорегіонів), створення спеціальних економічних зон на прикордонних територіях, більш повне і ефективне використання рекреаційних можливостей для розвитку міжнародного туризму.

2.3- Ранні, первинні форми прикордонних економічних зв'язків

а) Обмін передовим виробничим досвідом із зарубіжними партнерами

Передовий виробничий досвід як форма взаємодії із зарубіжними партнерами. У розвитку будь-якого суспільства велику роль відіграє досвід. Під передовим досвідом розуміється найбільш доцільна і економічно ефективна практика {системи, методи, прийоми) трудової діяльності.

До передового виробничого досвіду, під яким розуміється процес функціонування способу виробництва як єдності продуктивних сил і виробничих відносин, відносяться методи і прийоми праці передовиків і новаторів виробництва, форми роботи трудових колективів, цінні починання й ініціативи, котрі забезпечують виконання програм економічного і соціального розвитку, досягнення більш високих показників виробництва,

праці і якості роботи.

Вирівнювання рівнів ефективності використання ідентичних продуктивних сил шляхом підтягування нижчих сфер до верхніх за рахунок впровадження кращих методів праці, господарювання представляє вагомий ресурс інтенсифікації виробництва і без інвестиційного росту ефективності.

Отже, основною функцією передового виробничого досвіду є вирівнювання результатів використання принципово ідентичних продуктивних сил завдяки росту продуктивності відстаючих сфер виробництва до вищого рівня. Адже практика засвідчує існування значних відмінностей у методах роботи конкретних індивідів (колективів), які знаходяться в передовому, середньому і відсталому досвіді.

Досвід буває позитивним і негативним. Перший означає суспільно корисну продуктивність. Другий зводиться до таких явищ, котрі викликають регресивний рух {помилки, брак в роботі, простої, втрата різних ресурсів і т. ін.}.

функціональний механізм передового виробничого досвіду складається із трьох стадій:

- виявлення прогресивних методів, прийомів, навичок праці;
- вивчення, запозичення передового досвіду;
- впровадження на своїх виробництвах кращого зарубіжного досвіду.

Початковим етапом першої стадії є встановлення об'єкта, тобто конкретного виду трудової діяльності або сфери господарювання з однієї сторони і суб'єктів відносин ефективності виробництва з

іншої. Наступним етапом першої стадії є порівняльний аналіз результативності намічених до вивчення і впровадження процесів, однорідних видів діяльності.

Друга стадія в механізмі передового досвіду за своїм змістом є однією з найбільш складних. Йдеться про формування вихідних умов для поширення прогресивних методів праці. Передусім, пропаганди всього передового, доведення до працівників достатньої інформації про ефективні прийоми праці. Доведення в докладній, дохідливій формі матеріалу про поширювані прийоми праці до кожного працівника (колективу). На завершальному етапі цієї стадії відбувається вивчення та оволодіння прогресивними методами. Вивчаючи кращі прийоми праці, працівники активно удосконалюють свою робочу силу, перетворюючись з пасивного в активний суб'єкт процесу.

Третя стадія функціонального механізму передового виробничого досвіду - впровадження прогресивних методів, навичок у виробництво. За своїм значенням вона найбільш відповідальна, оскільки, з одного боку, виступає заключною стадією, а з іншого, оціночною для попередніх стадій. На цій стадії представляється докладна порівняльна характеристика прогресивних і відсталих способів роботи в конкретних умовах виробництва. Завершується Ця стадія підбиттям результатів впровадження засвоєних прийомів, визначенням економічного ефекту функціонування передового Досвіду.

Впровадження передового зарубіжного досвіду в процесі прикордонного співробітництва. Обмін передовим виробничим

досвідом між партнерами, суб'єктами господарювання по обидва боки кордону виявився найбільш доступною і ефективною формою прикордонного співробітництва. Ця форма є первинною, яка торкнулася виробничої взаємодії із зарубіжними партнерами в умовах жорсткої системи державної монополії на зовнішньоекономічну діяльність, що панувала у період після Другої світової війни, в рамках країн соціалістичної співдружності.

Умовами і передумовами становлення і розвитку цієї форми прикордонного співробітництва є наступні:

- близькі за характером і змістом цілі, завдання, стратегії економічного і соціального розвитку країн, що мали спільні кордони (на західних кордонах колишнього СРСР і України це країни колишньої соціалістичної системи);

- на прикордонних територіях в більшості формувалась однакова структура виробничо-господарської діяльності. Особливо це переробні галузі промислового і сільськогосподарського виробництва, прикордонна інфраструктура;

- однакові природнокліматичні умови на прикордонних територіях, що створює сприятливе середовище для розвитку і взаємодії в сільськогосподарській діяльності.

Крім цього, обмін передовим виробничим досвідом між партнерами прикордонних територій суміжних країн міг функціонувати і розвиватися завдяки тому, що:

- ця форма взаємодії із зарубіжними партнерами не вимагала якогось механізму, нормативно-правового регулювання з боку центральних, монопольних органів управління для своєї реалізації.

Вона здійснювалась на рівні місцевих органів управління;

- не вимагає для своєї реалізації скільки-небудь вагомих капіталовкладень, валютних розрахунків. Загально визнано, що впровадження зарубіжного досвіду - найдешевші інвестиції, в той же час дають значний економічний ефект.

Вивчення і використання зарубіжного досвіду, широке використання його в практиці свого виробництва дозволяє:

- економити час і кошти, які витрачаються кожною країною на пошук оптимальних рішень у розв'язанні тих чи інших проблем.

Використання уже набутих знань, досвіду приносить відчутну користь кожній із сторін співробітництва;

- звільняє від зайвих пошуків уже знайдених рішень, або попереджає від повторення допущених раніше помилок, прорахунків.

Питання обміну передовим виробничим досвідом зокрема і в рамках прикордонного співробітництва залишається актуальним і сьогодні. Передусім через те, що:

- неухильно посилюються фактори інтенсивного розвитку ринкової економіки. Йдеться про раціональне, ефективне використання природних, матеріальних ресурсів, широке впровадження енергозберігаючих, безвідходних технологій виробництва, забезпечення природоохоронних, екологічно безпечних процесів виробництва;

- передовий досвід в умовах бурхливого розвитку науково-технічного прогресу, його період тривалості, цінності різко скорочується. Саме тому ці обставини слід враховувати при підрахунку ефективності заходів, що реалізуються в рамках

впровадження передового зарубіжного досвіду.

Багаторічна практика вивчення, запозичення і впровадження передового зарубіжного досвіду, набутого в рамках прикордонного співробітництва упродовж десятиліть на західних кордонах України, відпрацювала відповідний механізм, системи реалізації цієї форми прикордонного співробітництва.

Вона складається з кількох послідовних етапів. Перший етап передбачає вивчення, запозичення кращого досвіду партнера. Він може здійснюватись у таких формах:

- відбір та відрядження груп фахівців, новаторів виробництва, здатних опанувати конкретним виробничим досвідом безпосередньо на робочому місці партнера;

- взаємообмін групами спеціалістів, інженерно-технічних працівників з метою вивчення у партнера функціонування нових технологій на основі нової техніки, організації наукової організації праці, впровадження нових систем управління технологічними процесами і виробництвом;

- відвідування господарськими керівниками різних рівнів управління поріднених підприємств зарубіжжя з метою співставлений рівня організації управління виробництвом, випуску асортименту і якості продукції, структури управління;

- взаємовідвідування робітниками в складі туристичних груп поріднених однотипних підприємств, розташованих по обидва боки кордону, з метою ознайомлення з умовами виробництва і праці трудових колективів, організації побуту та соціальних умов в конкретній галузі діяльності.

Другий етап в обміні передовим досвідом полягає в організації самого процесу вивчення досвіду. Опанування конкретними методами, прийомами виконання наміченого. Найкращий спосіб у цій справі, який виправдав себе на практиці, це опанування конкретною справою безпосередньо на робочому місці партнера. В сільськогосподарському виробництві створюються на сільгоспугіддях прикордоння експериментальні поля, на яких демонструється кращий досвід вирощування тих чи інших сільгоспкультур, садів, виноградників.

Третій, завершальний етап в цій справі - це аналіз, підбиття підсумків самого процесу впровадження набутого досвіду. На підприємстві, в колективі складається план-програма впровадження досвіду з попередньою оцінкою його ефективності. Створюються необхідні організаційно-технічні умови для впровадження нового, виділяються необхідні матеріальні і фінансові ресурси.

За результатами попередніх підрахунків ефективності впровадження нового, передового важливим у цій справі є чітке визначення рівня економічного стимулювання та інших методів заохочення учасників впровадження та освоєння кращого досвіду, забезпечивши його доступним до всіх учасників, колективу. Саме матеріальні і моральні стимули є запорукою успішної реалізації взаємо-обміну кращим виробничим досвідом в рамках прикордонного співробітництва. І, звичайно, необхідний дійовий, ефективний контроль за виконанням усіх етапів конкретного заходу його програми.

2.4. Прикордонна торгівля, товарообмінні операції

Прикордонна торгівля є однією з ранніх форм прикордонного співробітництва. Бере свій початок з 70-их років минулого сторіччя, коли в 1972 р. була укладена перша угода про товарообмін між обласною споживчою кооперацією прикордонного Закарпаття (СРСР) і обласною споживчою кооперацією прикордонної Соболч-Сатмарської області Угорщини. В 1974 році угоду на прикордонний товарообмін було підписано кооператорами Закарпаття з кооператорами прикордонного Східно-Словацького краю Чехословаччини, а в 1976 році аналогічною угодою започатковано прикордонну торгівлю кооператорами Закарпаття і Сату-Марського повіту Румунії.

Вигоди для партнерів здійснювати прикордонний товарообмін полягають в наступному:

- по-перше, обмін товарами дозволяє повніше задовольнити покупний попит населення регіону на ряд товарів широкого вжитку. В торговельній мережі прилавки магазинів наповнюються, урізноманітнюються асортиментом імпортованих товарів, без затрат на їх придбання валютних коштів;
- по-друге, в торговельний оборот залучається товарна маса, котра накопичилася в оптовій і роздрібній торговельній мережі, знаходиться в запасах, пропозиція на які в певний час перевищує попит. Нерідко ці товари потрапляють під скорочення виробництва. В той же час вони користуються попитом у зарубіжного партнера його покупців;
- по-третє, товарообмін із зарубіжними партнерами в рамках прикордонного співробітництва мобілізує і активізує торговельні

організації до пошуку додаткових товарних ресурсів, враховуючи пропозиції партнера. З цією метою торговельні організації залучають, зацікавлюють товаровиробників у збільшенні виробництва, розширенні асортименту і підвищенні якості товарів, особливо тих, що виробляються з місцевих природних ресурсів, відходів основного виробництва. Це призводило до нарощення виробничих потужностей, трудозайнятості;

- по-четверте, за допомогою прикордонної торгівлі та через її канали вдається вирішувати окремі питання придбання в порядку товарообміну товарів виробничо-технічного призначення. Це, зокрема, обладнання для переробних галузей, що виробляють товари для споживання, в тому числі і для закордону в рамках товарообміну. Це і деяке обладнання з побутової техніки, посадковий матеріал для сільськогосподарського виробництва і ін.

З другої половини 80-их років минулого сторіччя (після прийняття у 1986 р. низки виконавчих актів з удосконалення управління зовнішньоекономічної діяльності колишнього СРСР) у прикордонній торгівлі відбулися певні позитивні зміни, які активізували цю форму прикордонного співробітництва. Зокрема, надано більшої самостійності торговельним організаціям у здійсненні прикордонної торгівлі - вибору зарубіжного партнера, формуванні структури і обсягу товарообміну. Відхід від обов'язково збалансованого товарообміну в єдиній розрахунковій валюті («перевідних карбованцях») сприяв розширенню асортименту та залученню додаткових товарних ресурсів до продажу за кордон.

Важливим стимулюючим фактором розвитку прикордонної

торгівлі було наділення суб'єктів прикордонної торгівлі можливостями відбивати результати, економічну ефективність здійснюваних операцій на своїх фінансових рахунках. Це посилює зацікавленість колективів до активізації пошуку нових товарних ресурсів, більш ефективного формування товарної структури експорту, імпорту, залучення до цих операцій багатьох виробничих підприємств.

Порівняльний аналіз прикордонної торгівлі і зовнішньої торгівлі держави в цілому дозволив виділити деякі відмінності в цих процесах:

1. Прикордонна торгівля базується на товарних ресурсах, виготовлених переважно з місцевої сировини, матеріалів, підприємствами, розташованими на прикордонних територіях, як правило, з товарних фондів, що виділялися регіону, його торговельним організаціям. Тим часом ресурсами зовнішньої торгівлі державного рівня були товари спеціального експортного виконання, виготовлені підприємствами на замовлення держави (відповідних структур), які відповідали рівню світових стандартів.

2. В результаті прикордонного товарообміну, торгівлі за товари, призначені для місцевого, внутрішнього споживання, неекспортного виконання, але експортовані для зарубіжного споживача і користуються покупним попитом, отримуються імпортні товари, що урізноманітнюють асортимент товарів на прилавках магазинів. Тобто це спосіб придбання імпортних товарів, не витрачаючи валютних коштів. Інакше кажучи, товарна маса не експортного виконання, що призначена для внутрішнього ринку через прикордонну торгівлю,

стає джерелом придбання імпортованих товарів.

На сучасному етапі розвитку ринкової економіки в Україні прикордонна торгівля істотно змінила свій зміст і механізм реалізації. Передусім, прикордонна торгівля перестала бути монополією торговельних організацій. Товаровиробники, підприємницькі структури можуть самостійно здійснювати продаж своєї продукції за кордон, не вдаючись до посередництва торговельних організацій. По-друге, товаровиробники, за нинішніх умов, маючи відповідні маркетингові служби, здатні краще і ефективніше реагувати і орієнтувати свої виробництва на зарубіжний ринок, особливо в рамках прикордонного співробітництва, і значно підвищити економічну ефективність виробництва і збуту продукції.

Питання як виносяться на практичне заняття

1. Які чинники впливають на розвиток і диверсифікацію прикордонних економічних зв'язків?
2. Дати характеристику двом видам прикордонного співробітництва (у широкому і вузькому сенсі, розумінні).
3. Які форми прикордонних економічних зв'язків склалися десятиліттями, деякі їхні особливості?
4. Етапи і підетапи прикордонного економічного співробітництва, форми зв'язків, які їм відповідають.
5. Які відмінні риси функціонування форм прикордонних економічних зв'язків на відповідних етапах?
6. Що розуміємо під передовим виробничим досвідом?
7. Основна функція передового досвіду.

8. Умови і передумови становлення і розвитку форми обміну передовим досвідом.
9. Функціональний механізм передового досвіду, стадії вивчення та етапи впровадження передового зарубіжного досвіду.
10. В чому полягають вигоди здійснення прикордонного товарообміну для партнерів прикордонної торгівлі і громадян регіону?
11. Відмінні риси прикордонної торгівлі, товарообміну від зовнішньої торгівлі загальнодержавного рівня.

Тема 3. СУЧАСНІ, ПОГЛИБЛЕНІ У СФЕРУ ВИРОБНИЦТВА, ФОРМИ ПРИКОРДОННИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Тема лекції

3.1.Прямі виробничі господарські зв'язки.

3.1.Спільні підприємства на прикордонних територіях

3.2.Спільна підприємницька діяльність

3.1. Прямі виробничі господарські зв'язки

Прямі зв'язки між різними підприємницькими структурами, об'єднаннями, товариствами суміжних прикордонних регіонів з часу пом'якшення або подолання монополії держави на зовнішньо-економічну діяльність стають однією з провідних дійових форм прикордонного співробітництва.

Прямі виробничі зв'язки - це безпосередні ділові стосунки між об'єднаннями, підприємствами, організаціями різних країн, які здійснюються в рамках наданих їм прав і повноважень з метою реалізації взаємних інтересів. По суті, прямі зв'язки є засобом організації співробітництва із зарубіжними країнами за допомогою яких створюються сприятливі умови для прояву господарської ініціативи суб'єктів взаємодії на основі економічної заінтересованості в результатах співробітництва.

Прямі виробничі зв'язки - багатопланове явище. Це й експортно-імпортні операції, і кооперування виробництва, і науково-технічне

співробітництво, і обмін передовим досвідом, і надання різноманітних послуг, і ін. В кінцевому рахунку міцні, довготривалі прямі виробничі зв'язки між порідненими і різногалузевими підприємствами сприяють динамічному розвитку і підвищенню ефективності виробництва, раціональному використанню живої і уречевленої праці, випуску нової конкурентоздатної на світових ринках продукції. Налагодження прямих виробничих зв'язків між партнерами, розташованими по обидва боки кордону, створюють їх учасникам додаткові можливості для поглибленої у сфері виробничої, науково-технічної взаємодії, більш ефективного використання виробничих потужностей. Однак використати ці переваги є можливим за умови наділення її учасників певними, відповідними повноваженнями, забезпечивши ці процеси належними нормативно-правовими актами. Одним із перших таких документів була Постанова Ради Міністрів СРСР «Про заходи по удосконаленню управління економічним і науково-технічним співробітництвом із соціалістичними країнами», яка була прийнята в 1986 році. Зокрема, у другому розділі цієї постанови «По дальшому розвитку прямих зв'язків» розширено права об'єднань, підприємств і організацій, що дозволяло їм активно включатися у міжнародну, виробничу і науково-технічну кооперацію. Так, об'єднанням підприємств було надане право самостійно:

- визначати напрямки і конкретні цілі співробітництва;
- обирати підприємства і організації країн, з якими доцільно співробітничати;
- погоджувати з зарубіжними партнерами номенклатури і обсяги поставок, зв'язаних з кооперацією виробництва;

- надавати й отримувати в оренду прилади, машини, обладнання і розміщувати разові замовлення;
- проводити спільні науково-дослідні роботи;
- погоджувати ціни на кооперовані комплектуючі вироби і надані послуги;
- укладати від свого імені з підприємствами-партнерами госп розрахункові договори і контракти;
- залишати усю виручку в умовній валюті від операцій по кооперації в повне розпорядження колективу підприємства;
- брати кредит у банку в умовній валюті для виконання науково-технічних робіт, розвиток виробництв.

Із змісту цілей прямих зв'язків між господарськими організаціями суміжних країн випливає їхня головна відмінна особливість. Це - максимальне вивільнення від посередницької діяльності, втручання різних органів і організацій.

Важливим у прийнятих документах з питань удосконалення управління зовнішньоекономічною діяльністю в колишньому СРСР було визнання підприємства, об'єднання головною ланкою економіки і наділення його більшою самостійністю у вирішенні господарських питань і забезпечення самостійного виходу на зовнішній, ринок виробників експортної продукції. Ці положення були закріплені в Законі СРСР «Про державне підприємство (об'єднання)» (1987 р.)

Підприємства, розташовані у прикордонних регіонах, мали ряд переваг у порівнянні з підприємствами і організаціями неприкордонних територій у налагодженні і ефективності прямих зв'язків. Зокрема, тут можна виділити:

- наявність налагоджених каналів здійснення прямих зв'язків в первинних формах взаємодії прикордонного співробітництва і таких як обмін передовим виробничим досвідом, взаємодопомога у проведенні різних робіт, послуг за непередбачених обставин, стихійних лих;

- територіальна близькість партнерів, що створює сприятливі умови для налагодження кооперування виробництва, особливо однопрофільних підприємств, мінімізує витрати виробництва за рахунок транспортної складової та витрат, зв'язаних зі збутом готової продукції і матеріально-технічного забезпечення;

- схожість природнокліматичних умов та більшості однакової структури виробничо-господарської діяльності, особливо переробних галузей промисловості і сільського господарства;

- можливість залучення до прямих зв'язків також малих і середніх підприємств різних підприємницьких структур, будь-яких територій прикордонних регіонів;

- в організаційному плані кращі умови для розширення і поглиблення прямих виробничих зв'язків і особливо в повному обсязі виконання договірних зобов'язань як за обсягами в зазначеному асортименті і якості, так і за строками, що дуже важливо в цій справі.

В кінці 1986 - початку 1987 рр. (після прийняття згаданих вище документів в 1986 р.) були укладені угоди про прямі виробничі зв'язки понад 40 підприємствами прикордонного Закарпаття із партнерами із суміжних прикордонних Східно-Словацького краю ЧССР та Соболч-Сатмарської області Угорщини.

За глибиною виробничої взаємодії ці домовленості, закріплені

відповідними угодами, можна поділити на:

- виробничу кооперацію - подетальну, повузлову, технологічну і ін.;

- переробку давальницької сировини, матеріалів на тимчасово вільних або не повністю завантажених потужностях підприємств-партнерів;

- спільне виробництво окремих видів готової продукції, напівфабрикатів, комплектуючих під єдиним товарним знаком, організовуючи спільні підприємства на базі підприємств однієї із сторін прикордонних територій;

- спільна підприємницька діяльність на підставі міжнародного поділу праці з організації виробництва нової складної технічно-технологічної продукції. А також спільного використання окремих корисних копалин, природних ресурсів, відходів основного виробництва, якими володіє одна із сторін прикордонних територій.

Починаючи з 1988 року, у статистичну звітність області вводяться оціночні показники для підприємств, що здійснюють відповідну діяльність на основі прямих зв'язків із зарубіжними партнерами.

Підсумовуючи, наведемо визначення прямих зв'язків, яке сформульоване у Постанові ЦК КПРС і Ради Міністрів від 19 серпня 1986 р.: «Під прямими зв'язками розуміють безпосереднє співробітництво підприємств і організацій СРСР з партнерами інших країн у виробничій, науково-технічній та інших галузях діяльності».

3.2. Спільні підприємства на прикордонних територіях

Спільні підприємства являють собою відносно відособлений господарський організм, який функціонує на території однієї або

декількох країн. Знаходячись на території однієї з країн і підпорядковуючись національним юридичним законам, регулюючих його становище, спільне підприємство стає частиною національного економічного комплексу країни, специфіка якої обумовлена його міжнародним характером.

За своєю суттю спільні підприємства - це підприємства, які утворюються із залученням капіталу зарубіжних партнерів. Цей капітал може бути як у вигляді цільових капіталовкладень в інвалюті, так і опосередкований через обладнання, технології, матеріальні ресурси. Спільний характер власності є однією з характерних рис спільних підприємств. Вони являють собою специфічний вид власності, яка виникає в ході розвитку міжнародного економічного співробітництва.

В Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» дається наступне визначення СП: «Спільні підприємства - це підприємства, які базуються на спільному капіталі суб'єктів господарської діяльності України та суб'єктів господарської діяльності іноземних держав, на спільному управлінні та на спільному розподілі результатів та ризиків». Тобто, спільне підприємство характеризується такими ознаками:

- спільним майном;
- спільним управлінням;
- спільним розподілом результатів (прибутку) або ризиків.

Основною передумовою створення спільних підприємств є поглиблення міжнародного поділу праці, яке в умовах науково-технічної революції відкриває широкі можливості до створення і

функціонування раціональних господарських структур, що тісно взаємодіють між собою на основі спеціалізації і кооперації виробництва з метою вирішення ряду складних проблем в цій області.

Необхідність створення СП обумовлюється і обмеженістю ресурсів, робочої сили багатьох країн. Міжнародне СП, оснащене новими сучасними машинами, використовує кращу передову технологію, що потребує порівняно значно меншу кількість робочої сили. Крім цього, СП сприяють невеликим за масштабами народним господарствам окремих країн, які не спроможні забезпечити поглинання внутрішнім ринком продукції сучасних підприємств. Також відомо, що тільки крупносерійні виробництва і його глибока спеціалізація створюють умови для впровадження сучасних технічних досягнень і нових технологій, які забезпечують скорочення витрат виробництва.

Становлення спільного підприємства, створення СП в Україні і зокрема в прикордонних регіонах за участю іноземних суб'єктів господарської діяльності, яке припадає на кінець 80-х років минулого сторіччя, розглядається як один з каналів міжнародного співробітництва. Воно не замінює інших форм взаємодії із зарубіжними партнерами, а тільки збагачує їх.

Кожна з країн-засновників спільного підприємства переслідує, має на меті реалізувати певні свої інтереси, Україна, беручи участь у створенні СП, має наступні інтереси, мету:

-залучення до економіки нашої держави передової зарубіжної техніки, технології та управлінського досвіду;

-більш повне насичення внутрішнього ринку якісною продукцією, імпортозаміщення, скорочення нераціонального імпорту;

-залучення до виробничої та невиробничої сфер додаткових матеріальних і фінансових ресурсів;

-розвиток та зміцнення експортної бази країни.

Інтереси іноземного інвестора, партнера у створенні СП також не однозначні. Взагалі, де б не діяв капітал, скрізь його основним спонукаючим мотивом є отримання прибутку. Цю мету переслідує іноземний інвестор при створенні СП. Причому прагне отримати якомога більше прибутку за рахунок участі в експлуатації природних ресурсів, використання дешевої робочої сили в країні, в яку він вкорінюється.

У своїх комерційних розрахунках іноземний капітал прискіпливо бере до уваги вартість робочої сили, якість земель, що залучаються в оборот, наявність корисних копалин, професійну підготовку кадрів, технічні і технологічні параметри, ємність внутрішнього ринку країни, а також можливість розширення експорту спільно виробленої продукції на ринках третіх країн та інші фактори, що впливають на величину прибутку.

Слід враховувати і мати на увазі те, що іноземний капітал бере участь у створенні СП на території України і деяких інших держав не під впливом цьогочасного, разового прагнення отримати щонайбільше прибутку, а ним керують й інші далекоглядні наміри. Зокрема, іноземні учасники СП в Україні і країнах СНД мають намір закріпити свої позиції на просторому ємному українському ринку, а

через неї виходити на ринки збуту окремих країн СНД, мати доступ у такий спосіб до багатючих місцевих природних і енергетичних ресурсів, незайнятої у сфері виробництва робочої сили, в тому числі кваліфікованої.

Економічною основою функціонування СП є статутний фонд. Формується фонд за рахунок внесків його засновників у вигляді грошових внесків, у формі будівель, споруд, обладнання й інших матеріальних цінностей, а також у вигляді права користування землею, водою й іншими природними ресурсами. Як правило, внесок зарубіжного учасника у статутний фонд робиться у вигляді машин і обладнання, ліцензій і «ноу-хау» і оцінюється в іноземній валюті і валюті країни створення СП. Важливим при створенні статутного фонду є чітке визначення долі кожного з засновників СП, адже саме цей показник є мірилом при розподілі доходів (прибутку) і ризиків, в результаті діяльності СП, а також участі в управлінні підприємством.

В Україні, незважаючи на труднощі перебудовчого періоду в економіці, кількість спільних підприємств невинно зростала. Лише за 1992 р. їх число збільшилось втричі і на 1 січня 1993 р. в Україні діяло 812 СП.

В прикордонному Закарпатті у січні 1989 р. відбулося підписання установчих документів про створення першого в області і першого радянсько-чехословацького підприємства під назвою «Інтергалко». Народилося СП на базі Мукачівського промкомбінату облспоживспілки і виробничої артілі «Кожатекс» із м.Братіслави ЧССР. Основним предметом діяльності «Інтергалко» визна-

чено виготовлення виробів шкіряної галантереї, зокрема випуск ранців для школярів, спортивних, дорожніх, господарських, жіночих сумок, рюкзаків та інших виробів із шкіри. Статутний фонд на початку складався з 54,8 процента українського засновника і 45,2% чехословацького. Частка мукачівців складається в основному з будівель, споруд, енергетичних, матеріальних ресурсів, робочої сили. Частка словацької сторони - це обладнання, технології, окремі матеріали, комплектуючі. На «Кожатексі» готували кадри фахівців. Уже в 1993 р. на підприємстві працювали 220 робітників. Випуск продукції щоквартально оновлювався. Розширилися експортно-імпорتنі операції, продукція підприємства брала участь у міжнародних ярмарках у містах Пльзень та Брно.

Динамічно зростала кількість СП в Закарпатській області. Тобто, в 1998 році - 1 підприємство, у 1990 зареєстровано 5 СП, 1991 - 20, 1993 - 522, а в 1997 - 1035 СП. В 1990 р. на діючих СП було трудовлаштовано 345 чоловік, в 1997 - 8804.

3.3 Спільна підприємницька діяльність

Спільна підприємницька діяльність і СП в своїй економічній і організаційній основі мають багато спільного, але водночас й істотні відмінності. У Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» дається наступне визначення спільній підприємницькій (господарській) діяльності. Це - «діяльність, що базується на співробітництві між суб'єктами господарської діяльності України та іноземними суб'єктами господарської діяльності і на спільному розподілі результатів та ризиків від її здійснення».

Співставляючи визначення спільного підприємства і спільної підприємницької діяльності, з'ясуємо, що основна відмінність у цих видах зовнішньоекономічної діяльності полягає в їхній економічній базі, на якій вони створюються. Тобто, СП базується на створенні спільного капіталу суб'єктів господарювання України і зарубіжних господарюючих суб'єктів. Частка участі в цьому засновницькому спільному капіталі є основою для участі в управлінні СП і отримання відповідного прибутку.

Натомість спільна підприємницька діяльність не передбачає створення спільного капіталу, а базується на співробітництві суб'єктів господарської взаємодії.

Практика володіє численними прикладами успішної підприємницької діяльності підприємств України і зокрема прикордонних територій з підприємствами зарубіжних країн. Наведемо один із них. В 1985 році було створено міждержавне радянсько-чехословацьке науково-виробниче об'єднання під назвою «Робот». До реалізації цього об'єднання були підключені ряд проектно-конструкторських організацій та підприємства різних міністерств і відомств як з боку колишнього СРСР, так і Чехословаччини. До цієї справи були залучені Мукачівський верстатобудівний завод ім. Кірова (Закарпаття) та науково-виробниче об'єднання «ВУКОВ» (м. Пряшів, Чехословаччина).

В цьому ж 1985 р. між мукачівським підприємством і об'єднанням «ВУКОВ» була укладена угода про спільне виготовлення роботів нового покоління, принципово нової конструкції на умовах спільної підприємницької діяльності. Мукачівці взяли за виготовлення

механічної частини, металоконструкції, а словацькі партнери - за електронно-обчислювальну систему управління.

Завдяки чіткій і злагодженій роботі сторін в короткі терміни вдалося розробити і виготовити робот нової конструкції. В кінці 1986 р. на 28 Міжнародному ярмарку з машинобудування в м.Брно (Чехія) за участю 1700 фірм з 31 країни світу, яка була присвячена головній темі - електроніці в машинобудуванні, одну із 45 золотих Медалей, вручених переможцям, отримало науково-виробниче об'єднання «Робот» за дослідний зразок роботизованого комплексу. Це роботизована робоча дільниця, електронне обладнання якої дозволяє акуратно і точно обробляти деталі за допомогою «механічного токаря».

Спільна підприємницька діяльність і спільні підприємства є одними із найбільш перспективних напрямків розвитку бізнесу фірм і організацій будь-якої країни. Окремі, або вибірккові дослідження, що ведуться в даній галузі, дозволяють зробити висновок: СП - це магістральний шлях розвитку міжнародної ділової активності на перспективу.

Спільне підприємництво, СП на відміну від інших форм спільної діяльності (науково-виробнича кооперація, проекти на компенсаційних засадах і ін.) характеризується найбільш тісною і глибокою взаємодією партнерів, практично в усіх ланках їх господарського циклу у формі спільного володіння, користування і можливістю розпоряджатися спеціально виділеними для цих цілей ресурсами.

Питання які виносяться на практичне заняття

1. Що являють собою прямі виробничі, господарські зв'язки?
2. Умови переходу, на прямі виробничі зв'язки у прикордонному співробітництві.
3. Яке законодавче забезпечення господарюючих суб'єктів для здійснення прямих зв'язків?
4. Які переваги мають підприємства прикордонних територій у здійсненні прямої виробничої взаємодії?
5. Як поділяються прямі зв'язки за рівнем глибини виробничої взаємодії?
6. Характерні ознаки спільного підприємства.
7. Мета створення спільних підприємств.
8. Динаміка розвитку спільних підприємств в Україні, прикордонному Закарпатті.
9. Що собою являє спільна підприємницька діяльність?
10. У чому відмінність в організаційному плані спільних підприємств і спільної підприємницької діяльності?

Тема 4 ЄВРОРЕГІОНИ - ВИЩА ОРГАНІЗАЦІЙНА ФОРМА ПРИКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА. СПЕЦІАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗОНИ НА ПРИКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЯХ

Питання лекції

- 4.1. Суть, значення єврорегіонів як форми економічного співробітництва
- 4.2. Становлення та функціонування єврорегіонів в Західній та Центрально-Східній Європі
- 4.3. Єврорегіони в Україні
- 4.4. Спеціальні економічні зони на прикордонних територіях України

4.1. Суть, значення єврорегіонів як форми прикордонного співробітництва

У зарубіжній та вітчизняній науковій літературі знаходимо чимало визначень поняття «єврорегіон». Виходячи з міркувань нашого розгляду даного питання, найбільш вдале визначення подано у Статуті єврорегіону «Нижній Дунай» (Україна). Воно ґрунтується на положенні, запропонованому Європейською рамковою Конвенцією про транскордонне Співробітництво і звучить так: «Єврорегіон є формою прикордонного співробітництва між терито-

ріальними громадами або місцевими органами влади країн, розташованих у прикордонній зоні, де сторони беруть участь у загальних заходах, що проводяться у відповідності до національних законодавств і норм міжнародного права».

В одному з підручників «Міжнародні економічні відносини» дається наступне визначення поняттю «єврорегіон»: це транскордонне регіональне об'єднання кількох адміністративно-територіальних одиниць з суміжних країн, які розвиваються за погодженими планами і проектами, розв'язуючи таким чином спільні проблеми.

Основною ідеєю та місією єврорегіонів є їхня функція як організаційної платформи для добровільної співпраці міст, громад та інституцій в прикордонному просторі сусідніх держав.

Головні риси, що характеризують єврорегіон як форму транскордонного співробітництва, є:

-географічна - єврорегіон - це територія, яка має конкретне географічне положення;

-політична - частина цієї території знаходиться під юрисдикцією суверенних держав, що мають спільний кордон;

-адміністративна - в цьому сенсі єврорегіон утворюють прикордонні регіони держав, що мають спільний кордон;

-функціональна - єврорегіон - форма транскордонного співробітництва, краща організаційна форма такого співробітництва.

Характеризуючи географічно-просторову рису єврорегіону, його як поняття можна визначити: це певний географічний простір, який включає частини двох або більше країн, що

домовляються про координацію своєї діяльності в економічній, культурній та інших галузях суспільного життя. Територіальними елементами транскордонних регіонів є адміністративно-територіальні райони суміжних країн, що мають спільні кордони.

Функціонуванню єврорегіонів як формі прикордонного співробітництва притаманні ряд особливостей, зокрема, у правовій площині:

-створення єврорегіону не призводить до виникнення нового адміністративно-територіального утворення зі статусом юридичної особи;

-правове регулювання на території кожного з членів єврорегіону здійснюється відповідно до чинного законодавства держави, до якої він належить;

-керівні органи єврорегіону виконують координаційні функції і не мають владних повноважень, а також не можуть підмінювати органи влади, що діють на території кожного з його членів.

У політичному аспекті єврорегіони:

-не діють проти інтересів національної держави;

-не є наддержавним утворенням;

-у своїй діяльності не підмінюють зовнішньополітичні функції держав, адміністративно-територіальні одиниці яких є членами єврорегіонів.

Необхідною умовою ефективного функціонування єврорегіонів є наявність чіткого визначення спільних інтересів їхніх членів. Це можуть бути інтереси у торгово-економічній галузі з урахуванням

місця регіонів-партнерів у міжтериторіальному розподілі праці, в галузі спільного розвитку туристичної діяльності, надання взаємних послуг через державний кордон, створення мережі співробітництва в сферах науки, освіти і культури. Універсальною сферою спільних інтересів для партнерів є визначення спільної стратегії просторового розвитку.

4.2. Становлення та функціонування єврорегіонів в Західній та Центрально-Східній Європі

Однією з ефективних форм у діяльності субрегіональних об'єднань можуть бути прикордонні регіони. Ретроспективний аналіз засвідчує, що їх започаткування відбулося в перші повоєнні роки з ініціативи місцевих органів влади на прикордонних територіях Італії та Австрії. Саме в 50-ті роки ХХ століття післявоєнні європейські країни задекларували можливість попередження військових конфліктів, розпочали активні дії щодо міждержавного співробітництва.

Починаючи з 70-их років, у Західній Європі зароджується рух за економічну співпрацю прикордонних територій, починаючи від дво- і тристоронніх домовленостей до багатосторонніх об'єднань. Єврорегіони - відносно молода форма прикордонного співробітництва. Перший було створено у 1963 році за участю відповідних районів Німеччини, Франції та Швейцарії. Особливо активну міжнародну співпрацю прикордонних територій через створення єврорегіонів розгорнуто в Німеччині. Такі утворення діють вздовж кордонів країни: з Данією, Нідерландами, Бельгією, Францією,

Швейцарією, Австрією, Чехією і Польщею.

Позитивний досвід прикордонного співробітництва накопичено в єврорегіоні "Маас-Рейн», який було утворено в 1976 році. Характерно, що створення згаданого єврорегіону ініціювали низові владні структури; губернатори бельгійських та нідерландських провінцій, а також глава урядового округу Кельн (ФРН). В 1991 році єврорегіон «Маас-Рейн» отримав статус «Спілка міжнародного транскордонного співробітництва» (СМТС).

Регіон «Маас-Рейн» має певні переваги, оскільки функціонує в рамках Європейського Союзу і постійно отримує регіонально орієнтовану фінансову допомогу. Так, Комісія Європейського Союзу (КЄС) в 1991 році через програму «Інтеррег» виділила єврорегіону 22 млн. екю, а за програмою «Інтеррег-II» регіону асигновано більше 40 млн. екю (на 1994-1999 рр.).

У межах діяльності аналізованого єврорегіону вирішуються важливі питання життєдіяльності прикордонних територій: економічні, розробки і впровадження новітніх технологій, охорони навколишнього середовища, природокористування, проблеми ринку праці, питання отримання освітньої і підвищення професійної кваліфікації, соціально-культурної інтеграції.

За прикладом вищезгаданого єврорегіону «Маас-Рейн» у 1984 році подібне асоціативне об'єднання утворили прикордонні області Франції, Італії та Швейцарії. За останні 40 років в Європі створено і функціонують понад 50 ідентичних міжнародних об'єднань.

З огляду на ефективність функціонування єврорегіонів у ЄС, а також у зв'язку із західноєвропейськими геополітичними процесами, що

розпочалися в 90-х рр., концепція єврорегіоналізму почала поширюватися і в країнах Центральної та Східної Європи. Правда, прикордонне співробітництво тут відрізняється від його здійснення в Західній Європі у зв'язку з різними рівнями розвитку суміжних територій, слабким розвитком інфраструктури, недостатньо врегульованими правовими відносинами між місцевими органами влади країн-партнерів.

Для прикладу можна взяти прикордонні території Польщі, які беруть участь у 9 єврорегіонах, спільних з Німеччиною, Чехією, Словаччиною, Україною, Угорщиною, Білорусією, Литвою, Росією.

Найпершим у Польщі було створено єврорегіон «Ниса» в 1991 році з метою ліквідації кордонного бар'єру між учасниками об'єднання, поліпшення стану навколишнього природного середовища, економічного і соціального розвитку територій. Об'єднує цей єврорегіон регіони Польщі, Чехії та Німеччини.

Цікавим є досвід єврорегіону «Татри». Ще у 1993-1997 роках жителі польсько-словацького прикордоння і локальні самоврядні структури самостійно (без дозволу державної влади) почали співпрацювати. Але тільки у 1997 році уряди Польщі та Словаччині зареєстрували єврорегіон «Татри».

У 1998 році єврорегіон «Татри» отримав фінансову підтримку від Європейського Союзу. Перші кошти ЄС спрямовували на реалізацію чотирьох екологічних проектів:

- 1) будівництво велосипедної доріжки;
- 2) екологічний розвиток села;
- 3) регіональна освіта на прикордонних територіях;

4)збалансований розвиток туризму в одній частині єврорегіон
Найбільші досягнення єврорегіону «Татри»:

1.відкриття нових транскордонних переходів;

2.створення умов для прикордонної торгівлі;

3.організація культурних, туристичних, спортивних зустріч
(всього 20 протягом року) на польській і словацькій стороні;

4.створення умов налагодження співпраці між господарськи:
фірмами Польщі і Словаччини (Польсько-Словацький ГОСПОДІ
ський форум, Форум міст єврорегіону, щорічні торги);

5.значне поширення знання цю єврорегіон «Татри» сец
жителів прикордоння;

6.налагодження співпраці з органами влади інших єврорегіо
(особливо з «Ниса-Спрела»), а також з інститутами Європейська
Союзу та різними підрозділами польського уряду;

7.пошуки політичної підтримки єврорегіону зі сторони пол:
ків (особливо депутатів верхньої і нижньої палат парламенту) і
нів Польсько-Словацької Урядової Комісії Транскордонної с
праці;

8.підготовка програми «Стратегія розвитку єврорегіону «Татри»,
який буде основою пошуку засобів від Європейського Союзу, а
також документом, що окреслює головні напрями розвитку;

9.організація заходів стосовно інформації про єврорегіон (серед
інших - видання карти Єврорегіону, підготовка інформаційного
осередку, публікація різних матеріалів).

4.3. Єврорегіони в Україні

Україна приєдналася до Європейської рамкової Конвенції про основні принципи транскордонного співробітництва між територіальними громадами або владами 14 липня 1993 року. Це й дало можливість Україні брати участь у розвитку вищої еволюційної форми прикордонного співробітництва, а саме у розвитку єврорегіонів шляхом укладання багатосторонніх угод з країнами-сусідами.

У Законі України «Про транскордонне співробітництво» дається наступне визначення терміну «єврорегіон»: «Єврорегіон - організаційна форма співробітництва адміністративно-територіальних одиниць європейських держав, що здійснюється відповідно до дво-або багатосторонніх угод про транскордонне співробітництво».

Сьогодні на кордонах України функціонують шість єврорегіонів: Карпатський єврорегіон, єврорегіони «Буг», «Нижній Дунай», «Верхній Прут», «Дніпро» та «Слобожанщина».

Першим єврорегіоном, куди ввійшли 4 області України (Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька і Закарпатська) та адміністративно-територіальні одиниці Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії, був єврорегіон «Карпати» або, як його слід правильніше називати, Асоціація «Карпатський єврорегіон», створений 14 лютого 1993 року. Карпатський єврорегіон охоплює 161,279 тис. кв. км і 16 млн. населення, у тому числі територію України - 56,6 тис. кв. км з чисельністю населення 6,4 млн. чол.

Згідно зі статутом, Асоціація «Карпатський єврорегіон» не є наддержавною чи наднаціональною структурою, а лише визначає

рамки співробітництва між країнами, що співпрацюють у ньому, у господарській, культурній та наукових сферах, в галузі освіти та охорони довкілля.

Метою створення Асоціації є організація та координація спільної діяльності, сприяння економічному, науковому, екологічному, культурному, спортивному, освітньому співробітництву, а також підтримка окремих проектів розвитку прикордонної інфраструктури сусідніх територій, сприяння контактам і співробітництву міжнародних організацій.

Завданням «Карпатського єврорегіону» є:

- сприяння розробці конкретних планів співробітництва, у якому заінтересовані його учасники;
- розширення громадських контактів, включаючи контакти між спеціалістами різних галузей, посилення добросусідських відносин між народами;
- визначення потенціальних галузей прикордонного співробітництва, що здійснюється на багатосторонній основі, реалізація конкретних проектів;
- сприяння налагодженню контактів учасників об'єднання з міжнародними організаціями, інститутами, агентствами тощо.

За допомогою Ради «Карпатського єврорегіону» надається значна підтримка спільним проектам у галузі охорони здоров'я, торгівлі, діяльності університетів та органів правопорядку. Окремо реалізується велика програма розвитку прикордонних переходів єврорегіону.

На черговому, 38-му засіданні Ради «Карпатського єврорегіону», що відбулося у 2008 році на Закарпатті, було ухвалено ряд ключових

для країн КЄ рішень. Серед них:

-«Про екологічну ситуацію в Карпатському регіоні, її соціальні наслідки та шляхи поліпшення»;

-«Про оголошення 2009 року Роком Карпат»;

-«Про міжнародний туристичний маршрут «Карпатський єврорегіон»;

-«Про запровадження міжнародного фестивалю народної творчості представників національних меншин» та ін.

Єврорегіон «Буг» утворений 29 вересня 1995 року. До його складу входять Волинська область, Жовківський та Сокальський райони Львівської області, Холмське, Люблінське, Замостське, Тарнобжське та Білопідлянське воєводства Польщі, Брестська область Республіки Білорусь. Даний єврорегіон також має статус транскордонної асоціації, консультативно-координуючого типу, основними цілями якої є: використання переваг географічного положення, прискорення соціально-економічного розвитку, охорона довкілля, використання спільних надбань культури і співпраці для найкращого порозуміння між польським, українським і білоруським народами. Головні завдання єврорегіону:

-розробка стратегії розвитку єврорегіону;

-створення інформаційної бази єврорегіону;

-організація рекламної кампанії єврорегіону та залучення іноземних інвестицій;

-розробка проєктів створення комунікаційної інфраструктури;

-розробка і реалізація екологічних проєктів, у тому числі «Чистий Буг»;

-організація спільних торговельних, культурних та спортивних акцій.

Єврорегіон «Нижній Дунай» утворений у 1998 році. До його складу входять Одеська область, адміністративно-територіальні одиниці Республіки Молдова (повіти Вулканешти, Кагул, Кантемир), Румунії (повіти Бреїла, Галац, Тульга). Мета функціонування єврорегіону «Нижній Дунай» - створення сприятливих умов для розвитку і засвоєння потенціалу регіону, вирівнювання існуючих відмінностей в соціально-економічному становищі різноманітних зон.

Єврорегіон «Нижній Дунай» має певні результати (у сфері транспорту і комунікацій досягнуто порозуміння між Україною та Румунією шляхом відкриття переправи між містами Рені (Україна) і Галац (Румунія); створення системи взаємного оповіщення про виникнення техногенних аварій і стихійних лих).

Одним з найперспективніших напрямків транскордонного співробітництва в рамках єврорегіону «Нижній Дунай» є розвиток економічних зв'язків і торгівлі. Розробляються спільні програми в галузі охорони довкілля.

Єврорегіон «Верхній Прут» утворений у вересні 2000 року. До його складу входять Чернівецька область, адміністративно-територіальні одиниці Республіки Молдова (Белецький та Єдинецький), Румунії (Ботошанський та Сучавський) повіти.

Розроблено пілотний проект програми єврорегіон «Верхній Прут». Основні структурні підрозділи проекту відповідають головним завданням Програми інтеграції України в Європейський Союз і перспективним напрямам субрегіонального співробітництва.

Структура програми єврорегіону «Верхній Прут» передбачає розвиток транспортно-комунікаційної інфраструктури на рівні трансєвропейських коридорів, розвиток енергетичної інфраструктури на рівні взаємодії державних мереж і локальних джерел енергії, удосконалення водокористування і водоканалізаційних систем, лісокористування і розвиток лісової та деревообробної промисловості, агропромислового комплексу й легкої промисловості, розвиток прикордонної торгівлі на місцевому рівні та збільшення транзитної торговельної діяльності, розвиток сучасних видів і форм транскордонного туризму, сприяння малому і середньому підприємству, розвиток соціальної сфери, послідовне забезпечення стабільного регіонального розвитку шляхом раціоналізації ресурсокористування та застосування сучасних інструментів технологічно-екологічної безпеки, фінансове забезпечення програми й створення інфраструктури фінансування регіональних і транскордонних проектів.

Єврорегіон «Дніпро» утворений у квітні 2003 року. До його складу входять Чернігівська, Гомельська (Республіка Білорусь) та Брянська області (Російська Федерація).

Головною метою співтовариства єврорегіон «Дніпро» є сприяння соціально-економічному розвитку, науковому і культурному співробітництву прикордонних територій трьох країн, зокрема, за такими напрямками:

- всебічний економічний розвиток;
- регіональне планування;
- комунікації, транспорт і зв'язок;

- освіта, охорона здоров'я спорт і туризм;
- ліквідація надзвичайних ситуацій, стихійних лих і їхніх наслідків; І
- сприяння розширенню контактів між жителями прикордонних І територій, розвитку співробітництва між установами й організа- І діями, а також суб'єктами господарської діяльності.

У серпні 2008 р. у М.Чернігові відбулася міжнародна конферен- І ція з питань транскордонного співробітництва та розвитку євро- І регіону «Дніпро». Учасники конференції внесли до Заключної І декларації «Домашнє завдання» для центральних і місцевих І структур виконавчої влади та місцевого самоврядування, зокрема: І

- потрібно забезпечити в повному обсязі виконання рішення І парламентських слухань «Про інтенсифікацію співробітництва України з Європейським Союзом у рамках єврорегіонів та перс- І пективи транскордонного співробітництва» (постанова Верховної І Ради України від 27 червня 2007 р.);

- слід розробити та внести відповідні зміни до Закону України «Про транскордонне співробітництво» та Державної програми ' розвитку транскордонного співробітництва на 2007-2010 роки;

- уряд має забезпечити належну фінансову підтримку реалізації проектів у галузі транскордонного співробітництва, зокрема шля- хом утворення Фонду підтримки транскордонного співробітництва та запровадження окремої субвенції державного бюджету місцевим і бюджетам на соціально-економічний розвиток;

- відновити на якісно новому рівні діяльність Міжвідомчої і комісії з питань розвитку транскордонного співробітництва таї єврорегіонів;

- створити за підтримки нових операційних програм Європейського Інструменту Сусідства та Партнерства на 2007-2013 роки мережу опорних центрів транскордонного співробітництва у відповідних єврорегіонах;

- центральна і місцева влада має сприяти зміцненню інституційної спроможності органів місцевого самоврядування в реалізації проектів транскордонного співробітництва, зокрема шляхом розробки та впровадження комплексної національної програми підготовки кваліфікованих менеджерів та управлінських кадрів для цієї сфери.

Єврорегіон «Слобожанщина» утворений у листопаді 2003 р. До його складу входять Харківська область України та Белгородська область Російської Федерації. Єврорегіон «Слобожанщина» спрямований на розвиток співробітництва прикордонних територій у наступних напрямках:

- всебічний економічний розвиток;
- регіональне та локальне територіальне планування;
- комунікації, транспорт і зв'язок;
- наука, нові технології, освіта;
- охорона здоров'я, спорт та туризм;
- поліпшення стану навколишнього середовища;
- ліквідація надзвичайних ситуацій, стихійних лих та їхніх наслідків;
- сприяння розширенню контактів між мешканцями прикордонних територій, розвитку співробітництва між установами та організаціями, а також суб'єктами господарської діяльності;

- полегшення процесу перетинання кордону для людей та вантажів шляхом спрощення прикордонних формальностей і сприяння відкриттю нових пунктів пропуску;

- сприяння якості життя населення шляхом збільшення зайнятості;

- сприяння розвитку регіональної економіки за допомогою поліпшення інфраструктури прикордонних районів;

П'ятнадцятирічний досвід функціонування єврорегіонів в Україні дає підстави робити висновок про те, що на даний час не досягнуто очікуваної ефективності діяльності єврорегіонів за участю областей України. Причини цього, на думку окремих дослідників, полягають у недостатньому теоретико-методологічному підґрунті транскордонного, прикордонного співробітництва взагалі та єврорегіонів зокрема. Про це, як уже згадувалось >ище, йшла мова на міжнародній конференції, яка відбулася у Чернігові в 2008 році.

4.4. Спеціальні економічні зони на прикордонних територіях України

У Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» дається наступне визначення терміну «спеціальна економічна зона» (СЕЗ). Це - територія, в межах якої відповідним Законом України встановлюються і діє спеціальний правовий режим господарської діяльності та спеціальний порядок застосування і дії законодавства України.

У 1992 році прийнятий Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон».

Метою створення цих СЕЗ є:

- залучення іноземних інвестицій та сприяння їм;
- активізація спільної з іноземними інвесторами підприємницької діяльності для нарощування експорту товарів і послуг;
- поставки на внутрішній ринок високоякісної продукції та послуг;
- залучення і впровадження нових технологій, ринкових методів господарювання;
- розвиток інфраструктури ринку;
- поліпшення використання природних і трудових ресурсів;
- прискорення соціально-економічного розвитку України.

Важливим у Законі є те, що на території зони запроваджуються пільгові митні, валютно-фінансові, податкові та інші умови економічної діяльності національних та іноземних юридичних і фізичних осіб. Статус і територія зони, а також строк, на який вона створюється, визначаються Верховною Радою шляхом прийняття окремого для кожної зони закону.

В Україні можуть створюватися спеціальні (вільні) економічні зони різних функціональних типів:

-вільні митні зони і порти, експортні, транзитні зони, митні склади, технологічні парки, технополіси, комплексні виробничі зони, туристично-рекреаційні, страхові, банківські тощо.

Органами управління зон незалежно від їхніх типів є:

А) місцеві Ради народних депутатів та місцеві держадміністрації в межах своїх повноважень;

Б) органи господарського розвитку і управління зони, що створюються за участю суб'єктів економічної діяльності України та

іноземних суб'єктів такої діяльності. Функції та повноваження органу господарського розвитку і управління зони визначаються законом про створення конкретної зони.

Важливими у Законі про СЕЗ є й те, що «Держава гарантує суб'єктам господарської діяльності спеціальної (вільної) економічної зони право на вивезення прибутків і капіталу, інвестованого в спеціальну (вільну) економічну зону, за межі спеціальної (вільної) економічної зони і України».

В Україні, де з 1995 року і до середини 2005 р. було створено 11 СЕЗ, а у дев'яти регіонах запроваджено спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку, набуто певного досвіду застосування механізму розвитку окремих територій. Створення сприятливих умов для господарської діяльності, насамперед у сфері оподаткування, дало змогу за рахунок реалізації інвестпроектів суб'єктам підприємництва залучити інвестицій на суму понад 2,2 млрд. доларів США, з них іноземних -622 млн. дол., створити 54,2 тис. та зберегти 87,1 тис. робочих місць.

Першою в Україні економічною (експериментальною) зоною у 1995 році Указом Президента України за ініціативи Кабінету Міністрів була створена Північнокримська експериментальна економічна зона (ПЕЕЗ) «Сиваш». ПЕЕЗ «Сиваш» створювалася з метою вироблення нових підходів до здійснення економічних реформ в Україні, сприяння розвитку позитивних економічних процесів, впровадження нових форм підприємницької діяльності.

Завдяки створенню ПЕЕЗ «Сиваш» вдалося не тільки зберегти близько 10 тис. робочих місць, а й вдихнути життя у підприємства

х'щичного комплексу. Буквально за один рік функціонування ПЕЕЗ «Сиваш» місто Красноперекопськ і Красноперекопський район із Дотаційних перетворилися на донорів бюджету автономії. Зараз ПЕЕЗ «Сиваш» вже історія.

Позитивним прикладом ефективного функціонування СЕЗ і ТПР може бути і прикордонне Закарпаття. Прийняття в 1998 та пізніше у 2001 році законів України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності у Закарпатській області» та «Про спеціальну економічну зону «Закарпаття» відкрило нові привабливі перспективи для регіону. На Закарпаття прийшли інвестори, причому зі світовими іменами - «Ядзакі», «Джейбіл», «Флекстронік», «Шкода».

Станом на 1 січня 2005 р. в СЕЗ «Закарпаття» працювали 30 суб'єктів інвестиційної діяльності. Загалом же за весь період роботи ТПР і СЕЗ «Закарпаття» у реалізацію інвестиційних проектів залучено 208,7 млн. дол. США, в тому числі іноземних - 112,4 млн. дол. США. За цей час збережено 20 тисяч робочих місць, забезпечувалось понад 50 відсотків обсягів виробництва промислової продукції області. І головне, сума сплачених податків і зборів підприємствами ТПР і СЕЗ перевищувала суму отриманих податкових пільг.

Однак, як відомо, з прийняттям Держбюджету-2005 припинилась дія пільгового режиму інвестиційної діяльності підприємств в Україні. Це був серйозний удар для інвесторів, які вважали, що прийшли працювати в нашу країну надовго. Що ж в результаті ми отримали? Найсерйозніший підсумок: було завдано удару по іміджу Української держави. Певний час інвестори перебували у шоці, адже договори на їхню діяльність укладались не на один рік. Йшлося про порушення

їхніх прав на реалізацію інвестиційних проектів згідно з договорами.

Те, що СЕЗи і ТПР потрібні, не викликає сумніву - вони успішно діють у багатьох країнах світу. Наприклад, в Польщі у вільних зонах успішно реалізується 650 проектів, в які вже інвестовано 4,8 млрд. доларів США і завдяки яким створено 63 тисячі робочих місць. Свого часу в Росії були ліквідовані 18 СЕЗ, згодом їх перейменували в «особливі зони», які мають два види: техніко-впроваджувальні і промислово-виробничі. В Україні в механізмі і моделях функціонування СЕЗ і ТПР теж потрібні були зміни. Але саме трансформації, а не повної заборони.

В Уряді України розглядається питання нової інвестиційної політики, діяльності інвесторів в Україні та долі суб'єктів СЕЗ та ТПР.

Питання які виносяться на практичне заняття

1. Дати визначення поняттю «єврорегіон».
2. В чому особливості єврорегіону як форми прикордонного співробітництва?
3. Де і коли у Європі були створені перші єврорегіони ?
4. Навести приклади ефективного функціонування єврорегіонів у Європі.
5. Яке визначення терміну «єврорегіон» дається у Законі України «Про транскордонне співробітництво»?
6. Коли був створений перший єврорегіон в Україні і яка його

мета?

7.Завдання і досягнення «Карпатського єврорегіону»,

8.Які існують єврорегіони у Південно-Західній частині України?

9.Єврорегіони на Сході України, їхня особливість.

10.Дати визначення терміну «спеціальна економічна зона (СЕЗ)».

11.Якими законодавчими актами визначається і регулюється діяльність

СЕЗ?

12.Де і коли була створена перша СЕЗ в Україні?

13.Які основні завдання створення СЕЗ в Україні і зокрема СЕЗ«Закарпаття»?

**Тема 5. ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРИКОРДОННИХ
ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ.
МЕТОДИ РОЗРАХУНКУ**

Питання лекції

- 5.1.Сутність ефективності зовнішньоекономічних операцій
- 5.2.Потреба в розрахунках ефективності форм прикордонних економічних зв'язків
- 5.3.Методи розрахунку ефективності окремих форм зв'язків і зовнішньоекономічних операцій у прикордонному співробітництві
 - 5.3.1.Метод розрахунку економічної ефективності зовнішньої торгівлі
 - 5.3.2.Розрахунок економічної ефективності товарообмінної операції, прикордонної торгівлі
 - 5.3.3.Розрахунок ефективності експортно-імпортних операцій підприємства
 - 5.3.4.Розрахунок економічної ефективності впроваджених заходів із практики передового зарубіжного досвіду
 - 5.3.5.Розрахунок ефективності вітчизняного учасника спільного підприємства
 - 5.3.6.Розрахунок економічної ефективності прямих виробничих зв'язків. Спеціалізація і кооперування

5.4. Шляхи підвищення ефективності виробничої діяльності

5.5. Сутність ефективності зовнішньоекономічних операцій

Головною умовою проведення зовнішньоекономічних операцій є її ефективність. Сьогодні техніко-економічні обґрунтування і розрахунки економічної ефективності являються необхідною умовою прийняття рішень про розвиток міжнародної спеціалізації і оперування виробництва, спільної підприємницької діяльності, створення спільних підприємств в нашій країні і за кордоном та ін.

Підприємства нерідко зазнають значних збитків унаслідок недостатнього техніко-економічного обґрунтування ефективності зовнішньоекономічної операції, відсутності в ньому валютних оцінок та інших валютно-фінансових умов угоди.

Розрахунок економічної ефективності проводиться шляхом зіставлення досягнутого економічного результату (ефекту) з витратами ресурсів на отримання цього ефекту. Під результатами розуміють грошове, вартісне оцінювання прибутку для підприємства: грошові надходження за відправлену продукцію, виконані роботи та послуги, вартість отриманого товару, робіт, послуг та ін. Під витратами розуміють грошове вартісне оцінювання виробничих ресурсів, які залучалися у господарський обіг: вартість сировини, матеріалів, енергії, трудових ресурсів, послуг сторонніх організацій, обов'язкові відрахування в різноманітні державні фонди та інші витрати, без яких торгова угода не може бути здійснена.

Економічна ефективність неоднакова для різних рівнів зовнішньоекономічної діяльності. Так, на макроекономічному (народ-

ногосподарському) рівні під економічною ефективністю зовнішньої торгівлі розуміють ступінь економії національної праці, що досягається країною, її участю у міжнародному поділі праці та зовнішньоторговельному обміні.

На рівні підприємства під економічною ефективністю зовнішньоторговельних операцій розуміють ступінь збільшення доходу від цих операцій. Критерієм економічної ефективності є прибуток як основна міра ефективності.

Критерій ефективності зовнішньоекономічної діяльності - максимум економії живої і уречевленої праці, максимум чистого Доходу. Сукупний ефект від зовнішньоекономічної діяльності характеризує економію суспільної праці і підвищення її продуктивності.

Економічний ефект зовнішньоекономічних зв'язків ґрунтується ^{на} тому, наскільки вони сприяють економії суспільної праці у Широкому розумінні цього слова. Наприклад, суть економічного ефекту від зовнішньоторговельного обміну полягає в тому, що величина необхідних затрат на вітчизняне виробництво імпортованої продукції перевищує затрати на вітчизняне виробництво товарів, експортованих в обмін на цей імпорт.

Відмінність у природних умовах і умовах виробництва, що історично склалися в окремих країнах, обумовлюють необхідність обміну. В результаті країни одержують продукцію, власне виробництво якої обходилося би дорожче, ніж виробництво товарів, в обмін на які ця продукція вивозилася. Отже, ефективність зовнішньоторговельного обороту виникає внаслідок різниці між витратами власного виробництва експортних товарів і витратами, від

яких країна «звільняється» при імпорті товарів (можливі власні витрати на виробництво імпортованих товарів).

Отже, в основі зовнішньоторговельного обороту лежать виробничі фактори, а величина його економічного ефекту залежить від змін в умовах виробництва (зниження його витрат). Цей висновок важливий з того погляду, що економічний ефект, одержаний кожною країною від зовнішньої торгівлі, заснований на внутрішніх виробничих факторах. Тобто, ефект для кожної окремої країни визначається факторами внутрішнього порядку, що виражається у продуктивності суспільної праці.

Показники, які розраховуються і характеризують зовнішньо-економічну діяльність, поділяються на абсолютний ефект - абсолютні кількісні величини і відносну ефективність - індекси, коефіцієнти. Показниками ефективності (ефекту) є:

- валютна ефективність експорту/імпорту;
- ефективність експорту/імпорту;
- рентабельність експорту/імпорту;
- інтегральний економічний ефект від експортно-імпортової діяльності;
- ефективність реалізації експортної продукції на внутрішньому ринку;
- ефективність придбання і використання імпортованого обладнання;
- ефективність придбання та продажу ліцензій.

5.2. Потреба в розрахунках ефективності форм прикордонних економічних зв'язків

Економічні розрахунки окремих зовнішньоекономічних операцій займають важливе місце в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю на різних рівнях-державному, регіональному і особливо на рівні підприємств, організацій, суб'єктів господарювання.

Визначення ефективності зовнішньоекономічних операцій зумовлює ступінь зацікавленості підприємств у виході на світовий ринок, дає змогу обґрунтувати окремі пропозиції щодо закупівлі та продажу певних товарів. Одержані дані можуть бути використані при розробці програм експорту та імпорту підприємства, при оцінюванні структури та напрямів зовнішньоекономічних операцій, в тому числі зовнішньоторговельного обігу.

Необхідність здійснення розрахунків економічної ефективності зовнішньоекономічних операцій, реалізації окремих форм і видів ділових взаємозв'язків із закордонними партнерами можна обґрунтувати наступним:

- розрахунки і визначення економічної ефективності зовнішньоекономічних зв'язків необхідні для обґрунтування пропозицій з продажу і закупки товару, для вибору варіантів зовнішньої торгівлі, для оцінки окремих проектів і проблем, що мають важливе значення для регіону, держави, для обґрунтування заходів, що пов'язані з розвитком економічної інтеграції на регіональному і мікрорівні. А також для встановлення взаємовигідних відносин з різними діловими структурами країн ближнього і далекого зарубіжжя. З урахуванням названих підходів до налагодження і розвитку зовнішньоекономічної діяльності управлінські структури державного, регіонального рівня, місцевого державного управління і само-

врядування при прийнятті відповідних рішень, укладанні угод, Договорів, дозвільних операцій повинні брати за основу економічні Розрахунки. Нехтування цією потребою як на стадії переговорного процесу, при укладанні відповідних угод, так і за підсумками їхньої реалізації нерідко призводить до суб'єктивного підходу з прийняття Управлінських рішень, необґрунтованого безпідставного відхилення перспективних ділових зв'язків із закордоном;

-розрахунки ефективності окремих операцій зовнішньо-економічної діяльності з використанням сучасної комп'ютерної техніки дають можливість управлінцям, менеджерам володіти багатоваріантною ситуацією з приводу ефективності тієї чи іншої операції. А це, в

свою чергу, дозволяє обирати оптимальний варіант, що покладається

в основу прийняття відповідного рішення. Наприклад, зробити пошук і дати відповідь на питання, куди експортувати продукцію і звідки імпортувати, що експортувати, а що імпортувати. Яку продукцію недоцільно ні експортувати і не імпортувати, а виробляти

в обсягах для внутрішнього ринку споживання;

-володіння результатами абсолютної величини економічного ефекту конкретних ділових операцій, форм зовнішньоекономічної взаємодії є основою для сприяння розвитку найбільш перспективних

високоєфективних форм економічного співробітництва. Крім цього, високий рівень рентабельності, валютних надходжень є базою наро

щення експортної бази, експортної спеціалізації окремих виробництв.

Також досягнутий економічний ефект є джерелом економічного стимулювання фахівців, спеціалістів цієї сфери діяльності, професійні уміння яких прямо і безпосередньо взаємопов'язані з економічною ефективністю зовнішньоекономічної діяльності.

На жаль, доводиться констатувати той факт, що розрахунки економічної ефективності зовнішньоекономічних ділових стосунків між партнерами, особливо на регіональному, мікрорівні, майже не здійснюються. Причин цьому є декілька. По-перше, упродовж тривалого часу, за умов планової системи господарювання, жорсткої монополії держави на зовнішньоекономічну діяльність здійснення на регіональному, мікрорівні ділових, комерційного характеру операцій із закордоном не передбачалось, а відповідно об'єктів для розрахунку ефективності на цьому рівні взаємовідносин із закордоном не було.

По-друге, спеціальних типових методик для розрахунку ефективності зовнішньоекономічних операцій для регіонального прикордонного рівня не передбачалось і не розроблялося. Пояснити це можна тим, що прикордонне співробітництво з його різноманітністю форм на регіональному рівні не визнавалось як форма міжнародних відносин державного рівня, не було суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності.

Типова «Методика определения экономической эффективности внешнеэкономических связей СССР», затверджена Держпланом

СРСР в 1980 році, була рекомендована для використання відповідними міністерствами, відомствами, тобто центральними органами управління, наділеними монопольними правами здійснювати зовнішньоекономічні операції.

По-третє, ініціатива окремих господарюючих суб'єктів здійснювати розрахунки ефективності участі у зовнішньоекономічній діяльності з боку центральних органів управління цією сферою діяльності не схвалювалася. В основному через те, що, спираючись в управлінні виробництвом і збутом продукції на розрахунки економічної ефективності, діяльність господарюючих суб'єктів може входити в суперечність з плановою, централізованою системою управління економікою. При цій системі головне завдання підприємства, яке виготовляє продукцію і поставляє на експорт, - виконання доведених зверху планових завдань, не володіючи даними про валютну ефективність цієї продукції.

На сучасному етапі розвитку ринкової економіки в Україні, як уже згадувалося, техніко-економічні обґрунтування і розрахунки економічної ефективності являються необхідною умовою для прийняття обґрунтованих рішень. Особливо це стосується підприємницьких структур, які прагнуть або вже здійснюють експортно-імпортні та інші операції із закордоном. Нині підприємства, організації, як суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності - фізичні і юридичні особи, мають право самостійно, без втручання різних управлінських і посередницьких структур здійснювати зовнішньоекономічні операції, можливість відкривати в банку валютні рахунки і здійснювати валютні операції із зарубіжними

партнерами.

Саме за таких сприятливих умов у зовнішньоекономічній Діяльності господарюючі суб'єкти мають можливість здійснювати економічні розрахунки ефективності входження і реалізації різноманітних операцій комерційного характеру із зарубіжними партнерами. Результати розрахунків потрібні як на стадії укладання Договорів, контрактів, так і при підбитті підсумків здійснення операцій.

5.3. Методи розрахунку ефективності окремих форм зв'язків і зовнішньоекономічних операцій у прикордонному співробітництві

5.3.1, Метод розрахунку економічної ефективності зовнішньої торгівлі

Вітчизняними і зарубіжними економістами розроблено ряд методів визначення ефективності зовнішньої торгівлі. В основі цих методів лежить порівняння затрат і доходів (виручки) від зовнішньоторгових операцій.

Простіший метод заснований на визначенні так званої відносної валютної ефективності експорту і імпорту. Він розраховується як відношення валютної виручки від експорту товарів до внутрішніх затрат на їхнє виробництво з урахуванням транспортних і накладних витрат (для експорту), або як відношення внутрішньої вартості імпортованих товарів до валютних затрат на купівлю за кордоном (для імпорту):

$$X_e = \frac{V_e}{Z_e}$$

$$X_i = \frac{V_i}{Z_i}$$

$$Ze' \quad Bi'$$

де X_e і X_i - коефіцієнти відносної валютної ефективності експорту і імпорту;

B_e і B_i - валютна виручка від експорту і валютні затрати на імпорт;

Z_e і Z_i - внутрішні затрати на виробництво експортних товарів і внутрішня вартість імпортних товарів

Розрахунок валютної ефективності експорту і імпорту дозволяє визначити коефіцієнт, який показує, скільки валютних одиниць можна отримати на 1 гривню затрат в експортному виробництві і скільки внутрішніх гривень отримає держава (у вигляді вартості імпортних товарів) на 1 умовну одиницю валютних затрат по імпорту. Ці коефіцієнти характеризують ефективність зовнішньоекономічної операції тільки у порівнянні з іншими коефіцієнтами і показують, яку (більшу або меншу) ефективність має дана операція у порівнянні з іншими.

Аналіз коефіцієнтів відносної валютної ефективності експорту й імпорту окремо дає відповідь далеко не на усі питання. Тому тут повинна бути взаємозалежність експортно-імпортних операцій. Вона виражається в тому, що ефект від експорту товарів може знизитися або підвищитися від того, наскільки ефективно була використана отримана валюта. Також залежність існує і з точки зору імпорту. З державницьких позицій економічна ефективність експорту країни може бути підвищена без будь-яких змін в умовах виробництва експортних товарів і їхнього продажу на зовнішніх ринках шляхом більш ефективних закупок на виручену валюту

імпортних товарів. В рівній мірі ефект від імпорту може бути збільшений за рахунок зниження затрат на виробництво експортних товарів.

Розрахунок економічної ефективності зовнішньоторговельного обороту визначається шляхом перемноження коефіцієнтів ефективності експорту і імпорту:

$$Z_i \blacksquare P_i$$

$$\text{Хоб.} = X_e X_i, \text{ або } \frac{X_e X_i}{P_e P_i}, Z_e \blacksquare P_e$$

де P_e і P_i - обсяги експорту і імпорту.

Розрахунок народногосподарської, ефективності експорту і імпорту товарів, послуг шляхом переведення валютної виручки у внутрішні ціни, V_{ek} використовуючи коефіцієнт переведення відповідної валюти у внутрішні гривні - к.

Отже, ефективність Z_e експорту E_e -

$$\frac{E_i - V_{ik}}{\text{імпорту}}$$

Абсолютний ефект: експорту $E_{\text{абс.}} = (ВД -$

$Z_e) - P_e$ імпорту $E^p (Z_i - V_{ik}) P_i$

обороту $E_{\text{абс.об.}} = Z_i - Z_e$, або $E_{\text{абс.об.}} = E_{\text{абс.е}} +$

5.3.2. Розрахунок економічної ефективності товарообмінної операції, прикордонної торгівлі

Найперше розраховують коефіцієнт відносної валютної ефективності кожного товару, зокрема як експорту, так і імпорту:

$$Z_e' \quad V_i$$

При цьому сам по собі розрахований таким методом коефіцієнт може характеризувати ефективність зовнішньоторгової операції тільки у порівнянні з іншими коефіцієнтами і відповіді на питання, більшу чи меншу ефективність має дана операція на фоні інших. Тому, наприклад, 0,5 іще не говорить про високу або низьку ефективність експорту товару. При наявності трьох експортних товарів з коефіцієнтами, скажімо, 0,8, 0,6 і 0,4 можна констатувати, що перший товар є відносно більш ефективним.

Враховуючи, що валютна виручка Ve і валютні затрати Vi у випадку збалансованого товарообміну, бартерних операцій рівні (скільки валюти виручено, стільки і затратили), коефіцієнт зовнішньоторговельного обміну можна виразити такою формулою:

$$Ve - Zi \quad Zi$$

$$X_{ob} \sim X_{e-Xi} = \frac{Ve - Zi}{Zi}$$

$$ZeVi \quad Ze'$$

де X_{ob} - коефіцієнт зовнішньоторговельного обороту стосовно даної операції

Абсолютний економічний ефект товарообмінної операції являє собою різницю між національними затратами на виробництво експортних товарів, тобто зекономленими затратами в результаті імпорту

$$E = Zi - Ze,$$

де Zi і Ze - внутрішні затрати на експортне виробництво і вартість імпортних товарів (внутрішні зекономлені затрати).

5.3.3. Розрахунок ефективності експортно-імпортних

операцій підприємства

Загальну характеристику, оцінку експортної діяльності підприємства здійснюють за такими показниками:

- ефективність експорту;
- рентабельність експорту;
- ефект експорту.

1.Ефективність експорту підприємства E_e розраховується за формулою:

$$E_e = \frac{ЧВ}{\dots}$$

де $ЧВ$ - чистий виторг в іноземній валюті за реалізований товар, переведений у гривні за офіційним курсом на день надходжень валютної виручки:

$$ЧВ = (ВВ - Кр) - Де - МП,$$

$ВВ$ - валютний виторг за експортний товар;

$Кр$ - діючий ринковий курс іноземної валюти до гривні;

$Де$ -додаткові витрати всередині країни, пов'язані з експортом товару (можливі витрати на оплату ліцензій, комісійні, посереднику, транспортні, складські та інші витрати);

$МП$ - митні платежі;

$ОП$ ~ обсяг продажу за експортом.

Показник ефективності експорту свідчить, наскільки ефективно підприємство проводить свою ЗЕД, а також частки виторгу в загальному обсязі експорту підприємства. Якщо цей показник більший за одиницю, тоді реалізація товарів на зовнішньому ринку

буде вигідніша, ніж всередині країни.

2. Рентабельність експорту (Pe) розраховується за формулою:

$$ЧВPe = \frac{ЧВ}{ПВ} \cdot 100\%$$

де

Де $ПВ$ - повні витрати підприємства на експорт продукції, грн.

5.3.3. Розрахунок ефективності експортно-імпортних операцій підприємства

Загальну характеристику, оцінку експортної діяльності підприємства здійснюють за такими показниками:

- ефективність експорту;
- рентабельність експорту;
- ефект експорту.

1. Ефективність експорту підприємства Ee розраховується за формулою:

$$Ee = \frac{ЧВ}{ПВ} \cdot 100\%$$

де $ЧВ$ - чистий виторг в іноземній валюті за реалізований товар, переведений у гривні за офіційним курсом на день надходжень валютної виручки:

$$ЧВ = (ВВ - Кр) - Де - МП,$$

$ВВ$ - валютний виторг за експортний товар;

$Кр$ - діючий ринковий курс іноземної валюти до гривні;

$Де$ - додаткові витрати всередині країни, пов'язані з експортом товару (можливі витрати на оплату ліцензій, комісійні, посереднику, транспортні, складські та інші витрати);

МІГ- митні платежі;

ОП~ обсяг продажу за експортом.

Показник ефективності експорту свідчить, наскільки ефективно підприємство проводить свою ЗЕД, а також частки виторгу в загальному обсязі експорту підприємства. Якщо цей показник більший за одиницю, тоді реалізація товарів на зовнішньому ринку буде вигідніша, ніж всередині країни.

2.Рентабельність експорту (*Рe*) розраховується за формулою:

$$\mathbf{ЧВРe = \frac{ЧВ}{ПВ} \cdot 100\%}$$

Де *ПВ* - повні витрати підприємства на експорт продукції, грн.

Цей показник демонструє відсоток інвалютного доходу від реалізації експортних товарів, що припадає на кожну витрачену підприємством гривню.

3.Економічний ефект експорту (*Еe*) розраховується за формулою

$$Ee = ЧВ + Von - ПВ,$$

де *Von* - виторг у гривнях від обов'язкового продажу частки валюти державі.

4.Показник економічної ефективності імпорту (*Еi*) товарів розраховується за формулою:

$$Eef.i = \frac{Ці.в.p.}{Vi}$$

де *Ці.в.p.* - вартість імпортової продукції на внутрішньому ринку,

грн.;

V_i ~ витрати на придбання імпортової продукції, грн.

$$V_i = V_m + M + A + ПДВ + M_z + D_i + ПДВ\delta,$$

де V_m ~ митна вартість товару, перерахована у гривні за офіційним курсом (K) на дату подання митної декларації, яка включає валютні витрати імпортера (VBI) до місця ввезення товару на митну територію України, тобто:

$$V_m = VBI K;$$

M - імпортне мито;

A - сума акцизного збору з підакцизних товарів;

$ПДВ$ - податок на додану вартість;

M_z - митні збори;

D_i - додаткові витрати імпортера;

$ПДВ\delta$ - податки на додану вартість, щодо додаткових витрат імпортера.

Чим більший цей показник за одиницю, тим ефективнішою буде імпортна діяльність для підприємства.

5. Економічний ефект імпорту (E_i) розраховується за формулою:

$$E_i = Ц_{pi} - V_i,$$

де $Ц_{pi}$ - ціна реалізації імпортованих товарів на внутрішньому ринку, грн.

Цей показник характеризує прибуток від реалізації імпортованих товарів.

6. Рентабельність імпорту (P_i) розраховується за формулою:

¹ ~ ~ ві'

Зовнішньоекономічну діяльність можна оцінити за допомогою показника інтегрального економічного ефекту ($Ee.i.$), якщо суб'єкт ЗЕД займається експортом та імпортом одночасно:

$$\frac{n}{m}$$

$$Eei = \sum Ee + \sum Ei$$

де $\sum Ee$ - сума ефектів за всіма експортними угодами, здійсненими за відповідний період часу, грн.;

$$\sum Ei$$

- сума ефектів за всіма імпортними угодами, здійсненими за відповідний період часу.

5.3.4. Розрахунок економічної ефективності впроваджених заходів із практики передового зарубіжного досвіду

Вивчення та впровадження кращого зарубіжного досвіду у практику вітчизняного виробництва є однією із ранніх, первинних форм прикордонного співробітництва, яка в усі часи була і є актуальною. Вона не вимагає істотних затрат, капіталовкладень, особливого механізму для своєї реалізації, в той же час впровадження передового, зарубіжного виробничого досвіду приносить значний економічний і соціальний ефект.

В числі заходів з практики запозичення і впровадження кращого досвіду зарубіжних партнерів, які потребують розрахунку економічної ефективності, можна виділити наступні:

- передовий досвід, результатом якого є впровадження нової техніки і технології, механізації і автоматизації виробництва;

- досвід, результатом якого є розширення асортименту нової підвищеної якості продукції, зростання конкурентоздатного експортно орієнтованого виробництва;

- досвід, який забезпечує раціональне і більш повне використання сировини, матеріалів, паливно-енергетичних ресурсів, відходів основного виробництва;

- досвід впровадження наукової організації праці і управління виробництва раціонального використання трудових ресурсів підвищення їх продуктивності.

Оскільки більшість із цих заходів впровадження зарубіжного досвіду забезпечує підприємству зниження витрат на виробництво, позитивно позначається на зниженні собівартості продукції завдяки скороченню і раціональному використанні сировинних, матеріальних, паливно-енергетичних та трудових ресурсів, а також більш повне використання виробничих потужностей і інше, методологічним підходом по розрахунку ефективності в даних випадках буде співставлення витрат, якими вони були до впровадження нового передового, і після впровадження. Тобто йдеться про метод порівняльних затрат.

Розрахунок ефекту від впровадження кращого досвіду розраховується за формулою:

$$E = (Z_1 - Z_2) \cdot A,$$

де E - річний економічний ефект від впровадження досвіду;

Z_1 і Z_2 - затрати на виробництво одиниці продукції до запровадження зарубіжного досвіду і після впровадження;

A ~ обсяг випуску продукції, на який поширився зарубіжний

досвід.

Оскільки впровадження і використання нового передового в даному виробництві пов'язано з певними додатковими капіталовкладеннями, їх, зрозуміла річ, треба враховувати при розрахунку ефективності того чи іншого зарубіжного досвіду.

Методики розрахунку ефективності зовнішньоекономічної діяльності рекомендують в такому разі не просто співставляти нову і стару (базову) собівартість виробів, а порівнювати так звані приведені затрати. Приведені затрати представляють собою суму поточних витрат (собівартість), але також і додаткових капітальних вкладень, приведених до однакової (річної) розмірності у відповідності з нормативом порівняльної ефективності.

Приведені затрати (3) розраховують за формулою:

$$Z^{C+E} K$$

де C - поточні затрати (собівартість);

K - капітальні вкладення, зв'язані з впровадженням нового варіанту;

E - нормативний коефіцієнт порівняльної ефективності.

Таким чином, ефект від впровадження зарубіжного досвіду, використовуючи показники приведених затрат, буде розраховуватися за формулою

$$E = (Z_1 - Z_2) / A, \text{ або } E = [(C_1 + E - K_1) - (C_2 + E - K_2)] / A,$$

де C_1 і C_2 - собівартість продукції до впровадження досвіду і після впровадження;

L^* , і A'' , - капіталовкладення, пов'язані з впровадженням досвіду;
 E — нормативний коефіцієнт порівняльної ефективності.

При потребі можна розрахувати ефект, економію матеріалів, сировини, паливно-енергетичних ресурсів в натуральних вимірах (E)

$$E = (Z_{\text{до}} - Z_{\text{піс}}) \cdot A,$$

Де $Z_{\text{до}}$ і $Z_{\text{піс}}$ - рівень затрат ресурсів на одиницю продукції виробу до впровадження досвіду і після (кг, тн, м³, Вт).

За умови сукупного впливу заходів зарубіжного досвіду на зниження витрат виробництва можна розрахувати, співставляючи собівартість даної продукції чи виробу до впровадження досвіду і після його впливу.

$$AZ = (C_1 - C_2) \cdot Y_{m,2},$$

$$p \quad ' \quad / \quad 2' \quad \wedge - \text{шр.г}'$$

де $C_1 \setminus C_2$ - собівартість виробництва одиниці продукції до і після використання кількох заходів зарубіжного досвіду;

$Y_{m,2} \sim$ обсяг виробництва з використанням досвіду.

Економічний ефект від впровадження зарубіжного досвіду, що дозволяє засвоїти випуск нової продукції або поліпшеної якості для вжитку населенням можна розрахувати:

$$E = [(C_2 - C_1) - (C_2 - C_1) / E_A AK] \cdot Y_{m,2},$$

де C_1 , C_2 \setminus C_2 — ціна одиниці нової продукції, до і після поліпшення якості;

C_1 , C_2 \setminus C_2 — собівартість виробництва одиниці нової продукції,

підприємства є прибуток. Прибуток визначається як перевищення доходів над його витратами.

Основними функціями прибутку є такі:

- слугує мірилом, що дає змогу оцінити результати господарської діяльності підприємства;
- є джерелом винагороди засновникам (власникам) підприємства. За показником прибутку визначається частка доходів засновників (власників) підприємства та розміри очікуваних дивідендів (для акціонерних товариств);
- прибуток виступає критерієм доцільності під час схвалення господарських рішень на підприємстві. Оскільки більшість рішень підприємства пов'язана з витрачанням ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових), вони мають розглядатись з урахуванням величини прибутку, які підприємство отримує у результаті їхньої реалізації;
- прибуток є основним фінансовим важелем при формуванні надходжень до бюджету країни. Регулюючи розміри прибутку, що залишаються у розпорядженні підприємств, держава стимулює ділову активність суб'єктів господарювання.

Прибуток вітчизняного учасника у певному році (77 _) розраховується за формулою:

$$P_i = a_i \cdot P$$

$$\blacksquare \text{ укр.уч } \quad \text{ч}$$

де P_i ~ чистий прибуток спільного підприємства, який підлягає розподілу між учасниками. Визначається як залишок прибутку після відрахувань податку держбюджету і сум відрахувань,

передбачених чинним законодавством;

a- частка українського учасника у статутному фонді СП.

Рентабельність капітальних вкладень українського учасника СП розраховується:

$$\frac{\text{укр.уч}}{\text{!} \cdot \text{К} \text{ ун}} \cdot \text{укр.уч}$$

де $K_{\text{уч}}$ - капіталовкладення українського засновника у статутному фонді СП.

Отже, для визначення ефекту і ефективності, тобто абсолютного ефекту і рентабельності українського засновника спільного підприємства важливим є розрахунок чистого прибутку спільного підприємства, який підлягає розподілу між його засновниками в залежності від дольової участі у статутному фонді.

За навчальним посібником «Економіка підприємства», показник чистого прибутку підприємства розраховується у такій послідовності:

1. Валовий прибуток (77). Обчислюється як різниця між чистим доходом підприємства та витраченою собівартістю реалізованої ним продукції, яка, крім змінних витрат, включає ще й накладні виробничі витрати (амортизацію виробничого обладнання, опалення приміщення виробничого цеху, тощо):

$$n. = \text{чД} - \text{с.},$$

де ЧД - чистіш дохід підприємства, грн.;

С - виробнича собівартість реалізованої продукції, грн.

2. Операційний прибуток, або прибуток від операційної

діяльності підприємства $\{P_{од}\}$, являє собою різницю між валовим прибутком та постійними витратами підприємства, пов'язаними з його операційною діяльністю у звітному періоді. Він визначається як алгебраїчна сума валового прибутку, іншого операційного доходу, адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат:

$$77 . = П + Д . - В , - B_{\dot{u}} - B$$

о.О. в ' 'ш.о иом зо ш.о,

B де D - інший операційний дохід, грн.;
адміністративні витрати, грн.;

$B_{\dot{u}}$ - витрати на збут, грн.;

$B_{.но}$ - інші операційні витрати, грн.

3. Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування (77)
-визначається як алгебраїчна сума загального прибутку від операційної діяльності (який підприємство отримало від реалізації продукції, робіт, послуг) та доходів і втрат від іншої діяльності:

$$П = П + Д + Д , + Д . - В - В - B_{\dot{u}}$$

де $D_{ук}$ - доходи підприємства від участі в капіталі, грн.; $D_{.уф}$ - інші фінансові доходи, грн.; $D_{.u}$ - інші доходи підприємства, грн.; B' - втрати від участі в капіталі, грн.; $B_{уф}$ - інші фінансові втрати, грн.; $B_{.u}$ - інші витрати підприємства, грн.

4. Прибуток від звичайної діяльності підприємства ($P_{звд}$)
визначається як різниця між прибутком від звичайної діяльності до оподаткування та сумою податку з прибутку. Величину податку на прибуток визначають, виходячи з суми прибутку від звичайної

діяльності до оподаткування та діючої ставки податку на прибуток:

$$P_{\text{чист}} = P_{\text{до}} - P_{\text{податку}} = P_{\text{до}} \cdot (1 - \% \text{податку}),$$

де % податку - ставка податку на прибуток (виражена у вигляді десяткового дробу).

5. Чистий прибуток підприємства (Д) визначається як алгебраїчна сума прибутку від звичайної діяльності, доходу, витрат та податку з прибутку від надзвичайної діяльності:

$$D_{\text{чист}} = D_{\text{до}} + D_{\text{до}} - B_{\text{до}} - (D_{\text{до}} - B_{\text{до}}) \cdot \% \text{податку}, \text{ де } D_{\text{до}} - \text{Доходи від}$$

надзвичайної діяльності підприємства, грн.;

$B_{\text{до}} \sim$ витрати, пов'язані з надзвичайною діяльністю підприємства.

5.4. Шляхи підвищення ефективності виробничої діяльності

Ефективність виробництва визначають і оцінюють за спільним для всіх принципом і критерієм - співставленням результатів виробництва і затрат.

Підвищення ефективності виробництва забезпечується за рахунок таких факторів:

- прискорення впровадження у виробництво досягнень науки і техніки, підвищення технічного рівня виробництва і продукції, комплексної механізації і автоматизації виробництва, технічного переозброєння і реконструкції діючих потужностей, впровадження прогресивних технологічних процесів і нових видів матеріалів та енергії;

- підвищення рівня організації виробництва шляхом розвитку його спеціалізації, кооперування і концентрації;

- підвищення рівня організації управління і ступеню обґрунто

ваності та збалансованості програм усіх рівнів, зміцнення договірної дисципліни, розвитку економічних стимулів, створення автоматизованих систем управління, скорочення управлінського персоналу;

-підвищення рівня організації праці, дальшої організації прогресивних форм організації та оплати праці, удосконалення нормування та оплати праці, систем матеріального заохочення, зміцнення виробничої дисципліни, підвищення кваліфікації кадрів;

-поліпшення використання основних фондів і виробничих потужностей, скорочення простоїв обладнання, підвищення коефіцієнту змінності його роботи;

-прискорення освоєння і введення об'єктів в експлуатацію, скорочення строків будівництва;

-зниження трудо-, матеріало- та енергоємності виробництва, комплексної переробки, вихідної сировини, зниження втрат матеріально-сировинних і енергетичних ресурсів, зменшення відходів, повного використання вторинних ресурсів, удосконалення нормування витрат матеріальних та енергетичних ресурсів, скорочення понаднормативних запасів товарно-матеріальних цінностей, прискорення оборотності оборотних коштів;

-раціональне використання і відтворення природних ресурсів, охорони навколишнього середовища, створення необхідних санітарно-гігієнічних умов праці та побуту;

-розширення взаємовигідних зовнішньоекономічних зв'язків.

Перспективи зовнішньоекономічної діяльності в Україні вирішальною мірою залежать від розвитку експортного потенціалу,

вдосконалення товарної структури експорту. Сьогоднішня неефективна структура українського експорту та проблема виходу на світові ринки зв'язані з цілою низкою причин, серед яких головною є відставання вітчизняного машинобудування, яке характеризується дефіцитом товарів для експорту, низькою конкурентоспроможністю виробів, які пропонуються закордонним покупцям, обмеженою номенклатурою експорту машин та обладнання.

У наш час кожне підприємство може і повинно мати свою власну стратегію виходу на зовнішній ринок. Керівництво будь-якого підприємства має постійно вирішувати, яка має бути у підприємства експортна квота, тобто яка частка діяльності підприємства орієнтується на зовнішній ринок. Деякі підприємства можуть поставляти на експорт лише незначну частину своєї продукції або послуг, інші можуть спеціально створюватися для випуску експортної продукції. Вибір експортної квоти, у свою чергу, зумовлює формування асортиментної політики, розподіл капітальних вкладень, побудову збутової мережі, цілий комплекс науково-технічних рішень, обсяг коштів, які виділяються на науково-дослідні роботи тощо.

Передумовою прийняття рішення про організацію орієнтованого на експорт виробництва, про вихід підприємства на зовнішній ринок, а також умовою правильного оформлення зовнішньоекономічних контрактів є оцінка конкурентоспроможності експортної продукції.

Конкурентоспроможність експортної продукції - це сукупність споживчих властивостей призначеного для експорту товару, яка відрізняє його від товару конкурента за ступенем відповідності конкретним потребам з урахуванням витрат на їх задоволення.

Критерієм конкурентоспроможності товару виступає відношення корисного ефекту використання товару до ціни споживання, тобто до сумарних затрат на придбання та експлуатацію товару.

Для підприємств, які використовують у конкурентній боротьбі методи цінової конкуренції, реальні можливості підвищення конкурентоспроможності експортних товарів за рахунок зниження цін залежать від таких факторів:

- можливості удосконалення процесів виробництва;
- можливості використання дешевої сировини, матеріалів, комплектуючих виробів;
- структури ціни споживання (частки контрактної ціни у ціні споживання);
- еластичності попиту на товар (зміни попиту на товар, що впливає з умов торгівлі).

До факторів підвищення конкурентоспроможності товару в умовах нецінової конкуренції належать:

- удосконалення споживчих властивостей та підвищення якості продукції;
- своєчасне створення збутової мережі;
- створення ефективної системи обслуговування споживачів;
- надання супутніх послуг;
- кредитування експорту;
- стимулювання попиту за допомогою диференціації товару, реклами, використання торгової марки, належного пакування тощо.

Отже, підвищення конкурентоспроможності товару може бути досягнуто за рахунок заходів як у сфері виробництва продукції, так і у

сфері обігу.

Обґрунтоване рішення про експорт товару у заданій кількості за певну ціну в ту чи іншу країну потребує не тільки здійснення оцінки даного варіанту угоди, а й його порівняння з можливими альтернативами. У загальному випадку слід намагатися сформулювати та порівняти реальні альтернативи, які відрізняються одна від одної такими характеристиками."

- розмір експортної партії;

- країна-імпортер;

- розмір експортної квоти (враховується задоволеність внутрішнього попиту та міра державного регулювання з його забезпечення);

- рівень контрактної ціни;

- набір супутніх послуг;

- умови виробництва продукції, які визначають рівень виробничих витрат на капіталоемності;

- період організації виробництва експортної продукції та виходу на зовнішній ринок (враховується фактор часу).

Інтереси українських підприємств, які здійснюють зовнішньоекономічні операції, дуже різноманітні. З одного боку, державна зовнішньоекономічна політика покликана стимулювати насичення внутрішнього ринку необхідними товарами, прискорення НТП, підвищення кваліфікації керівників та фахівців, залучення в економіку додаткових матеріальних та фінансових ресурсів, розширення експортного потенціалу, структурну перебудову національної економіки. З іншого боку, окремі підприємства можуть добиватися реалізації

власних цілей: підвищення економічної ефективності виробництва, залучення іноземної технології та комерційної реалізації власних науково-технічних досягнень, гарантованості надійного матеріально-технічного забезпечення.

Різноманітність форм зовнішньоекономічної діяльності та інтересів учасників зумовили множинність напрямків, за якими може бути досягнутий ефект у найближчому чи віддаленому майбутньому. При оцінці конкретних зовнішньоекономічних операцій слід враховувати усі можливі прояви ефекту, для чого необхідно чітко уявляти їхню природу та особливості, які впливають на методи та послідовність розрахунків.

А взагалі виділяють 6 основних форм прояву ефекту зовнішньоекономічних операцій:

1. Зовнішньоторговельний ефект.
2. Науково-технічний ефект.
3. Ефект спеціалізації та кооперування.
4. Ефект виграшу в часі.
5. Ефект подолання дефіциту ресурсів.
6. Ефект збереження ресурсів на майбутнє.

Перспективи зовнішньоекономічної діяльності в Україні вирішальною мірою залежать від розвитку експортного потенціалу, вдосконалення товарної структури експорту. Сьогоднішня неефективна структура українського експорту та проблема виходу на нові світові ринки зв'язані з цілою низкою причин, серед яких головною є відставання вітчизняного машинобудування, яке характеризується дефіцитом товарів для експорту, низькою

конкурентоспроможністю виробів, які пропонуються закордонним покупцям, обмеженою номенклатурою експорту машин та обладнання.

Питання які виносяться на практичне заняття

1. В чому сутність економічного ефекту і ефективності?
2. Що розуміють під поняттями «економічний результат» і «витрати ресурсів»?
3. Як здійснюють розрахунки ефективності зовнішньоекономічних операцій, окремих форм зв'язків?
4. В чому полягають методологічні підходи до розрахунку ефективності зовнішньоекономічної діяльності?
5. Як розрахувати ефект від експорту, імпорту товарів і зовнішньо торговельного обороту?
6. В чому особливість розрахунку ефективності товарообмінної операції?
7. Як розраховується ефект експорту та імпорту підприємства?
8. Як розрахувати економічний ефект від запровадження зарубіжного досвіду, що забезпечує зниження трудових і матеріальних затрат?
9. Як розрахувати ефект від впровадження нової техніки і

технології

за

досвідом зарубіжних партнерів?

10. Як розраховується чистий прибуток спільного підприємства, що підлягає розподілу?

11. Як розрахувати економічний ефект вітчизняного учасника (засновника) спільного підприємства?

12. Як розрахувати рентабельність учасника спільного підприємства?

13. Які шляхи підвищення ефективності виробничої діяльності?

Тема 6. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ТА МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Питання лекції

- 6.1. Роль нормативно-правового забезпечення здійснення прикордонного економічного співробітництва
 - 6.2. Міжнародне право і прикордонне співробітництво. Європейський досвід
 - 6.3. Національне законодавство, що регулює зовнішню економічну діяльність в Україні
 - 6.4. Законодавче забезпечення прикордонного співробітництва в Україні
- 6.1. Роль нормативно-правового забезпечення здійснення прикордонного економічного співробітництва

Важливою передумовою й одночасно необхідною основою налагодження поглибленого економічного співробітництва із зарубіжними партнерами є розвиток правової бази для такого співробітництва. Світова практика свідчить про те, що в міру інтенсифікації міжнародних господарських зв'язків, їхнього якісного та кількісного зростання надзвичайно ускладнюється характер взаємовідносин між учасниками, що потребує чіткого правового регулювання як на національному, так і на міжнародному рівнях. Практика прикордонного співробітництва в різні часи, в різних

Умовах з достатньою очевидністю довела, що існуючий господарський механізм, в основі функціонування якого є система прийнятих законодавчих актів, є основною перешкодою на шляху вирішення багатьох соціально-економічних завдань, у тому числі у справі розвитку і реалізації прикордонного співробітництва.

Зовнішньоекономічна діяльність України у післявоєнний період минулого сторіччя, з кінця 40-х і початку 50-х, аж до кінця 80-х років формувалася і здійснювалася у складі колишнього СРСР. В цей час, в умовах жорсткої монополії держави на зовнішньоекономічну діяльність, Україна, як і інші республіки, що входили до складу СРСР, не мали юридичних прав і умов для самостійного здійснення зовнішньоекономічних операцій.

Механізм економічного співробітництва в рамках РЕВ спирався на міжурядові угоди, які виконувалися за допомогою командних методів і були спрямовані на централізований, плановий обмін товарами. В РЕВ домінувала натуралізація товарообміну, що регулювався на урядовому рівні, коли товари не продавались, а розподілялися держшанами.

За таких умов зовнішньоекономічні зв'язки на регіональному рівні не могли здійснюватися. Будь-яка правова база на проведення господарських, ділових операцій комерційного характеру із зарубіжними партнерами була відсутня. Прикордонне співробітництво не визнавалось як суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності, як форма міжнародних відносин держави, а отже відпадала потреба у відповідних нормативно-правових актах діяльності і функціонування цих процесів.

Отже, прикордонне співробітництво в цей період могло здійснюватися у тих формах взаємодії із зарубіжними партнерами, які не вимагали відповідних правових, законодавчих актів і які не вимагали валютних розрахунків.

У другій половині 80-их років минулого сторіччя (1986 р.) на рівні держави (СРСР) приймається ряд законодавчих актів з приводу удосконалення управління зовнішньоекономічною діяльністю.

У вищих ешелонах влади усе більше стає порозуміння того, що для активізації зовнішньоекономічної діяльності і підвищення її ефективності необхідні нові підходи, зокрема активне залучення до цих процесів безпосередніх товаровиробників, передачі значної частини функцій управління зовнішньоекономічною діяльністю з центру в регіони. Усе це вимагало пом'якшення жорсткої монополії держави на зовнішньоекономічну діяльність, необхідності створення відповідного правового підґрунтя для регіонального і мікрорівня.

Прийнятим законодавством в 1986 р. в колишньому СРСР було дещо розширено права і обов'язки галузевих міністерств, відомств, об'єднань і підприємств у справі зовнішньоекономічної діяльності, посилена матеріальна зацікавленість у розвитку економічного та науково-технічного співробітництва. Однак цими заходами не було подолано проблеми монополії держави на зовнішньоекономічні зв'язки.

Україна з часу набуття незалежності стала на шлях прискореного здійснення трансформаційних процесів переходу до ринкової економіки. В числі комплексу невідкладних заходів стратегії розвитку економіки України є її ефективне включення у світове господарство,

лібералізація зовнішньоекономічних відносин. Саме тому одним із перших законів України в 1991 році був Закон «Про зовнішньоекономічну діяльність». Механізм зовнішньоекономічних зв'язків в українській економіці передбачає сукупність конкретних форм зв'язків, а також систему правових, організаційно-фінансових важелів, які забезпечують ефективну взаємодію національних народногосподарських структур зі світовими як на макро-, так і на мікрорівнях з метою прискорення розвитку продуктивних сил країни та підвищення соціально-економічних показників життя її громадян.

Формування законодавчого забезпечення в Західній Європі почало набувати конкретного змісту з прийняттям у 1966 році Консультативною Асамблеєю Ради Європи рекомендацій про європейську співпрацю між місцевими органами, в якій містилась рекомендація Комітету Міністрів розробити проект конвенції з цього питання.

В результаті в травні 1980 року у Мадриді під час Конференції європейських міністрів, відповідальних за місцеве самоврядування, була підписана «Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами і властями».

Починаючи з шістдесятих років, Постійна Конференція місцевих та регіональних органів влади Європи та Парламентська Асамблея Ради Європи прийняли велику кількість резолюцій та рекомендацій з питань транскордонного співробітництва та співробітництва між місцевими органами влади на європейському рівні.

Велика увага, яку приділяє Рада Європи питанням прикордонного співробітництва, пов'язана з розумінням того, що сьогодні

прикордонне співробітництво розглядається як суттєва складова частина стабільності та безпеки у рамках розвитку загальноєвропейського співробітництва. Ефективна роль та закономірний успіх прикордонного співробітництва залежить від взаємної поваги та реалізації основних положень європейських структур з багатостороннього співробітництва.

6.2. Міжнародне право і прикордонне співробітництво. Європейський досвід

Як уже зазначалося, формування законодавчого забезпечення в Європі почало набувати конкретного змісту з прийняттям у березні 1966 року Консультативною Асамблеєю Ради Європи рекомендацій про європейську співпрацю між місцевими органами, в якій містились рекомендація Комітету Міністрів розробити проект Конвенції з цього питання.

В 1979 році проект Конвенції був схвалений Парламентською Асамблеєю. Підписання Конвенції відбулося у травні 1980 року в Мадриді. Конвенція спрямована на підтримку та полегшення укладання транскордонних угод між місцевою та регіональними владами в межах їх компетенції.

З точки зору Парламентської Асамблеї, Конвенція, розроблена Комітетом Міністрів, складає основу доктрини міжнародного права, яке регулюватиме добросусідські відносини між місцевими органами влади, Конвенція має за мету сприяння прикордонному співробітництву та наданню підтримки соціально-економічному

розвитку прикордонних регіонів.

У жовтні 1985 року була прийнята Європейська Хартія з питань місцевого самоврядування. Країни-члени Ради Європи, які підписали дану Хартію, вважають, що місцеві органи влади є одним з головних фундаторів будь-якого демократичного типу правління. У 1987 р. був проведений університетський симпозіум під егідою Ради Європи у місті Хака (Іспанія). У документі симпозіуму було наголошено на тому, що прикордонне співробітництво може бути успішним у різних сферах і напрямках діяльності.

У 1989 році Комітет Міністрів Ради Європи прийняв політичну Декларацію з питань прикордонного співробітництва у Європі. У даному документі відзначено: даний процес є не лише додатковим заходом до програми розвитку та зростання повномасштабної європейської структури співробітництва і міжурядових заходів, але також головним засобом налагодження атмосфери довіри та взаєморозуміння у тих прикордонних регіонах, де є підвищена напруженість і численні військові конфлікти протягом останнього часу.

Отже, прикордонне співробітництво розглядається як суттєва складова частина стабільності та безпеки у рамках розвитку загальноєвропейського співробітництва. Ефективна роль та закономірний успіх прикордонного співробітництва залежить від взаємної поваги багатостороннього співробітництва.

Європейська Рамкова Конвенція з питань прикордонного співробітництва (так звана Мадридська Конвенція 1980 року), а також інші угоди, хартії та рекомендації мали велике дорадче значення, але правовий характер даних документів виявився

недостатньо розробленим. Дана Конвенція є документом багатосторонньої міжнародної угоди європейських держав, але правовий її вплив є обмеженим. У тексті даної Конвенції не визначається юридичне право «територіальних органів влади» брати участь у прикордонному співробітництві і не запропоновані практичні правові норми регулювання прикордонних відносин.

Прикордонне співробітництво є міжнародним за своєю сутністю, воно відбувається вздовж державних (тобто національних) кордонів. Тому логічним кроком є розгляд міжнародного права, яке регулює подібні відносини.

Чи є прикордонне співробітництво складовою частиною компетенції міжнародного права? Відносини, що виникають у процесі прикордонного співробітництва (тобто відносини між місцевими та регіональними органами влади) не є компетенцією міжнародного права. Суб'єктами міжнародного права виступають лише держави та міжнародні організації.

Звідси висновок про те, що прикордонне співробітництво та відносини між місцевими і регіональними органами влади можуть бути умовно визначені двома основними категоріями:

-дані відносини можна розглядати як ініціативу від імені держави, тобто коли місцевий акт є складовою частиною компетенції міжнародного права, тому що місцеві та регіональні органи влади виконують функцію держави;

-прикордонні відносини є актом місцевих чи регіональних органів влади. Тому дані відносини не можуть бути розглянуті як частина компетенції міжнародного права. Місцеві та регіональні орга

ни влади не є суб'єктами міжнародного права. Таким чином, дані акти не повинні мати вплив на міжнародне право.

Тільки держава, як суб'єкт міжнародного права, має повноваження укладати угоди та вирішувати питання компетенції державних органів у прикордонному співробітництві. Не існує будь-якої норми міжнародного права, яка забороняє місцевим чи регіональним органам влади налагоджувати прикордонні відносини.

Держава може передавати і нерідко до цього вдається, повноваження місцевим і регіональним органам влади здійснювати функції міжнародного права. Причому обсяг повноважень з питань міжнародного права визначається кожним окремим державним (національним) законодавством.

Оскільки механізм міжнародного права може лише регулювати відносини між суб'єктами міжнародного права, тобто між державами, то міжнародне право не може регулювати прикордонні відносини. Отже, є потреба розглянути питання державного законодавства. Необхідно з'ясувати питання регулювання прикордонних відносин чинним державним законодавством, питання заборони даних відносин та навпаки, дозволу на створення належних умов функціонування зовнішньоекономічної діяльності на регіональному та на мікрорівні.

6.3. Національне законодавство, що регулює зовнішньоекономічну діяльність в Україні

Національне законодавство, що регулює зовнішньоекономічну діяльність, поділяється на 2 види:

1. Законодавчі акти стратегічного характеру:

А) Закони, що регламентують зовнішньоекономічну діяльність України:

- Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»;
- Закон України «Про єдиний митний тариф»;
- Закон України «Про державний кордон України»;
- Закон України «Про режим іноземного інвестування»;
- Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»;
- Закон України «Про місцеві державні адміністрації»;
- Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності у Закарпатській області»;

-Закон України «Про транскордонне співробітництво»;

Б) Концепції розвитку ЗЕД України:

- Концепція розвитку експортного потенціалу України;
- Концепція зовнішньоекономічної діяльності України;
- Концепція зовнішньоекономічної політики України;

В) Програма довгострокового розвитку зовнішньоекономічної діяльності України з країнами світу:

-«Комплексна програма розбудови державного кордону України».

Основні положення стратегічних документів діють протягом п'яти і більше років, визначають розвиток міжнародних економічних відносин та тривалу перспективу.

2. Нормативні документи практичного поточного характеру: А)

Постанови Верховної Ради, що обмежені в часі:

-«Про порядок регулювання (здійснення) бартерних операцій»,
 «Про експортне мито на вивіз великої рогатої худоби»,
 2000 р.;

Б) Укази Президента України:

- Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку економічного співробітництва областей України з суміжними областями Російської Федерації», 1994 р.;

- Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку економічного співробітництва областей України з суміжними областями Республіки Білорусь і адміністративно-територіальними одиницями Республіки Молдова», 1994 р.;

-Указ Президента України «Про заходи сприяння економічному і соціальному розвитку Закарпатської області», 1995 р.;

В) Постанови, Декрети Кабінету Міністрів України:

-Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Угоди між Урядом України та Урядом Російської Федерації», 1995 р.;

-Постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо державної підтримки Комплексної програми еколого-економічного та соціального розвитку гірської Рахівщини на період 1998-2005 рр.»;

Г) Накази Міністерства економіки та з питань Європейської інтеграції та інших міністерств:

-Наказ Міністерства зовнішньоекономічних зв'язків і торгівлі України «Про затвердження Положення про організацію органами виконавчої влади прикордонної та прибережної торгівлі», 1999 р.

Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності України:

1. Фізичні особи - громадяни України та нерезиденти України, які займаються господарською діяльністю.

2. Юридичні особи.

3. Об'єднання фізичних і юридичних осіб.

4. Спільні підприємства, іноземні представництва.

5. Місцеві органи влади.

6. Міжнародні економічні й національні організації.

7. Держава.

8. Група держав (інтеграційні об'єднання).

Види (об'єкти) міжнародних економічних відносин:

1. Експорт-імпорт товарів і послуг.

2. Кооперація:

А) наукова кооперація; Б) виробнича кооперація;

В) науково-виробнича кооперація; Г) науково-технічна кооперація; Д) навчальна кооперація. 3.

Спільне підприємництво у вигляді:

А) концесії - оренди господарських об'єктів у добувних галузях;

Б) міжнародні акціонерні товариства; В) спільні підприємства; Г) вільні економічні зони. 4. Науково-

технічне співробітництво:

А) економічні відносини з приводу патентів, ліцензій, ноу-хау;

Б) інжиніринг - проектно-будівельні, геологорозвідувальні роботи;

В) лізинг - довгострокова оренда нового обладнання.

5. Фінансові відносини.

6. Купівля, продаж і обмін валюти.

7. Організація і участь у виставках, ярмарках, конференціях.

Режим регулювання міжнародних економічних відносин в Україні. В Україні існує три види режимів регулювання міжнародних економічних відносин:

- національний режим. Означає, що до суб'єкта міжнародних відносин застосовуються загальні вимоги, які діють до більшості суб'єктів МЄВ. Це - основні правила, норми, установлені законодавством України;

- пільговий режим - держава надає якісь пільги суб'єктам МЄВ, діяльність яких відповідає певним вимогам держави.

- спеціальний режим діє у вільних економічних зонах для всіх суб'єктів МЄВ.

Механізм регулювання міжнародних економічних відносин.

Механізм регулювання МЄВ - це сукупність принципів, форм і методів здійснення ЗЕД.

Структура механізму регулювання МЄВ така:

- програмно-координаційні принципи, форми та методи;

- вартісні важелі механізму регулювання;

- інституційні інструменти (організаційно-економічні форми здійснення ЗЕД);

- правові принципи, форми та методи.

Основні методи регулювання зовнішньоторговельних операцій.

Розрізняють тарифне і нетарифне регулювання зовнішньоторговельних операцій:

- тарифне регулювання здійснюється за допомогою тарифних

ставок, вони включені в тарифні сітки;

-нетарифне регулювання - це основні методи та інструменти:

1-а група, спрямована на обмеження імпорту, експорту. До її інструментів належать:

- А) ліцензії;
- Б) квоти;
- В) добровільне зниження експорту;
- Г) встановлення мінімальних експортних цін;
- Д) імпортні депозити;
- Е) адміністративні заходи;
- Є) компенсаційне мито;
- Ж) антидемпінгове мито;

2-га група - це методи, спрямовані на стимулювання експорту, імпорту. До її інструментів належать:

- А) експортні субсидії;
- Б) державне кредитування експорту та страхування експортних операцій;
- В) податкові пільги;
- Г) організаційно-інформаційне забезпечення.

.4. Законодавче забезпечення прикордонного співробітництва в Україні

Прикордонне співробітництво в Україні, а також в інших країнах упродовж тривалого часу, як уже про це згадувалось, не було врегульовано відповідним державним законодавством. Хоча, звісно, в основі діяльності будь-якого суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності є законодавча база, що встановлює певні принципи, норми

його господарської поведінки.

З часу набуття незалежності Україною розгортається за нових умов зовнішньоекономічна діяльність, формується нормативно-правова база для організації і ведення зовнішньоекономічних операцій, налагодження зв'язків із закордоном.

Одним із найперших документів в цьому плані був Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», прийнятий у 1991 році. У цьому Законі поряд із визначенням термінів, які вживаються в ньому, дається чітке визначення, хто може бути суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності, вказується, що належить до видів зовнішньоекономічної діяльності, які можуть здійснювати в Україні суб'єкти цієї діяльності. Визначено органи державного регулювання зовнішньоекономічною діяльністю. Чітко виписані їхні компетенції. Ці та інші статті Закону є надто важливими, оскільки у порівнянні з монополією колишнього СРСР на зовнішньоекономічну діяльність створюють сприятливі умови для всебічного розвитку економічних відносин з іншими державами на взаємовигідній основі, запроваджуючи правове регулювання всіх видів зовнішньоекономічної діяльності в Україні, включаючи зовнішню торгівлю, економічне, науково-технічне співробітництво, спеціалізацію та кооперацію в галузі виробництва, науки і техніки, економічні зв'язки в галузі будівництва, транспорту, експедиторських, страхових, розрахункових, кредитних та інших банківських операцій, надання різноманітних послуг.

Що стосується суто прикордонного співробітництва, то в даному Законі, зокрема у статті 25, йдеться: «Україна може укласти з

державами, які мають спільні з Україною морські та/або сухопутні кордони, двосторонні та/або багатосторонні договори, що встановлюють на основі взаємності спеціальні правові режими торгівлі, товарообігу (прикордонна, прибережна торгівля та інші) і передбачають пільгові умови для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України та суб'єктів господарської діяльності цих держав у відносинах з ними.

Україна, маючи прикордонність з країнами ближнього зарубіжжя - Російською Федерацією, Республікою Білорусь та Республікою Молдова, прагне створити сприятливі умови для плідних зовнішньоекономічних зв'язків між прикордонними регіонами (областями) України і цих країн. З цією метою у 1994 році Президент України видає Указ «Про заходи щодо розвитку економічного співробітництва областей України з суміжними прикордонними областями Російської Федерації». Зокрема, в цьому Указі Президента йдеться: «Надати Донецькій, Луганській, Сумській, Харківській та Чернігівській обласним державним адміністраціям право:

- брати участь у встановленні правил режиму у прикордонній смузі з урахуванням місцевих особливостей;

- здійснювати в межах встановлених квот експортно-імпортні операції для потреб областей на пільгових умовах, які визначає Кабінет Міністрів України;

- за участю відповідних міністерств України погоджувати з керівництвом областей Російської Федерації квоти на безплатну підготовку спеціалістів у навчальних закладах прикордонних

областей».

В цьому ж 1994 році Президент України видає Указ «Про заходи щодо розвитку економічного співробітництва областей України з суміжними областями Республіки Білорусь і адміністративно-територіальними одиницями Республіки Молдова». В цьому Указі Президента йдеться, крім іншого: «Розробити за участю Вінницької, Волинської, Житомирської, Київської, Рівненської, Одеської, Чернівецької та Чернігівської обласних державних адміністрацій нормативні акти щодо правового регулювання відносин цих регіонів з Республікою Білорусь і Республікою Молдова та затвердити їх у місячний строк».

Відповідними Законами України надаються повноваження у зовнішньоекономічній діяльності місцевим органам державного управління і самоврядування, які стосуються й органів управління і самоврядування, що діють на прикордонних територіях.

Так, у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.) визначені «Повноваження в галузі зовнішньоекономічної діяльності» сільських, селищних, міських рад. Зокрема:

А) власні (самоврядні) повноваження:

- укладення і забезпечення виконання у встановленому законодавством порядку договорів з іноземними партнерами на придбання та реалізацію продукції, виконання робіт і надання послуг;

- сприяння зовнішньоекономічним зв'язкам підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, незалежно від форм власності;

- сприяння у створенні на основі законодавства спільних з

іноземними партнерами підприємств виробничої і соціальної інфраструктури та інших об'єктів; залучення іноземних інвестицій для створення робочих місць;

Б) делеговані повноваження:

1) організація та контроль прикордонної та прибережної торгівлі;

2) створення умов для належного функціонування митних органів, сприяння їхній діяльності;

3) забезпечення на відповідній території в межах наданих повноважень реалізації міжнародних зобов'язань України.

У 1999 році прийнято Закон України «Про місцеві державні адміністрації». У цьому Законі (ст. 26) визначені повноваження в галузі міжнародних та зовнішньоекономічних відносин, а саме - місцева державна адміністрація:

1) забезпечує виконання зобов'язань за міжнародними договорами України на відповідній території;

2) сприяє розвитку міжнародного співробітництва в галузі економіки, захисту прав людини, охорони здоров'я, науки, освіти, культури, туризму, фізкультури і спорту;

3) укладає договори з іноземними партнерами про співробітництво в межах компетенції, визначеної законодавством;

4) сприяє зовнішньоекономічним зв'язкам підприємств, установ та організацій, розташованих на її території, незалежно від форм власності;

5) сприяє розвитку експортної бази і збільшенню виробництва

продукції на експорт;

б) організовує прикордонну і прибережну торгівлю;

в) сприяє діяльності митних органів та прикордонних служб, створенню умов для їхнього належного функціонування;

г) вносить в установленому порядку до відповідних органів пропозиції щодо залучення іноземних інвестицій для розвитку економічного потенціалу відповідної території.

Один із вагомих законодавчих актів, що регулює зовнішньоекономічну діяльність на регіональному прикордонному рівні, є Закон України «Про транскордонне співробітництво», прийнятий у 2004 році. Цей закон визначає правові, економічні та організаційні засади транскордонного співробітництва. Тут визначені мета та принципи транскордонного співробітництва, державної політики в цій сфері. В законі визначені сфери та організаційні форми транскордонного співробітництва, державна підтримка розвитку та фінансове забезпечення транскордонного співробітництва.

Також окремі питання прикордонного співробітництва регулюються відповідними постановами Верховної Ради, Кабінету Міністрів. Окремі положення містяться в укладених міждержавних договорах про дружбу і співробітництво. І нарешті, чимало конкретних питань прикордонного співробітництва регулюються укладеними угодами між місцевими регіональними органами виконавчої влади і місцевого самоврядування.

Питання які виносяться на практичне заняття

1. Яке значення має наявність відповідних законодавчих актів у

- здійсненні прикордонного співробітництва?
2. Які є міжнародні нормативні акти, що сприяють регулюванню прикордонного співробітництва?
 3. Чи є прикордонне співробітництво суб'єктом міжнародного права?
 4. Чи можуть прикордонні адміністративні органи користуватись нормами міжнародного права з питань прикордонного співробітництва?
 5. Назвати законодавчі акти України, що регламентують зовнішню економічну діяльність.
 6. Які нормативно-правові документи в Україні відносяться до практичного поточного характеру?
 7. Хто є суб'єктами міжнародних економічних відносин?
 8. Види (об'єкти) міжнародних економічних відносин.
 9. Режими регулювання міжнародних економічних відносин.
 10. Назвіть основні методи регулювання зовнішньоторговельних операцій.
 11. Які законодавчі акти регулюють прикордонне, транскордонне співробітництво?
 12. Якими повноваженнями наділені органи місцевого самоврядування,

Тема 7. ПРИКОРДОННА ІНФРАСТРУКТУРА. МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ

Питання лекції

- 7.1. Суть, значення і роль виробничої інфраструктури в розвитку економіки держави
- 7.2. Прикордонна інфраструктура, її особливості
- 7.3. Вплив виробничої інфраструктури на ефективність виробництва
- 7.4. Розвиток міжнародного туризму в Україні і прикордонних регіонах

- 7.1. Суть, значення і роль виробничої інфраструктури в розвитку економіки держави

Під поняттям «інфраструктура» розуміють ту частину господарського комплексу, котра обслуговує або забезпечує нормальне функціонування основних галузей матеріального виробництва - промисловість, сільське господарство, будівництво. Сюди відносяться транспорт, зв'язок, матеріально-технічне постачання, торгівля і складське господарство, енергосистеми, водопостачання і каналізація, сфера ремонтних послуг.

Головне завдання галузей виробничої інфраструктури є створення умов здійснення виробничого процесу і відтворення. Основні галузі виробничої сфери і інфраструктури тісно між собою взаємопов'язані і

не можуть функціонувати одні без інших. Разом з тим роль цих ланок істотно відмінна, і не тільки через те, що кожна із них виконує свої специфічні функції. В промисловості, сільському господарстві і будівництві створюються нові матеріальні цінності, нові споживчі вартості. Тоді як транспорт, зв'язок, матеріально-технічне забезпечення, заготівлі і торгівля нової продукції не створюють, хоча певною мірою і завершують її виробництво.

Роль транспорту, зв'язку, матеріально-технічного забезпечення і заготівель і полягає в тому, що вони здійснюють переміщення у сферу споживання речових результатів виробництва (продукції) між виробничими ланками, починаючи від добування або виробництва сировини і закінчуючи готовою продукцією. Галузі виробничої інфраструктури виконують не просто технічну функцію переміщення потоку матеріальних цінностей у процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання. Вони обслуговують економічні, господарські зв'язки між галузями і підприємствами сфери матеріального виробництва.

Основною ланкою виробничої інфраструктури традиційно прийнято вважати транспортну систему. Слово «транспорт» латинського походження і означає переміщення. Транспорт є однією із складових частин інфраструктури, діяльність якої полягає у переміщенні вантажів та перевезенні людей. У зв'язку з цим він є важливою складовою частиною як виробничої, так і невиробничої інфраструктури.

Транспортна система нашої країни в теперішній час включає залізничний, водний (морський і річковий), магістральний

трубопровідний, автомобільний і повітряний транспорт. У транспортній системі України провідну роль відіграє залізничний транспорт. Роль залізничного транспорту обумовлена його високою перевізною здатністю, надійністю і економічністю.

Значення залізничного транспорту у виробничій інфраструктурі нашої країни визначається не тільки масштабами його роботи. Він служить надійною матеріальною основою зв'язку між містом і селом, між промисловістю і сільським господарством, забезпечує міжнародні транзитні перевезення.

Постійно зростає значення водного транспорту. Україна пов'язана морськими шляхами з багатьма країнами світу. Ми "володіємо значною за розмірами і важливою за значенням мережею внутрішніх водних шляхів.

-більш високим рівнем розвитку в порівнянні з місцевими потребами і ступенем розвитку у порівнянні з іншими регіонами з ідентичним господарським потенціалом;

-однаковим впливом на неї як локальних (національних), так і міжнародних факторів, нерідко надто високим впливом на неї міжнародних зовнішньоекономічних факторів;

-набуттям виробничою інфраструктурою прикордонних територій властивостей спеціалізованого елемента господарського потенціалу даного регіону, специфіка яких значною мірою визначається функціонуванням полімагістралей і транспортних вузлів на кордонах міжнародного значення;

-двоєким становищем: як інфраструктура загальнодержавна, національна і як підсистема з міжнародними функціями. Є об'єктом

фінансування як відповідних міністерств, відомств держави, так і міждержавних, недержавних структур.

Факторами більш високої порівняльної розвинутості прикордонної інфраструктури як за рівнем, так і співвідношенням складових елементів можна назвати:

- питому вагу зовнішньої торгівлі в національному виробництві і співвідношення експортно-імпортних поставок сировинних товарів і готової продукції, фізичного обсягу вантажоперевезень через кордон;

- ступінь участі країни у транзитних перевезеннях товарів;

- розмір території країни;

- співвідношення сухопутних і морських кордонів.

Багаторічний вітчизняний і зарубіжний досвід свідчить про тісний взаємозв'язок між розвитком інфраструктури і підвищенням ефективності виробництва, економічного зростання держави, регіону.

Найбільшу питому вагу у складі прикордонної інфраструктури посідають об'єкти транспорту. Саме транспортна інфраструктура, її розвиненість є необхідною умовою і передумовою розширення і поглиблення зовнішньоекономічних зв'язків як на державному рівні, так і особливо на регіональному прикордонному рівні. Яскравим прикладом ролі, функціонування і розвитку прикордонної транспортної інфраструктури може бути прикордонна Закарпатська область, де зосереджено потужні комунікації залізничного, автомобільного і трубопровідного транспорту, а також тут розташовані численні обслуговуючі об'єкти транспортних

магістралей, в тому числі високовольтних ліній електропередач міжнародних енергосистем.

Одними із найбільших на Заході України прикордонними вузлами є Чоп і Батєво. Розбудова і функціонування цих вузлів забезпечує перевезення, перевантаження експортно-імпортних, транзитних вантажів. Наявність транспортних мереж, їхня якість скорочує час перевезення і перевантаження вантажів, а також сприяє їхньому збереженню (якщо йде мова про товари, які мають нетривалий строк зберігання) і ін.

Інфраструктура повинна розвиватися у відповідній пропорційності з галузями виробництва - промисловістю, сільським господарством і будівництвом, що є важливою передумовою підвищення ефективності виробництва і економіки в цілому.

Однією з проблем вивчення порівняльного розвитку інфраструктури багатьох країн світу і України є відсутність вартісних оціночних показників. Упродовж тривалого часу не склалася система статистичних показників для оцінки рівня зрілості і темпів розвитку інфраструктури.

В окремих дослідженнях використовуються такі показники, як чисельність зайнятих працівників в цій сфері і капітальні вкладення. Ефективність впливу на господарську діяльність інфраструктури розглядають з двох точок зору: як процес, що відбувається в самій цій структурі, а також з точки зору впливу на інші ланки економіки.

У першому випадку відбувається процес інтенсифікації, модернізації в галузях інфраструктури, який дозволяє з меншими затратами матеріальних і трудових ресурсів задовольняти зрості

вимоги народного господарства.

У другому випадку, внаслідок чіткої роботи, інфраструктура дозволяє прискорити просування матеріальних цінностей в сфері обігу.

Виробнича інфраструктура вимагає великих затрат і капіталовкладень. В той же час ефективність видно не відразу, а протягом тривалого часу і на результатах господарювання в цілому. Тут немає нового продукту - це послуги.

Конкретний міжнародний аналіз інфраструктури, її рівня розвитку і змісту в різні періоди показав її пряму залежність від індустріалізації країни. На основі аналізу показників розрізняють три типи розвитку інфраструктури:

- випереджаючий;
- що розвивається паралельно;
- що розвивається слідом.

При випереджаючому типі розвиток інфраструктури випереджує потреби виробництва в даному періоді. Це характерно для тих країн, які уже до індустріалізації належали до найбільш багатих країн, наприклад Англія. Прискорений технічний прогрес в кінці XIX ст. і на початку XX ст., відкриття і промислове використання електрики, поява багатьох нових галузей промисловості, швидке перетворення і зміна їхньої структури призвели до поширення в економічно розвинутих країнах паралельно розвиваючого типу інфраструктури.

Інфраструктура типу, що розвивається слідом, характерна для соціалістичної індустріалізації після Другої світової війни. Оскільки деякі галузі інфраструктури - транспорт, зв'язок, житлове

будівництво - надзвичайно капіталоемні, а прискорення кількісного росту виробництва можна було досягти без негайного і одноразового розвитку галузей інфраструктури, в ході повоєнного відновлення народного господарства інфраструктура була відновлена тільки на довоєнному рівні, відсталому як за рівнем техніки, так і за своїм складом і обсягами.

7.3. Вплив виробничої інфраструктури на ефективність виробництва

Вплив виробничої інфраструктури на підвищення інтенсивного використання виробничих потужностей, а відповідно на ріст ефективності виробництва слід розглядати з двох точок зору - як процес, що відбувається у самій цій структурі, а також і в плані її впливу на інші ланки господарського комплексу держави.

Інтенсифікація, найбільш повне використання підприємств виробничої інфраструктури має велике значення у тому плані, що вона дозволяє відносно меншими матеріальними і трудовими ресурсами задовольняти зростаючі потреби господарюючих суб'єктів у відповідних послугах.

Краще використання засобів, що функціонують у виробничій інфраструктурі, дозволяє відповідно збільшити матеріальні, трудові і фінансові ресурси, що використовуються в інших галузях матеріального виробництва.

Одним із найбільш важливих наслідків інтенсифікації роботи виробничої інфраструктури є прискорене просування матеріальних цінностей у сфері обігу. Це стосується діяльності транспорту, зв'язку і

служб матеріально-технічного забезпечення. Передусім транспорт і зв'язок забезпечують технічну сторону просування матеріальних цінностей від виробників до споживачів. Тоді як матеріально-технічне постачання, її служби, система виконують організаційні і економічні функції.

Надійне матеріально-технічне постачання забезпечує безперебійну, ритмічну роботу більшості господарюючих суб'єктів, дозволяє їм скорочувати виробничі запаси до мінімальних розмірів. Таким чином, чітка і злагоджена робота виробничої інфраструктури в цілому являє собою одну із важливих передумов інтенсивного, ефективного процесу виробництва.

Розвиток виробничої інфраструктури - одна із основних умов росту ефективності усього виробничого комплексу. Рівень і динаміка ефективності виробництва визначають на основі результатів, які досягаються з розрахунку на одиницю затрат. Для розвитку виробничої інфраструктури потрібні великі кошти. Кошти, вкладені у розвиток інфраструктури, самі по собі не підвищують ефективність виробництва. Необхідно, щоб вони слугували більш повному задоволенню потреб виробничої сфери наданням відповідних видів послуг. У цьому розумінні вкладені у виробничу інфраструктуру капіталовкладення окупуються підвищенням результативності у виробничій сфері в цілому. На кожну одиницю коштів, вкладених в розвиток виробничої інфраструктури, вона повинна давати всезростаючу віддачу.

Відношення отриманих результатів до затрачених засобів є загальним критерієм оцінки економічної ефективності виробництва.

Цей критерій поширюється на діяльність виробничої інфраструктури, звичайно, з урахуванням її специфічних умов.

Дальший розвиток матеріально-технічної бази виробничої інфраструктури вимагає спрямування в цю сферу значних капіталовкладень. При цьому повинні бути визначені найбільш пріоритетні, найбільш ефективні напрямки їхнього використання.

В більшості випадків для розвитку виробничої інфраструктури необхідні значні одноразові капіталовкладення. Разом з тим для галузей, особливо для транспорту, характерна низька фондвіддача і тривалі строки окупності вкладень.

Спрямовуючи розвиток матеріально-технічної бази виробничої інфраструктури, виходячи із завдань і необхідності підвищення її ефективності виходять з того, щоб домагатися оптимального поєднання нового будівництва і реконструкції уже діючих підприємств. Найперше доцільно збільшувати потужності або пропускну спроможність діючих підприємств виробничої інфраструктури. Там, де їх немає або їхньою реконструкцією не може бути забезпечено виробничих потреб, необхідно будувати нові. Особливо в сучасних умовах ринкової економіки є потреба у розвитку і функціонуванні транспортної інфраструктури, зокрема автомобільного транспорту, ринкової інфраструктури.

74. Розвиток міжнародного туризму в Україні і прикордонних регіонах

У ХХ столітті відбулася справжня туристична революція, яка настільки ж творча і важлива, як індустріальна революція, що

почалася двома століттями раніше. Справжній вибух туризму у світі спричинили кілька глобальних чинників:

- зростання купівельної спроможності населення і зокрема чисельного середнього класу;
- зростання кількості вільного часу завдяки регулюванню з боку спеціального законодавства на користь працівників;
- широке розповсюдження приватного автотранспорту та поява дешевих авіаперевезень.

Завдяки стрімким темпам зростання туристична галузь стала якщо не найбільшою галуззю світової економіки, то, безсумнівно, однією з найбільших. Якщо у 1950 році у світі міжнародні подорожі здійснювали 25 млн. осіб, у 1970 їх кількість зросла до 165 млн., то у 2000 р. ця цифра досягла майже 700 млн. подорожуючих. За прогнозами Всесвітньої туристичної організації (ВТО), очікується, що у 2010 році понад 1 млрд. осіб здійснюватимуть подорожі. За даними ВТО, прибутки від туризму у 2003 році досягли рекордних показників - 523 млрд. доларів США.

Саме туризм часто стає тим каталізатором, що спричиняє активний розвиток як окремих галузей економіки, так і соціально-економічного розвитку цілих країн. Все це свідчить, що туристична галузь завдяки її великому впливу на економічний розвиток країни має регулюватися державою і бути під пильним контролем громадськості.

Туризм має вагомий вплив на економіку країни:

- міжнародний туризм є джерелом валютних надходжень для країни;

- призводить до збільшення зайнятості всередині країни;
- розширює внески у платіжний баланс і ВВП країни;
- сприяє диверсифікації економіки, створюючи галузі, що обслуговують;

- з ростом зайнятості у сфері туризму зростають доходи населення як у галузі міжнародного туризму, так і в суміжних галузях, таким чином підвищується добробут нації.

В економічному змісті міжнародний туризм є частиною зовнішньої торгівлі, оскільки послуги, що надаються іноземним туристам щодо розміщення, перевезень, організації харчування, мають товарний характер.

Міжнародний туризм є особливим видом споживання матеріальних, культурних цінностей, товарів і послуг, за які туристи платять у іноземній валюті під час свого тимчасового перебування в країні.

Міжнародний туризм є експортом товарів і послуг усередині країни, тому часто його називають невидимим експортом, причому він є більш ефективним у порівнянні з експортом товарів, тому що відпадають витрати, зв'язані з вивозом товару за кордон.

До числа міжнародних організацій, що займаються міжнародним туризмом, відносяться:

- Конференція ООН по туризму і подорожах;
- Економічна і Соціальна Рада (ЕКОСОП);
- ЮНЕСКО;
- Міжнародна організація праці;
- Міжнародна організація транспорту й авіації;
- Всесвітня туристична організація (ВТО).

Всесвітня туристична організація (ВТО) була заснована в 1975 році. Місце перебування - Мадрид (Іспанія). Україна в 1998 році стала дійсним членом Всесвітньої туристичної організації.

Туризм прикордонного Закарпаття. Сьогодні Закарпаття вважається одним із найбільш екологічно чистих регіонів країни. Володіє багатьма природно-рекреаційними ресурсами, має надзвичайно сприятливі умови для розвитку практично всіх напрямків туризму і оздоровлення людей. Зручне географічне розташування, м'який цілющий клімат, чудовий ландшафт з багатою та різноманітною рослинністю, наявність мінеральних вод, багатовікові традиції та самобутня культура населення краю століттями не залишають байдужими туристів зі всього світу.

Мережа санітарно-курортних, туристично-рекреаційних та готельних закладів Закарпаття є однією з найбільших в Україні. Це близько 300 об'єктів, які одночасно можуть прийняти 21 тисячу гостей. Останнім часом громадяни держав Центральної та Східної Європи виявляють великий інтерес до нетрадиційних форм туризму та рекреації в Закарпатті, зокрема, сільського туризму, вело-туризму, екотуризму. У зв'язку з цим триває активне будівництво нових сучасних туристичних, гірськолижних баз, готелів. Діють близько 600 туристичних маршрутів, які забезпечують розвиток внутрішнього туризму, а саме: пішохідні, автобусні, автобусно-залізничні, гірськолижні, дитячі екскурсійні.

Для подальшого розвитку всіх видів туризму для Закарпаття з урахуванням історичних традицій, наявності природних ресурсів, економічних та екологічних проблем пріоритетними є:

- оздоровчий туризм, в т.ч. лікувальний туризм;
- гірськолижний туризм;
- зелений, сільський туризм;
- пізнавальний туризм (пішохідний туризм, екскурсії).

Матеріально-технічна база об'єктів туристично-рекреаційного призначення розвиватиметься в кількох напрямках, а саме:

- будівництво нових туристично-рекреаційних об'єктів котеджного та модульного типу, які відповідатимуть сучасним стандартам прийому та обслуговування;
- розширення супутньої інфраструктури на території рекреаційних об'єктів (будівництво басейнів, тенісних кортів, саун тощо);
- модернізація матеріально-технічної бази існуючих закладів туризму і рекреації.

Особливої уваги заслуговує розвиток прикордонної інфраструктури, зокрема вдосконалення дорожньо-транспортного обслуговування, що є надзвичайно важливим для ефективного функціонування туристично-рекреаційної галузі. Адже саме дорожньо-транспортна інфраструктура є тією ланкою, що забезпечує туристичні потоки як вітчизняних, так і іноземних туристів. Тому постійним завданням і на перспективу є кардинальне покращення стану доріг, особливо під'їзних до туристично-рекреаційних закладів, і реконструкція наявних та будівництво нових об'єктів дорожнього сервісу (мотелів, кемпінгів, майданчиків для тимчасового відпочинку).

Хоча рівень обслуговування на Закарпатті досить високий, але в цілому ще не досяг європейського рівня. Тому в цій сфері діяльності визначено ряд головних стратегічних напрямків роботи, зокрема:

1. Створення позитивного туристичного іміджу Закарпаття на туристичному ринку як України, так і країн СНД, Європи шляхом налагодження потужної реклами, внутрішнього туристичного продукту.

2. Важливим напрямком роботи управління має стати залучення як внутрішніх, так і іноземних інвестицій в розвиток галузі.

3. Більш повне і широкомасштабне використання бальнеологічних ресурсів, зокрема термальних і мінеральних родовищ.

4. Формування комплексного туристичного продукту. Це перш за все поєднання відпочинку з профілактичними, оздоровчими та лікувальними послугами.

5. Формування дорожньо-транспортної інфраструктури, що є однією із основних складових функціонування туристично-рекреаційної галузі.

6. Важливим напрямком є підготовка кваліфікованих фахівців для туристично-рекреаційної галузі.

Україна - країна з багатовіковими культурними традиціями, різноманітням мальовничих куточків, а також лікувальними курортами, займає вигідне географічне положення, має помірний клімат і все це визначає успішний розвиток туризму, рівень якого задовольняє туристів багатьох країн світу.

Програма розвитку туризму в Україні до 2010 року, яка була прийнята Кабінетом Міністрів, передбачає відновлення готелів, які нададуть розміщення для 21400 туристів, та спорудження нових готелів ще для 15700 туристів.

В останні роки поряд з традиційними формами культурного,

пізнавального, оздоровчого та інших видів туризму особливої актуальності набула проблема розвитку екологічного сільського, зеленого туризму, в умовах наближення до природи. Організація відпочинку на базі сільських поселень може мати надзвичайно позитивний вплив на економіку та екологію багатьох адміністративних районів України за рахунок:

- використання фінансових ресурсів сільського населення для будівництва;
- пристосування приватного житла для прийому туристів;
- створення нових робочих місць для селян;
- забезпечення туристів екологічно чистими продуктами харчування;
- збереження природи внаслідок зниження антропогенного тиску.

Туризм в Україні може і повинен стати сферою реалізації ринкових механізмів, джерелом поповнення державного та місцевого бюджетів, засобом загальнодоступного і повноцінного відпочинку та оздоровлення, а також ознайомлення з історико-культурною спадщиною та сьогоденням нашого народу і держави.

Пріоритетним видом туризму для України залишається іноземний (в'їзний) туризм як вагомий чинник поповнення валютними надходженнями державної скарбниці та створення додаткових робочих місць.

Метою розвитку туризму в Україні є створення сприятливого організаційно-правового й економічного середовища для розвитку цієї галузі, формування конкурентоспроможного на світовому ринку

вітчизняного туристичного продукту на основі ефективного використання природного та історико-культурного потенціалу України, забезпечення її соціально-економічних інтересів і екологічної безпеки.

Стратегія розвитку туристичної Індустрії в Україні полягає у виробленні державної політики в галузі туризму як одного з пріоритетних напрямків розвитку національної культури та економіки. У прийнятих Законі України «Про туризм» (1995 р.) та «Про внесення змін до Законів України «Про туризм» (2003 р.) наголошується: «Держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямків розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності».

Розбудова туризму в Україні - це копітка робота, яку можна успішно здійснювати тільки спільними зусиллями міністерств і відомств, що причетні до цієї індустрії. На необхідності державницького підходу до цієї важливої справи наголошується у Гаазькій декларації по туризму (1989 р.), для того потрібно, щоб - туризм складав частину комплексного плану розвитку країни поряд з іншими пріоритетними секторами: сільським господарством, промисловістю, охороною здоров'я, соціальним забезпеченням, освітою і т. ін.

На жаль, у 2007 р. Україна посіла лише 78-ме місце у світовому рейтингу туристичної привабливості серед 124 країн. Така оцінка є дисонансом із загальноновизнаним вітчизняним потенціалом природних, лікувальних та історико-культурних ресурсів. Тим часом з'явився вагомий привід для оптимізму: уряд ухвалив Стратегію розвитку

туризму і курортів (2008 р.).

На конференції в Лісабоні ВТО оголосила результати дослідження «Тоигіст: 2020 Уізіоп». Виділено п'ять найперспективніших напрямків розвитку туризму на початку XXI століття:

-круїзи. Це подорожі на круїзних суднах, те, що потрібно допитливій людині, яка має гроші, але мало часу;

-екотуризм. Цей тип туризму поєднує усі види подорожей на природі: водні тури, кінні походи, пляжний туризм і т.п.;

-пригодницький туризм. Асортимент продукції для аматорів гострих відчуттів дуже широкий: від гірських вершин до підводних западин;

-культурно-пізнавальний туризм. В усьому світі люди, як і раніше, прагнуть познайомитися з культурою інших країн, побачити пам'ятники стародавності, привезти із собою з поїздки не тільки незабутні враження, але й знання;

-тематичний туризм. Це напрямок для людей, які захоплюються якимось явищем, подією, заняттям.

Питання які виносяться на практичне заняття

1. Що розуміють під поняттям «інфраструктура»?
2. В чому полягає основне завдання галузей виробничої інфраструктури?
3. Яка роль виробничої інфраструктури у здійсненні виробничого процесу і розвитку економіки?
4. Роль транспортної інфраструктури в економіці держави, регіону.
5. Особливості інфраструктурного забезпечення

зовнішньоекономічних
зв'язків.

6. У чому особливість прикордонної інфраструктури?
7. Які фактори впливають на порівняльно вищий рівень розвинутості прикордонної інфраструктури?
8. Які типи розвитку інфраструктури в різні періоди Індустріалізації країн світу?
9. Як впливає виробнича інфраструктура на підвищення ефективності виробництва?
10. Які чинники впливають на розвиток міжнародного туризму?
11. Мета розвитку туризму в Україні?
12. Туризм прикордонного Закарпаття.

Тести з курсу «Транскордонне співробітництво»

1. Прикордонна торгівля між Україною та Угорщиною була започаткована в:

- 1) 1962р.
- 2) 1972 р.
- 3) 1992 р.
- 4) 2002 р.

2. Прикордонна торгівля між Україною і Словаччиною була започаткована в:

- 1) 1964 р.
- 2) 1974 р.
- 3) 1994 р.
- 4) 2004 р.

3. Прикордонна торгівля між Україною і Румунією була започаткована в:

1. 1940 р.
2. 1970 р.
3. 1974 р.
4. 1995 р.

4. Прикордонна торгівля між Україною і Польщею була започаткована в:

- 1) 1950 р.
- 2) 1960 р.
- 3) 1970 р.
- 4) 1980 р.

5. Кяхтинська прикордонна торгівля між Росією і Китаєм розпочалася в:

- 1) XVI столітті.
- 2) XVII столітті.
- 3) XVI столітті.
- 4) XX столітті.

6. Прикордонне економічне співробітництво України розпочалося в:

- 1) в 50-х роках ХХ століття.
- 2) в 60-х роках ХХ століття
- 3) в 70-х роках ХХ століття.
- 4) з набуття незалежності України.

7. Прикордонне економічне співробітництво в своєму розвитку пройшло:

- 1) 2 етапи.
- 2) 3 етапи.
- 3) 4 етапи.
- 4) 5 етапів.

8. На сьогодні прикордонними областями в Україні є:

- 1) 10 областей
- 2) 15 областей
- 3) 18 областей
- 4) всі області України

9. З Польщею транскордонне економічне співробітництво здійснюють:

- 1) Волинська область, Львівська область, Закарпатська область.
- 2) Закарпатська, Житомирська, Хмельницька.
- 3) Львівська, Кіровоградська, Одеська.
- 4) Волинська, Чернівецька, Полтавська.

10. З Словаччиною транскордонне економічне співробітництво здійснює:

- 1) Волинська область
- 2) Дніпропетровська область
- 3) Закарпатська область
- 4) Сумська область

11. З Угорщиною транскордонне співробітництво здійснює:

- 1) Львівська область
- 2) Чернігівська область

- 3) Автономна Республіка Крим
- 4) Закарпатська область

12. З Румунією транскордонного співробітництва здійснюють:

- 1) Закарпатська область, Івано-Франківська область, Чернігівська область, Одеська область.
- 2) Волинська область, Житомирська область, Чернівецька область, Київська область.
- 3) Одеська область, Херсонська область, Миколаївська область, Чернівецька область.
- 4) Івано-Франківська область, Чернігівська область, Харківська область, Волинська область.

13. З Республікою Білорусь в Україні транскордонне економічне співробітництво здійснюють:

- 1) Волинська область, Рівненська область, Житомирська область, Київська область, Чернігівська область,
- 2) Закарпатська область, Львівська, м. Київ,
- 3) Чернігівська область, Чернівецька область, Полтавська область
- 4) Київська область, Автономна республіка Крим, Херсонська та Одеська області.

14. З Російською Федерацією транскордонне співробітництво в Україні здійснюють:

- 1) Волинська область, Львівська область, Автономна республіка Крим, м. Севастополь
- 2) Львівська область, Івано-Франківська область, Київська область
- 3) Одеська область, Вінницька область, Харківська область
- 4) Донецька область, Луганська область, Харківська область, Сумська область, Чернігівська, Автономна республіка Крим

15. З Республікою Молдова транскордонне співробітництво в Україні здійснюють:

- 1) Одеська область, Вінницька область, Чернівецька область

- 2) Донецька область, Закарпатська область
- 3) Чернівецька область, Львівська область, Херсонська
- 4) Одеська область, Вінницька область, Сумська область

16. До зовнішніх чинників, що впливають на розвиток транскордонного співробітництва України відносять:

- 1) стратегія зовнішньоекономічної політики держави
- 2) міждержавні відносини з країнами сусідами, з якими Україна має спільні кордони
- 3) рівень науково-технічного потенціалу України, розвиненість виробничої і прикордонної інфраструктури
- 4) всі відповіді правильні

17. До внутрішніх чинників, що впливають на транскордонне співробітництво в Україні відносять:

- 1) політика держави, щодо регіонального розвитку
- 2) територіальна близькість партнерів
- 3) нарощення експортного потенціалу
- 4) всі відповіді правильні

18. Глибина транскордонного економічного співробітництва в Україні складає:

- 1) 10 кілометрів від державного кордону
- 2) 50 кілометрів від державного кордону
- 3) 100 кілометрів від державного кордону
- 4) на відстань розміру адміністративної території України

19. Перше спільне підприємство на територіях України було створено в:

- 1) 1985 році
- 2) 1989 році
- 3) 1992 році
- 4) 1995 році

20. Спільне підприємство «Інтергалко» було створено між господарювання суб'єктами:

- 1) Україна і Румунія
- 2) Україна і Угорщина
- 3) Україна і Словаччина
- 4) Україна і Польща

21. Спільне Українсько-Словацьке підприємство «Робот» здійснювало випуск такої продукції:

- 1) механізовані поточні лінії
- 2) роботи
- 3) автоматичні маніпулятори
- 4) електричні пристрої

22. До найбільш ефективної і перспективної форми транскордонного співробітництва відносять:

- 1) прикордонну торгівлю
- 2) діяльність спільних підприємств
- 3) створення і функціонування єврорегіонів на прикордонних територіях
- 4) спеціальні економічні зони

23. Перший Єврорегіон в Україні було створено:

- 1) в 1990 році
- 2) в 1993 році
- 3) в 1995 році
- 4) в 1997 році

24. Перший Єврорегіон в Європі «Маас - Рейн» було створено в:

- 1) в 1960 році
- 2) в 1970 році
- 3) в 1976 році
- 4) в 1980 році

25. Сьогодні в Україні діють:

- 1) 3 Єврорегіони
- 2) 5 Єврорегіони

3) 7 Єврорегіони

4) 9 Єврорегіони

26. Договір про створення асоціації «Карпатський Єврореіон» було підписано:

1) в м. Ужгород, Україна

2) в м. Пряшів, Словаччина

3) в м. Дебрецен, Угорщина

4) в м. Краков, Польща

27. До складу Карпатського регіону від України входять:

1) 3 області

2) 4 області

3) 5 областей

4) 6 областей

28. До складу Карпатського регіону від Угорщині входять:

1) 2 області

2) 4 області

3) 6 областей

4) 8 областей

29. До складу Карпатського регіону від Словаччини входять:

1) 1 край

2) 2 краї

3) 3 краї

4) 4 краї

30. До складу Карпатського регіону від Польщі входять:

1) тільки східні воєводства

2) воєводства і гімни

3) воєводства і комуни

4) воєводства, комуни (гімни) і округи (повіти)

31. До складу Карпатського регіону від Румунії входять:

- 1) 2 округи
- 2) 4 округи
- 3) 6 округи
- 4) 8 округи

32. Транскордонне об'єднання «Єврорегіон «Буг», було створено:

- 1) в 1993 році
- 2) в 1995 році
- 3) в 1997 році
- 4) в 1999 році

33. Засновниками транскордонного об'єднання «Єврорегіону «Буг» були:

- 1) Україна і Польща
- 2) Україна і Польща Російська Федерація
- 3) Україна і Польща, Республіка Білорусь
- 4) Республіка Білорусь, Польща

34. Сьогодні до складу транскордонного об'єднання «Єрорегіон «Буг» входять від Польщі:

- 1) одне з воєводств
- 2) два воєводства
- 3) три воєводства
- 4) чотири воєводства

35. Сьогодні до складу транскордонного об'єднання «Єрорегіон «Буг» входять від України:

- 1) Львівська і Волинська області
- 2) Волинська Житомирська області
- 3) Волинська, Житомирська, Львівська області
- 4) волинська область

36. Від республіки Білорусь до складу транскордонного об'єднання

«Єврорегіон «Буг» входять:

- 1) одна область
- 2) дві області
- 3) три області
- 4) чотири області

37. Єврорегіон «Верхній Прут» був заснований:

- 1) в Україні
- 2) в Румунії
- 3) в Молдавії
- 4) в Болгарії

38. До складу Єврорегіону «Верхній Прут» від Румунії входять:

- 1) один повіт
- 2) два повіти
- 3) чотири повіти
- 4) п'ять повітів

39. До складу Єврорегіону «Верхній Прут» від Молдови входять:

- 1) два райони
- 2) три райони
- 3) п'ять районів
- 4) шість районів

40. Україну в Єврорегіоні «Верхній Прут» представлять:

- 1) одна область
- 2) три області
- 3) чотири області
- 4) п'ять областей

41. В практиці діяльності Єврорегіону «Верхній Прут» реалізують спільні проекти за програмою PHARE/CBC, за програмою добросусідства «Румунія-Україна-Молдова» наступних проектів:

- 1) 10 спільних проектів
- 2) 15 спільних проектів

3) 19 спільних проектів

4) 25 спільних проектів

42. Прикордонне співтовариство «Єврорегіон «Дніпро» було створене:

1) в 2000 році

2) в 2003 році

3) в 2005 році

4) в 2010 році

43. Угоду про створення Прикордонного Співтовариства «Єврорегіон «Дніпро» було підписано:

1) в Україні

2) в Російській Федерації

3) в Республіці Білорусь

4) на міжнародній конференції країн СНД в Карпатах

44. До складу прикордонне співтовариства «Єврорегіон «Дніпро», входять адміністративні території:

1) України і Російської Федерації

2) Російської Федерації і Республіки Білорусь

3) України, Російської Федерації і Республіки Білорусії

4) Російської Федерації і Республіки Білорусь

Список рекомендованої літератури

- 1 Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» №959-ХІІ від 16 квітня 1991 р.
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» №280/97-ВР від 21 травня 1997 р.
Закон України «Про місцеві державні адміністрації» №586-ХІУ від 09 квітня 1999 р.
Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 р. Закон України «Про єдиний митний тариф» №2097-ХІІ від 5 лютого 1992 р.
Закон України «Про транскордонне співробітництво» №1861-ІУ від 24 червня 2004 р.
Закон України «Про туризм» №1282-ІУ від 15 вересня 1995 із внесеними змінами.
Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» №2684-ХІІ від 13 жовтня 1992 р. Закон України «Про спеціальний режим Інвестиційної діяльності у Закарпатській області» №357-ХІУ від 24 грудня 1998 р.
10. Закон України «Про спеціальну економічну зону «Закарпаття» №2322-111 від 22 березня 2001 р.
11. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, Мадрид, 21 травня 1980 р.
12. Європейська Хартія місцевого самоврядування, Страсбург, 15 жовтня 1985 р.

- 13.Алисов Н.В., Вардомський Л.Б. Актуальніє вопросы приграничного зкономического сотрудничества стран-членов СЗВ. У кн.: Развитие приграничных зкономических связей стран-членов СЗВ. Матеріальї научно-производственносотвешания. Ужгород, 1980 г. -Москва, 1983.
- 14.Бондар Н.М. Економіка підприємства. - Навч. посібник - Київ: А.С.К., 2005.-400 с
- 15.Будівництво Нової Європи. Прикордонне співробітництво у Центральній Європі. Ужгород: Закарпаття, 1997. - 115 с.
- 16.Васильев О.М. Производственная инфраструктура и ее роль в повишении зффективности производства. -К.: Общество «Знание», 1981.
- 17.Дербак В.І., Динис Г.Г., Сюсько І.М. Правові аспекти транскордонного співробітництва України з державами Центральної та Східної Європи //Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Політологія». Вип. 2. - Ужгород: УжНУ, 2005. - С. 236-244.
- 18.Дікарев О.І., Гаврило П.П. Транскордонне співробітництво: аспекти міжнародних відносин, права, економіки. - Ужгород, 1999. - 184 с.
- 19.Зовнішньоекономічна діяльність підприємств/За ред. Ю.І.Козака. - Київ, 2006. - 792 с.
- 20.Іщенко І.І., Терещенко С.П. Оцінка економічної ефективності виробництва і затрат: Навч. посібник - К.: Вища школа, 1991.- 273 с.
- 21.Козик В.В., Панкова Л.А., Карп'як Я.С., Григор'єв О.В., Бесак

- А.О. Зовнішньоекономічні операції і контракти: Навч. посібник - К.: Центр навчальної літератури, 2004. - 608 с.
22. Мікула Н. Єврорегіони: досвід та перспективи. Монографія. Львів: ІРД НАН України, 2003. - 227 с.
23. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: Монографія. - Львів: ІРД НАН України, 2004. - 395 с.
24. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Економіка». Спеціальний випуск №20. «Транскордонне співробітництво в умовах розширення ЄС на Схід». Вид-во УжНУ «Говерла». - Ужгород, 2006.
25. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Економіка». Спеціальний випуск №23. «Вплив маркетингу на підвищення ефективності транскордонного економічного співробітництва з країнами-членами ЄС». - Ужгород, 2007.
26. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України: Підручник. - Київ: КНЕУ, 2003. - 948 с.
27. Передрій О.С., Студеняк П.Ю., Устич І.І., Дяченко Б.І. Прикордонне співробітництво Закарпатської області із суміжними територіями сусідніх держав (3945-1991) / Нариси історії Закарпаття. Том III. (1946-1991). - Ужгород, 2003. - С.232-252.
28. Развитие приграничных экономических связей стран-членов СЗВ. Матеріальні научно-производственного совещания. Ужгород, 1980 г. - Москва, 1981.
29. Рыбаков О.К. Экономическая эффективность сотрудничества

- СССР с социалистическими странами (теоретические и методологические проблемы). - М.: МЫсль, 1975. - 272 с.
30. Стратегія економічного і соціального розвитку України на 2004-2015 рр. Указ Президента України від 28 квітня 2004 р.
31. Стратегія соціально-економічного розвитку Закарпатської області до 2015 р. - Ужгород, 2006. - 22 с.
32. Транскордонне співробітництво в умовах розширення Європейського Союзу на Схід: Монографія / За ред.. В.П. Мікловди. - Ужгород: Карпати, 2006.-496 с.
33. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть А.С.Філіпенко, В.С.Будкін, А.С.Гальчинський та ін. - К.: Либідь, 2002. - 470 с.
34. Черевань В.П., Румянцев А.П., Романенко Л.Ф. Міжнародна економічна діяльність: Навч. посібник - Київ: Вид. Дім «Слово», 2003. -280 с.
35. Школа І.М., Козменко В.М., Бабінська О.В. Міжнародні економічні відносини: Підручник / За ред. І.М. Школи. - Київ: КНТЕУ, 2003. - 589 с.
36. Эффективность социалистического производства (методологические проблемы). Под ред. А.С. Толкачева, Л.Дрекслера. - М.: Экономика, Будапешт: Издательство экономической и юридической литературы, 1980.-216 с.